

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1897. Ápril. 1.

13. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendőek: *Külmagyarutca 9. sz.*

Találkozás a járatlan úton.

Ez előtt én is azt gyanítottam, a mit nt. Kenessey Béla úr állit: »hogy a vallás élet; tehát, biológiai törvények alatt áll«. De, miután meggyőződtem, hogy a vallási tüneményeket ez alapon megérteni, és kimagyarázni, nem lehet, mert maga az alap, mint egy alakilag kifogástalan, de lényegében tarthatatlan szillogizmus eredménye meg nem állhat, föladtam ezt az álláspontot.

A szillogizmus ugyanis, ez: »a vallás élet; tehát, biológiai törvények alatt áll«. Itt az a szarvas hiba van, hogy nincs igazolva, hogy a vallás élet; hiányzik a kettő közötti ekvivalens. Hogy a vallás vallás, az élet élet, az oly kétségbevonhatatlan igazság, mint az, hogy a négy = négy, a hét = hét, és így tovább; de, ezzel tudásunk semmit sem gyarapszik, s már ezen egyszerű számtani miveletnél: $7 + 8 = 60 : 4$ fennakadunk, ha nem ismerjük azt a mennyiséget, a tizenötöt, melyhez mind kettő egyenlő. Hogy a számtani miveleteknél mily gondos utánjárást igényel az egyenlet felállítása, s az ekvivalens kikeresése, ezt nagyon jól tudjuk tanulói éveinkből.

Ez az eset minden helyes beszédnél, itéletnél; a tudományos problémák megfejtése annyi, mint az ekvivalens fölismerése; az ismeretlent mindig az ismert tényezők egyenlete adja. Így van ez a vallással, és étellel is. Lényegében mind a kettő ismeretlen. Ismeretesek a vallási tünemények, ismeretes az életi folyamat, és biológiai törvények: de, ezekből a vallás, és élet azonosságára következtetni, nem lehet, mert hiányzanak az egyenlet fölállítására szükséges elemek, s így az ekvivalens kimutatása lehetetlen. Már pedig csak akkor lesz igaz a szillogizmus, ha ismerjük az ekvivalenst, s csak az után mondhatjuk, hogy a vallás biológiai törvények alatt áll. De, a vallás, és élet között semmiféle hasonlóság nincs; egyetlen közös vonásukat nem lehet fölismerni, hanemha azt, hogy

lényegileg mind a kettő ismerhetetlen, az egyik életi, a másik vallási tüneményekből elvont általánosítás, objektivitással felruházva; mind kettő bizonyos folyamat jelölésére alkalmazott rövidített kifejezési formula. Mint ilyenek, azt a szolgálatot teszik, hogy megkönnyítik az életi, és vallási tünemények vizsgálatát az által, hogy röviden egy egész folyamat processzust fejeznek ki. Az életi tünemények igazolják a biológiai törvényeket; ezek új, addig ismeretlen életi tünemények fölfedezésére vezetnek, míg vallásiak egészen más törvények alatt állanak; folyamatja nem biológiai folyamat, erőhatásai nem biológiai erőhatások, hanemha azokat az emberi szervezet funkciójának tekintjük, mint az életet. Ebben van is annyi ráció, hogy az életnek is, a vallásnak is alanya az ember; de, vallási tünemények emberi szervezet nélkül nem léteznek: azaz, ember nélkül nincs vallás; míg életi tünemények a szerves lényekben ember nélkül is léteznek: azaz, ember nélkül is van élet. A biológiai jelenségek, tünemények, erőhatások mindenütt mutatkoznak, hol élő szervezet van, azoknak nem nélkülözhetetlen alanya az ember: de, a vallásiaknak egyedül, és kizárólag az ember az alanya. Vallás, és élet nem azonos fogalom; s ha mégis beszélünk vallásos életről, ez csak átvitt értelemben fogadható el.

Térjünk más útra. A biológiai jelenségek, tünemények, erőhatások helyett vizsgáljuk a szellemieket. A tapasztalat, ugyanis, azt tanítja, hogy az ember fejlődésében, és az emberiség folytonos előhaladásában, mit civilizációnak neveznek, uralkodó szerepet visznek az értelmi, erkölcsi, vallási, és eszthetikai ható erők; minden, a mi a társadalmi ember hatáskörébe esik, ama szellemi ható erők eredménye; azok nélkül embert, társadalmat, államot, egyházat, művészetet, ipart, kereskedelmet, semmit, de semmit nem gondolhatunk, mi az emberre vonatkozik. Azok együttes működése teszi a civilizációt; olyan forma viszony

van közöttük, mint bármely fizikai eszközök között. Az emberek eleinte, vélekedik Spinoza, »a természet nyújtotta eszközöket használták fel, ezekkel néhány tökéletlen dolgot csináltak, az után jobbakat, és könnyebben, s így tökéletesítették fokankint mind munkáikat, mind eszközeiket, míg végre annyira jutottak, hogy bámulatos dolgokat kevés nehézséggel tudnak csinálni. Hasonló módon alkotja meg az emberi értelem szellemi eszközeit, melyek segítségével új erőket szerez, s így fokankint erősbödvén, halad addig, míg a legfőbb bölcsességet el nem érte.«

Igaz ez az emberiség haladását eszközlő hatóerőkről is. Ezeknek miségét, sokak szerint lényegét épp oly kevéssé ismerjük, mint a vonzó erő lényegét; titok az. De, valamint az úgy nevezett vonzó erő tüneményeinek, s ezek egymáshoz való viszonyának tanulmányozása föltárta a gravitáció törvényét, s e törvény alkalmazása által égen, és földön a legkomplikáltabb mozgási tüneményeket a legpontosabban ki lehet számítani: úgy az ember, és emberiség haladása is az értelmi, erkölcsi, vallási, és eszthetikai hatóerők működési törvényeinek ismerete által fejthető meg, s vezethető biztos sikerrel.

Az kétségtelen, hogy, a mint Comte mondja, »az emberiség haladásában az értelmi fejlődés a legfőbb erő. Nem azért, mondja ő, mintha mivoltunknak leghatalmasabb része az értelmiség volna, sőt a benne levő erőre levén határolva, éppen az értelmi a leggyöngébb részek egyike: hanem azért, mert ez a vezérlő rész, és nem csak a saját erejével cselekszik, hanem mivoltunk mindazon részeinek egyesült erejével, melyeket maga után vonzhat. A társadalmi rendben, vagy állapotban, folytatja tovább, az érzelmek, és hajlamok nem működhetnek teljes erejükkel, és határozott irányban, ha csak az elmélődő értelem magát vezető fejükké nem teszi. A szenvedélyek az egyéni emberben sokkal energikusabb erőt alkotnak, mint a pusztá értelmi meggyőződés; de, a szenvedélyek az emberiséget nem egyesíteni, hanem szétosztani törekszenek; csak közös hit egyesítheti a szenvedélyeket közös munkára, s ekkor gyűjtő erők lesznek, nem pedig egymást megsemmisítő erők.«

Ez igaz; de, másfelől igaz az is, hogy egy létező társadalom, legyen állam, egyház, család, akkor van a felbomlás eshetőségeinek kitéve, midőn az elmélődő értelem a vallási, erkölcsi, és eszthetikai erők figyelembe nem vételével, vagy

talán azok létjogának tagadásával, teljesíti vezérszerepét, azok részvéte nélkül egyesíti a szenvedélyeket közös munkára. A szenvedélyek ekkor is megmaradnak ugyan gyűjtő erőknek, sőt nagy készséggel csoportosulnak, ha az értelem helyeslésével találkoznak: de, ugyan akkor a többi ható erővel, mint egymást megsemmisítő erők állanak szemben a társadalom szétbontására.

És ha igaz, hogy az egyéni érdekek, és érzelmek a társadalmi rendben csak a ható erők együttes működésének segítségével érhetik el legnagyobb kielégítésüket, s az együtt működés szükséges föltétele az értelem fenhatósága alatt képződött alapvető vélemények rendszere, mert a többi ható erők játékában ez azon irány, hol legkevesebb az ellentállás: úgy igaz másfelől az is, hogy ha a korszellem, mint delejes árammal telített atmoszféra kitörésekkel, rombolásokkal igyekszik helyre állítani a megzavart egyensúlyt, akkor az alapvető vélemények rendszerében a többi ható erők, lekötött állapotuk miatt, nem érvényesülhetnek. Napjainkban éppen a szellemi ható erők között megzavart egyensúly vissza-állítására irányzott lökéseket, ide-oda csapkodó hullámcsapásokat érezzük, mert a szellemi ható erők éppen úgy, mint a fizikaiak, a köztük levő egyensúly fölbomlását mindig kisebb-nagyobb rázkódásokkal, ide oda ingásokkal igyekeznek helyre-állítani. Mi mindenek fölött értelmesek vagyunk; semmi egyebek, mint értelmesek; legalább azt állítjuk, hogy így van. Hogy vallásosak, erkölcsösek, fenkölt izlésűek is legyünk, ez nagyon is alárendelt követelés, ezt sokan túlhaladott álláspontnak tekintik, vagy legjobb esetben, annak önkényes tartalmat, jelentőséget adnak, úgy, a mint a szeszély, divat, magán-, vagy közérdek követeli; mint az értelem ilyen, vagy olyan diszpozíciója határozza meg. A tőke, a munka, a kereskedő, az iparos, a cim-lovag, a rangkóros, a liberálizmus, szociálizmus, nihilizmus, anarkhia, ezeken kívül számtalan sokan, egyik, mint a másik, mindnyájan különbség nélkül az értelem fenhatóságának lármás hangoztatása mellett, annak nevében törnek céljuk felé. A törvényszéki tárgyalások elég példát szolgáltatnak arra, mi is tapasztaljuk, hogy az értelmi fejlettséggel, miveltséggel, társadalmi magas állással, s azon kiváló előnyökkel, fensőbbiséggel, miket az értelem kölcsönöz, nem állanak egyenes, sőt igen sokszor éppen fordított arányban állanak a vallási, erkölcsi, eszthetikai ható erők működési eredményei; a bűn, a gonosz-

ság, erkölcselenség, bujaság, az érzékiség különböző nemei az értelem védelme, jóváhagyása mellett egyformán tenyésznek fenn, és alant, a palotában, és kunyhóban, az intelligenciánál, és köznépnél; közöttük csak fokozati, nem pedig minőségi különbség létezik.

Ez nem rendes állapot; ez a társadalmi haladás ható erői egyensúlyának megzavarása. Mi zavarta meg, nem tudjuk; pedig, annak okának kell lenni; itt is örök, és változhatatlan törvények uralkodnak, melyek különböznek a biológiai törvényektől. Az áll ugyan, hogy szellemünket először állati szükségleteink, erősebb, és nyersebb vágyaink ingerlete költi fel, hosszú időre majdnem ezek határozzák meg az irányt, melyben szellemünk munkálkodik: de, ha egyszer cselekvőségre ébredt, már munkálkodik az értelmi, erkölcsi, vallási, és esztetikai ható erők is; működik az értelem, az akarat, az érzelem; működik az, a mit vallásnak neveznek. Ezek az erők, vagy a mint nevezik, alap-tehetségek az emberi mivolt-hoz tartoznak; azok nélkül sem több, sem kevesebb, mint biológiai törvények alatt álló állat; azok birtokában az állatiaságból kiemelkedni kényszerült ember. Megmásíthatatlan kényszer biz' az, hogy az embernek az állatiaságból kell magát emberré küzdeni föl: de, azt mi meg nem változathatjuk. Látszólag történhetnek visszaesések, de valósággal csak olyan hátrafelé irányult lépések azok, mint mikor az átléta az ugró ponttúl néhány lépést visszafelé teszen, hogy annál erőteljesebb lendítéssel ugorhassék. A világ-egyetem, az ember testi szervezete, szellemi tehetségei az emberré fejlődés kényszerűségével nehezdednek reá; néha, legtöbbször hátrafelé lépéssel ad nagyobb lendítést, hogy az állatiaságból annál nagyobb ugrást tehessen fölfelé. Mikor ez a kényszerűség, Kálvin predestinációnak mondaná, megszűnik, akkor az ember is, mint ilyen, megszűnt létezni.

Ezt a kényszerűséget, mint megadott tény, el kell fogadnunk, és ne szégyeljük bevallani, hogy sem a világ-egyetem, sem az egyes dolgok, sem az ember testi szervezete, sem szellemi tehetségeinek lényegét, állományát, hogy mik önmagukban, mit Kant »Ding an Sich«-nek nevez, nem ismerjük, nem ismerhetjük, s okuljunk a több ezer éves kutatás eredménytelenségén, mely az ismerhetetlen megismerésével foglalkozott, hogy abból kiindulva, magyarázza meg a világot, az embert, és társadalmat. És a ható erők egyensúlyának megzavarása előjele annak, hogy az

emberiség előhaladásában nagyot akar ugrani, s ezért a látszólagos visszaesés. A vallási ható erők a rideg értelmiek mellett jogot követelnek; az erkölcsieket az értelem kiszáraztotta, a vallásiak üdítő harmat-csöppjeit szomjuhozzák; az esztetikaiak az értelem zsarnoksága alatt a föld porához ragadtak, a vallásiaknál, és erkölcsieknél keresnek ösztönt, hogy a magasba, az étheri tisztaságba emelkedhessenek. Ez a mai helyzet, melyre ólomsúlylyal nehezedik az az örök kényszerűség, hogy az embernek az állatiaságból, az életi tünemények, ösztönök állapotából, a kizárólag biológiai törvények kötelékéből ki kell emelkedni, hogy ember lehessen; a nélkül, hogy azokkal szakithasson; a nélkül, hogy azokat nélkülözhesse. Ám, lássa, a kinek tetszik, nevezze ezt a fátum szerű »Kell«-t, ezt a muszájt átoknak: én ezt tartom az egyedüli áldásnak; abban ismerem fel a kifürkészhetetlen bölcsességet, a kifogyhatatlan szeretetet; abból meritem a bűnbánatot, megigazulást, idvességet; abból igyekszem megérteni mindazon tüneményeket, melyeket vallásiaknak neveznek.

(Folytatása következik.)

Egyház, és iskola.

(Felolvastatott a márc. 20-án, Gyaluban tartott tanítói-kör gyűlésén.)

Felolvasásom alapjául oly tárgyat kívántam választani, mely egyiránt első rangú fontossággal bír mind a papokra, mind a tanítókra, tanító-nőkre. Fontos az egyház nemcsak a papokra, kik annak első helyen hivatott munkásai, hanem a tanítókra nézve is, mert mindenik tanító tagja valamelyik felekezetnek, (szeretem hinni, hogy felekezet nélküli még egy sem találtatik), s így, mint vallásos lény, annak ügyei, intézményei iránt érdeklődéssel kell, hogy viseltessék; és fontos az iskola nemcsak a tanítókra, hanem a papokra nézve is, mert ma is igaz ama mondás, hogy az iskolák az egyház veteményes kertjei, onnan nőnek ki, ott izmosodnak meg ama hajtások, melyek később az egyházak előfáit képezik; ennél fogva, nem csekély jelentőségű kérdés a papra nézve, hogy ama fiatal hajtások milyen ápolásban részesülnek, mert gyümölcsöket is a szerint termik meg. Így tehát, oly szoros a kapcsolat a papi és tanítói hivatás között, hogy azt egymástól elválasztani, egyiknek vagy másiknak hátránya nélkül, józan észszel nem lehet.

És ezt kiválóan hangsúlyozni kívánom most, napjainkban, midőn egyfelől az egyházak mind rohamosabb mérvben mondanak le iskola-fentartási jogukról, másfelől az állam is fokozottabb erővel alkot iskolákat, mondhatnám, államosítja a meglevő felekezeti iskolákat. E körülmény némelyek lelkében, úgy papi, mint tanítói oldalról, igen könnyen azt a gondolatot ébresztheti föl, hogy immár a kapocs végképpen megszakadt; az (állami) iskolának semmi köze az egyházhoz, viszont az egyház

merőben elveszítette nevelésügyi feladatát. Megerősíteni látszik e nézetet az új egyházpolitikai törvény-alkotás is, mely az egyházakat visszaadta önmaguknak, eredeti hivatás-körükbe terelte, mely a hit és erkölcsi élet ápolása; és erősíteni látszik ama körülmény is, hogy mindenik iskolában, tehát a felekezetiekben is, a tanítás anyagát, módszerét állami törvények, rendeletek szabályozzák.

Mindezeknek dacára, állítjuk, hogy az egyház, és iskola között erős kapocs van, s kell, hogy legyen. Ezen állításunkat igazolják a tények és megerősíti a cél, melynek egyház és iskola szolgálatában áll.

Tény az, hogy hazánkban az iskolázás még ma is nagy részben felekezeti. A felekezeti iskolák felett pedig, autonómikus jogaiknál fogva, az egyházak rendelkeznek; a tanítás szellemét, irányát, az állami törvények korlátai között, azok szabják meg, a tanítókat azok tartják fenn, az államot ezekben csupán a legfőbb felügyeleti, ellenőrzési jog illeti meg. Ezekben tehát a kapcsolatot elvitatni, nem lehet. Papnak és tanítónak karöltve kell működniök, hogy az egyház autonómikus joga fenttartható és a cél elérhető legyen. S micsoda a cél, mely az egyház, és iskola előtt áll?

A legnemesebb, a legfőbbesebb, melynek csak valamely intézmény szolgálatában állhat: az ember testi és szellemi erőinek kifejtése, diadalra juttatása, hogy a teremtés koronája magán hordozza az emberi méltóságnak minden vonásait; »emberré» növelés, mint Felméri mondja, mert valóságos növekedés az, midőn valakinek értelmi és testi erői oly fegyelmező hatásnak vannak kitéve, melyeknek elfogadása és elsajátítása mértékéhez képest, megközelíti a művelt ember eszmény-képét.« (Nevelés Tud. K. Könyve. 34. l.)

És, ne higyjék, kérem, hogy e célt csupán az iskola szolgálná. Ez ismét egy téves nézet. Még, ha összes népoktatási intézményeink, úgy az alsó, mint a felső fokon, állami jelleggel bírnának: akkor is az egyházak nevelői munkássága nem volna nélkülözhető, és a cél a maga teljességében nem volna elérhető. Miért? Azért, mert az ember lelki tehetségei, szellemi erői között vannak olyanok, melyeknek kifejtése az egyházak nevelői munkásságától van első sorban függővé téve. Értem: az emberi lélek vallásos tulajdonságát. Ah, mintha hallanám az ellenvetést: mi köze van a tudománynak a valláshoz? Mi szüksége van az embernek a vallásra? Hiszen, a francia forradalom már ez előtt egy századdal detronizálta az istent, s hazánk törvényhozása meg igazat adott e felfogásnak, midőn kimondotta, törvénybe iktatta a felekezetnélküliséget! Ne tessék tévedni; a francia forradalom nem az istent detronizálta, nem a vallást semmisítette meg, hanem a mindenható pápás egyházat, a pap-uralmat, mely hivatása körét átlépve, ítelt elevenek és holtak felett; s hazánk törvényhozása nem a vallástalanságot szentesítette, hanem éppen a szabad vallás-gyakorlatot, kimondva a léleknek szabad, független megnyilatkozását, melyet hazánkban is fogva tartott a felekezeti törvény.

A ki pedig úgy gondolkoznék, legyen az pap, tanító, vagy bárki más, hogy az emberré növelés theoriájában a vallásnak nincs semmi szerepe; hogy ama tényezők közül, melyek az embert a műveltség kisebb-

nagyobb fokára felemelik, a vallásos érzés merőben hiányzik: az nagyon kevésbé ismeri az emberi természetet, s ez ismeret hiányában nem is bocsátkozhatik az emberi lélek mélyére, hogy annak minden irányu tevékenységét kifejtse, s ezek összhatásából egész embert képezzen. A vallásos érzés pedig az emberi léleknek egyik el nem fojtható, sőt szükségképpen nyilvánulása, mondhatnám, alapja a valódi műveltségnek, az igazi nagyságnak. Nem mondom, mert minden korban voltak, s korunkban is vannak, a kik ez állítást el nem fogadják és a vallást a műveltség tényezői közül kizárják: de az is bizonyos, hogy az ilyenek a vallást nem a szív mélyén keresik, tehát nem is ismerik, hanem vallásnak nevezik az egyes felekezetek hitcikkeit, rituális szokásait, holott ez, mint a nagy német bölcsész Schleiermacher mondja, csak a külső haj, a burok, és ezen belül van a vallás. Azonban, számot tevő, jelesebb pedagógusaink egyiránt elfogadják ama nézetet, hogy a valódi nevelésnek, oktatásnak a vallásos érzés is egyik alaptényezője, mert a vallás: munka, küzdelem, lelkesedés, vágy, szeretet, eszmény, élet, vagyis, a valódi műveltség zománca

Ugy de, mint tudjuk, a vallásnak ápolója, a vallásos igazságoknak az emberi lélekben kifejezésre juttatója: az egyház; az egyházaknak pedig első sorban gondviselői: a papok; így tehát egyház és iskola, pap és tanító között nyilván való a szerves kapcsolat. Egy szent, egy nemes cél szolgálatában áll mindkettő, mely cél, mint fönnebb is említém, az emberré növelés, vagy egy általánosabb meghatározással élve: a közművelődés.

Azonban, a közművelődés magában véve, egy általános fogalom, mely az emberi léleknek, úgy szólván, kozmopolita színezetet ad. Oda kell hatni tehát a közművelődési tényezőknek, egyháznak, és iskolának, hogy az általános specifikálódják, konkrét alakot öltönn, legyen belőle nemzeti közművelődés, vagy még közelebről meghatározva, magyar nemzeti közművelődés.

Hogy hazánkban a közművelődésnek bizonyos kozmopolita színezete volt, azon teljességgel nem csodálkozhatunk, ha a nemzet multját ismerjük. Gondoljuk el csak, hányféle tényezője volt, s van még ma is a nevelés-oktatásnak? Annyi, a hány nemzetiség e hazában lakik; s a hányféle felekezet és iskola van. Hiszen tudjuk, hogy az iskolázás a mult időkben egészen az egyházak kezében volt, az állam nem sokat törődött vele, nem különösen a népoktatással. Még a Mária-Terézia korában alakult és »nemzeti iskolá«-nak csúfolt intézetek is egészen német szellemet plántáltak az ifjúság lelkébe, hisz tanítóra, tanítványra egyiránt kötelező, és a magyarral egyenrangú volt a német nyelv, pedig ezek állami iskolák voltak. Hát még a nemzetiségek iskoláiban minő szellemet szívhatott magába a magyar haza gyermeke!

Ilyen viszonyok között, hogy e hazában mégis fenmaradt a magyar nyelv, ápolgatott a nemzeti érület, függetlenség és hazaszeretet: az, ama szerencsés körülménynek tulajdonítható, hogy volt a közművelődésnek egy oly tényezője, mely magyar volt vallásában, nyelvében, magyarul tanított iskoláiban, magyarul érzett, gondolkozott, s minden intézménye össze volt nőve a haza jól felfogott érdekével, nagyságával és dicső-

ségével. E közmivelődési tényező, dicsekvés nélkül mondhatom, mert hiszen állításomat a történelem igazolja, a protestántizmus és különösen annak kálvini iránya volt. Ez ápolta a vallásos érzelmeket a maga egyszerű, meghamisítatlan formájában; ez tanította iskoláiban az emberszeretetet nemes és szent erényeit, ez hirdette a gondolat szabadságát; ez oltalmazta a haza függetlenségét, alkotmányának sérthetlenségét. Szóval, a protestáns vallás: magyar vallás; a közmivelődés, melyet terjesztett, magyar nemzeti közmivelődés volt.

Hajh, a viszonyok azóta nagyot változtak, nemzetünk megizmosodott, alkotmányunk megszilárdult, a külbefolyás nagyot csökkent; a vallás ügye tisztán egyházi ügy, az iskolázás meg állami ügy lett. De a változott viszonyok között is, jól esik konstatálnom egy dolgot, azt nevezetesen: hogy a protestáns szellem, a protestáns egyházak institucioi kezdenek átmenni az államéletbe; az állam a maga jogos hatáskörében azt az irányt, azt az elvet követi minden szabad szellemű alkotásában, nevelésügyi politikájában, melyet a protestáns egyházak vallanak. Különben, hogyan lenne érthető az, hogy mi protestánsok oly rohamos mértékben mondunk le iskolafentartási jogunkról, s engedünk tért az államnak? A szegénységet, mely háromszáz év alatt hozzánk forrott, tovább is elviselők, mint a pelikán, saját testükből tartanánk fenn egyházunkat, iskoláinkat, ha veszélyt látnánk. De, mert elveinket látjuk tért foglalni, s elveinkben a nemzeti közmivelődést győzedelmeskedni: készséggel nyújtunk segédkezet az államnak abban a kulturmisszióban, melynek végcélja: a haza nagysága! Ennek tulajdonítható az, hogy itt Szász-Lónán is állami iskola létesült, s annak kebelében a gyalui-nádas-menti-kör tanítói karát üdvözölhetem.

Uraim! A történelem az élet tanító mestere. Annak intéseit, tanításait, midőn arról van szó, hogy a magyar nemzeti közmivelődést diadalra juttassuk: egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztenünk. Nem akarok e pillanatban a népiskolai törvény revíziójába bocsátkozni, mert hiszen erre Önök illetékesebbek, mint én, s éppen a mai értekezletnek tárgyát is képezi, de azt határozottan állítom, hogy a mely pillanatban a magyar népoktatási politika a multak hagyományait mellőzve, a népoktatásban nem enged kellő tért a vallás-erkölcsi nevelésnek és a nemzeti érzület ápolásának: oly talajra lépett, honnan csak a visszaesés következhetik be. De, hát mit beszélek politikáról, hiszen, a politikát mi csináljuk; tehát, nekünk kell a nemzeti nagyság alapföltételei mellett sikra szállanunk; nekünk a vallásos és nemzeti érzületet ápolnunk a serdülő ifjúságban.

A felekezetek, s ezek által fentartott iskolák között, sajnos, még ma is található olyan, mely nem áll teljesen ezen eszmének szolgálatában; van egyház, melynél a vallás nem egyedül az isteni félelemnek tűzhelye, hanem a felekezeti gyűlöletnek, vad fanatizmusnak; és van iskola, hol a növendékeket nem a magyar haza iránti hűségre, lángoló szeretetre tanítják, hanem éppen a magyar faj és nemzet iránti gyűlöletet csepegtetik szívébe. Kérem, az ilyen egyházak, és iskolák hogyan növelhetnek oly polgárokat, kik egymást, mint testvérek szeressék; hazáért, szabadságért lelkesedjenek?

Az a feladat, és hivatás, mely a multban, s még jelenleg is a protestáns iskolák létjogosultságát megszerezte, s azokat első rangú kultur-intézetekké avatta: jövőben, úgy tetszik nekem, hogy az állami iskolákra vár. Sajnos, hogy e nagy hatalmat ki kell adnunk kezeinkből. De a haladó kor, a fokozott igények, s mindezek felett az anyagi erőforrások hiánya, ezt diktálja. De a mily mértékben csökkent a felekezeti iskolák száma: azon mértékben kell emelkednie az állami iskolák létszámának, míg nem bekövetkezik a tanügy teljes államosítása. Ha tehát az állami iskola lép a tiszta nemzeti alapon álló felekezeti iskola helyébe: méltán várjuk attól is, hogy a magyar nemzeti közmivelődés egyik elsőrangú tényezőjét, minden emberi nagyság alap föltételét: a vallást éppen oly hűséggel ápolja, mint a protestáns iskolák.

Nem egyfelől hangzott már panasz, hogy az állami iskolák vajmi kevés jelentőséget tulajdonítanak a vallásnak, s általában az egyházaknak. Mire az volt a felelet, hogy az állami iskolát nem lehet szeparálni, nem szabad felekezetekre osztani. Tökéletesen igaz; nem is kívánjuk, de azt igenis elvárjuk, hogy a mit épít a család, s megerősít az egyház, le ne rombolják. Mert, ki csepegteti az első vallásos érzelmeket a gyermek lelkébe, ki tanít az első imádságra? Az édes anya. És ki erősíti meg, ki hozza öntudatra az édes anya legszentebb munkáját? Az anyaszentegyház. Lerombolni ezt az együttes munkát, mely enyhet ad a kebelnek, erőt a léleknek, mely megtanít szeretni, remélni; mely megszenteli a küzdelmet, fáradságot s a muló világgal szemben örökéletet mutat: véték! Könnyű ám, e vétket elkövetni, s még tán meg sem büntetnek érte; de nehéz, elgondolni e vétkeknek szörnyű következményeit! Nem is említve a kisebb, erkölcsi hibákat, mint a hálálanságot, szeretetlenséget, irigységet, tolvajlást, stb. a legrettenetesebbre: a szocializmusra mutatok rá, mely nem ismer se istent, se hazát, se emberi jogokat. Ide vezet a tudomány vallás nélkül, az emberi bölcsesség isten-hit nélkül.

Ezt, azonban, azt hiszem, sem az állam, sem intézményeink harcosai nem ohajtják, hanem azzal a nemes szándékkal lépik át minden nap az iskola küszöbét: vajha, egy tetterős, istenfélő, hazaszeretettől lángoló nemzedéket bocsáthatnánk szárnyaira! Ezért keil az iskolának kezét fogni az egyházzal, még a megváltozott viszonyok után is, hogy egymást e nemes, szent munkában támogassák.

Még csak két történelmi tényre hivatkozom, egyiket a német, másikat a magyar történelemből idézve. Midőn Németország a hetvenes évek elején Franciaországgal szemben megnyerte a háborút, azt mondta egyik jeles német államférfi: e győzelmet a néptanítóknak köszönhetjük. Midőn Rákóczi vitéz katonái harcban mentek, a zászlón e felírás állott: istenért, hazáért, szabadságért! Neveljenek a magyar néptanítók is olyan ifjúságot, mely e hármasszóért, ha kell, tud vért, és életet áldozni: akkor a győzelem a mienk lesz, és mi is elmondhatjuk, hogy ezt a néptanítóknak köszönjük!

Vajda Ferenc,
szász-lónai ev. ref. pap.

Egy derék cselekedet.

A következő levelet vettük:

Nagytsiszt. szerk. Ur!

Mióta a Szeretetház eszméje fölmerült, sokan irtak már mellette, sokan ellene.

Legyen szabad hát, a kérdéshez nekem is hozzá szólani. Előre kijelentem: mellette szólok, s rövid leszek.

Éppen most fogamzott meg agyamban a gondolat. Hát, a dolog úgy történt, hogy megválasztatásom után külső behatások folytán egyházközségem, és én közöttem, a kepe-megváltás miatt, bizonyos differenciák merültek föl. A zavarosban eddig én huztam a kurtát.

E körülményt belátták egyházközségem polgárainak intelligensebb rétegei, s tudtomon kívül, gyűjtést rendeztek számomra.

Megköszöntem, éppen e percben, a szíves áldozatkészséget, de kijelentettem, hogy mert én sem lehetek rosszabb náluknál: az összeget közcélra adományozom.

Még akkor nem tudtam, hová. Most tudom.

Mint mondák, s kételkednem nem szabad benne, a szeretet ösztönözte e lépésre hiveimet. Ha a szeretet szülötte ez összeg: legyen a Szeretetházé.

Kérem hát, az összeget (56 frt. 25 kr.) a Szeretetház alaptőkéjéhez csatolni. (Takarék-pénztárba helyeztük. Szerk.)

Hogy erkölcsileg is jutalmazva legyenek az én hiveim, csatolom az eredeti gyűjtő ívet, s az adakozó aak. neveit.

Az összeg, ez idő szerint, félévi kepe, s ha kérdeznék tőlem: ki fog eltartani a fél év alatt, nem kellene azt mondanom, mint eddig gondoltam: hitelezőim, hanem ezt: hiveim; a protestáns áldozatkészség. Legyen hát ennek záloga e kicsinyke összeg.

Nt. úr! Mert nem irtam valami cifrán: nehogy vissza méltóztassék küldeni az összeget. Mert, tréfán kívül mondom, máshová adományozom.

Most pedig, még egyszer köszönet, őszinte köszönet az adakozóknak, mert ebből látom, hogy van még igazi protestáns néplélek. Ennek pásztora lenni, gyönyörűség.

(Nekünk pedig gyönyörűség, meghajolni e szép áldozatkészség előtt. A ki a kevésből ily sokat ad, az sok szerezetre érdemes. Szerk.)

Etéd, márc. 24. 1897.

Csia Kálmán,
ev. ref. pap.

*

Mi alólirtak, lelkészünk iránti jó indulatu szeretetből csekély anyagi tehetségünk szerint, a félkepe elvonása pótlásába, néhány összetett filléreinkkel, csak egyelőre, ajándékképpen vagyunk bátrak szolgálni tiszteletes Csia Kálmán lelképásztorunk részére.

Gagy Lajos 2 frt. Benkő Ferenc 1 frt. Somodi Domokos 1 frt. Gálfi Mihály 1 frt. Máthé László 1 frt. Farkas László 1 frt. Gagy Mihály 1 frt. Péter Izsák 1 frt. Lőrinci Mózes 50 kr. Hogyai László 50 kr. Csizsér István 1 frt. Farkas István 1 frt. Kis Lajos 50 kr. Kun István 1 frt. Király Mózes 1 frt. Faluvégi József 1 frt. Gagy József 1 frt. Deák József 50 kr. Gagy János 50 kr. Kelemen Miklós 40 kr. Pálffy Salamon 50 kr. Gedő János id. 1 frt. Gálfi Mózes 1 frt. Gothárd Ferenc 1 frt. Lukács Lászlóné 1 frt. Kelemen Sándor 50 kr. Simon Mihály 1 frt. Ifj. Kelemen László 1 frt. Nemes János 1 frt. Szabó Julinána. Gagy Lajosné 50 kr. Gedő István 50 kr. Herceg Ferenc id. 50 kr. Gagy László 1 frt. Péter József 1 frt. Herceg Ferenc ifj. 50 kr. Máté Géza 1 frt. Albert Albert 60 kr. Gothárd Lajos 1 frt. Birtalan Balás János 1 frt. Birtalan László id. 50 kr. Ifj. Birtalan Balás Mózes 1 frt. Gedő Mózes 50 kr. Gedő Ferenc 50 kr. Nagy István 1 frt. Somodi Ferenc 1 frt. Lőrinci Mózes 1 frt. Király Sándor 1 frt. Havadi Sámuel 1 frt. Király Elek id. 1 frt. Somodi István 1 frt. Simon József ifj. 1 frt. Birtalan S. Sámuel 50 kr. Hogyai János 50 kr. Simon Mózes 50 kr. Gothárd József 1 frt. Máthé Lajos 1 frt. Birtalan József 50 kr. Király András ifj. 50 kr. Király Elek ifj. 50 kr. Gedő István id. 50 kr. Gálffy József 50 kr. Farkas Sándorné 50 kr. Deák Mózes 50 kr. Gáspár Albert 1 frt. Szép Mózes 25 kr. Kelemen Mihály 1 frt. Somodi János 50 kr. Birtalan István 50 kr. Fábrián László 1 frt. Kiss József 1 frt. B. D. 1 frt.

TÁRCA.

Történelmi adalékok.

Kedves szerkesztő barátom!

Az úgy nevezett »alsó-magyarországi hét bányaváros« levéltárainak átkutatása rendén, kiváltképpen a körmöcbányai, selmecbányai és besztecebányai levéltárakban, a felette nagy számú jogtörténeti kútfők között, hazánkban a protestántizmusra, és előbb a Luther-féle hitelvek szerint szervezett egyházi élet belső, és külső berendezésére, valamint a rendelkező hatalomnak, az egyháziak részvétele mellett, a világi hatóságok részéről történt gyakorlására, és majd a Kálvin-féle egyház kibontakozására vonatkozólag fölötte érdekes, kisebb részben latin, túlnyomólag pedig német nyelven szerkesztett, de eddig még napvilágot nem látott Státutumokra akadunk. Mindezek a Státutumok eredeti nyelvezetükben a Magyar Tud. Akadémia kiadásában megjelenő »Corpus Statutorum Hungariae Municipálum« című kútfőgyűjteményünk hatodik kötetében (a jelzés szerint IV. kötet II-ik fele), a mely most van sajtó alatt, meg fognak ugyan jelenni, de azért addig is, úgy véltem, hogy szolgálatot teszek vele, ha azok közül az érdekesebbeket, legalább a közfigyelem felhívása céljából, nem ugyan az eredeti latin, és ortografiája miatt, a gyakorlatlanok előtt még olvasni is nehéz német nyelven, hanem

magyarra fordítva, becses lapod tárcájába adom, úgy, a mint következnek.

I.

Körmöcbánya-városi Statutum, az 1550-ik [évben alkotva.

Minekutána az egyháznak hú papjai a hitvallásnak összes cikkelyeit, valamint az élet boldogító, helyes, és jó berendezését egyebűnben, nem merithetik, mint az isten igéjéből, a mely nélkül sem okulni, sem a hitben megerősödni, nem lehet: ennek okáért, Kormöcbánya városnak a bírāja, és egész tanácsa, az isten igéje mostani, és jövődöbeli hirdetőinek a következő egyértelmű végzéssel hozott rendszabályt írjuk elő, hogy az egyházban mindenek kegyesen, és tisztességgel végeztessenek.

Először. Minthogy az úrnak félelme nem egyéb, mint istennek állandó tisztelete: ennek okáért akarjuk, és végezzük, hogy az összes szertartások (ceremoniae), a melyek az egyházban eddig megbotránkozás nélkül gyakorlatban voltak, és isten igéjével nem ellenkeznek, ezután is sértetlenül gyakorlatban maradjanak.

Másodszor. Minthogy idejének meghatározása nélkül az isteni tisztelet nem történhetik, és isten is, a maga hatalmánál fogva az időknek ékes rendét megjelölve, a szombatot rendelte, a melyen a testi külső munkáktól tartozkodva, magunkat egészen a lelkieknek szentelnők: ennek

okáért a tanács hatalmából rendeljük, és parancsoljuk, hogy ez után a szombat napon, minden ellenvetés, és mentegetőzés nélkül, két lelki tanítást tartsanak, a szokott módon, az elsőt reggel Hieronimus uram; a másodikat pedig ebéd után Theodoricus uram, hogy a szolgák, szolgálók, és a többi cselédek, a kik a házi teendők miatt a reggeli predikációkor csak ritkán jelenhetnek meg, a predikáció, és szentírás-magyarázat által az igazi kegyességben, és istennek megismerésében okulást nyerjenek; nehogy isten félelme nélkül, legnagyobb elkárhozással, állapot módjára, mindenféle bohóságokban, és bűnökben elmerüljenek.

Harmadszor. Jóllehet, hogy az isten igéjének predikálása minden napon igen szükséges volna, akarjuk, hogy hetenkint kétszer predikáljanak; és pedig minden hétfőn (a melyet második »feria«-nak nevezünk), és minden pénteken. Az egyiket Hieronimus uram, a másikat Theodoricus uram tartsa.

Negyedszer. Minthogy a mindenható istennek segítségül hívása állandó, és folytonos kell, hogy legyen: ennek okáért az egyház papjainak meghagyjuk, hogy a többi napokat se engedjék pihenéssel hiában eltelni, a melyeken prédikációt nem tartanak; hanem, a régi bevett szokáshoz képest, éneklés, a levelek (epistolarum), és az evangéliom olvasása mellett, könyörgést tartsanak; és a miképpen a többi városokban is gyakorlatban van: zsoltárisma (psalmodia, zsoltár-éneklés) mellett a bibliából egy fejezetet, és annak summáriumát a népnek olvassák föl.

Ötödször. A kátékizmusról való gondoskodást, mivel az a kegyesség igen nagy hátránya nélkül el nem hanyagolható, a predikátorra bizzuk, hogy abban az ifjúságot, úgy az iskolában, mint az egyházban gyakorolja.

Hatodszor. Minthogy a sákramentum, vagyis az úri szent vacsora különös, és legfőbb jótétemény: azt akarjuk, hogy ennek kiszolgáltatása a legnagyobb tisztelettel (reverentia), és ájtatossággal (devotio) történjék; e célból az isten igéje hirdetőinek kötelességüké tesszük, hogy az úri szent vacsora kiosztását megelőzőleg, a vele való élésről, s ennek lelki hasznáról kegyes, és buzdító előadást tartsanak, hogy istennek segítségül hívása, és a kegyelem cselekedete által az ingadozók a hitben annál buzgóbban foglalatzkodók legyenek.

Akarjuk azt is, hogy a keresztség sákramentumának kiszolgáltatásánál a keresztpákat kötelességeikre figyelmeztessék, hogy a csecsemőért hittel fohászkodván, ezt istennek ajánlják, és minden egyéb szent kötelességeket rendben, és tisztességgel végezzenek.

Ezeket így elrendelvén: azt akarjuk, hogy a papok minden ellenkezés, civódás, és veszekedés nélkül, testvériesen, illedelmesen, és jó erkölcsben éljenek, hogy ne csak a tudományban, hanem életükkel másoknak a példaadásban is előljárjanak. A legnagyobb igyekezettel kötelesek tehát kerülni minden léhaságot, mert a miképpen a léhaság mindenkire nézve illetlen, úgy ez az ige hirdetőjére nézve éppen a legnagyobb gyalázat.

És, hogy közöttük az ellenkezésnek semmi oka fenn ne maradjon, a parokhus megválasztásáig az egyházi járandóságokra nézve a következő sértetlenül megtartandó megosztást állapítottuk meg.

Elsőbben a harangokat illetőleg, a melyeket az elhunytak temetésekor meghúznak, az egyházi azokért a szokott módon az illető díjat úgy a németektől, mint a tó-

toktól megvegye, és ez, a miképpen eddig szokásban volt, a papok között egyenlően osztassék meg; de, mindenképpen akarjuk azt is, hogy halotti beszédek tartassanak.

A halotti áldozat-adományok is (offertoria mortuorum), a melyeket inkább eltörölni kívánnánk, egyenlően osztassanak meg.

Továbbá, úgy a házassulók egybekötéséért, mint a kisdédek megkereszteléséért járó javadalmak, az esketőnek, vagy keresztelőnek minden előjoga nélkül, és minden család kizárásával, hűségesen, és egyenlően osztassanak meg; de, oly föltételek mellett, hogy a birónak, és tanácsnak hatalmában álljon, hogy ezeket a cikkelyeket szabadon megszaporthassa, vagy kevesbithesse.

A maga bérével, a melyet neki a tanács hetenkint nyújt, mindenki megelégedjék, és kötelességét szem előtt tartva, éljen.

Eredetije latin nyelven Körnöcbánya levéltárában, Tom. I. Fons. 19. Fasc. 3. Nr. 182.

Közlő: Dr. Kolosvári Sándor.

Különfélék.

= Köztudomás szerint, az idei konvent márc.

31-én kezdi meg ülését, melyet márc. 18—20. napjain megelőzött az egyetems tanügyi bizottság gyűlése, márc. 26-án az országos özv.-árvai gyámintézet tartott ülést, márc. 27-én pedig a közalap végrehajtó bizottsága. Természetesen, ezek a bizottságok csak előmunkálatokat végeztek, melyek csak a plenumban válnak határozatokká. Ezekről majd bővebben fogjuk tájékoztatni olvasóinkat.

= A papi pályára készülő evang. reform.

tanulók számát az 1896/7. év második felében a Prot. Egyh. és Isk. Lap a következő számokban tünteti fel. Budapesten első éves 5, második éves 4, harmad éves 9, negyed éves 4, összesen 23. Debrecenben első éves 17, második éves 7, harmad éves 9, negyed éves 10, összesen 43. Kolozsvárt első éves 5, második éves 7, harmad éves 7, negyed éves 4, összesen 23. Pápán első éves 6, második éves 6, harmad éves 5, negyed éves 6, összesen 23. Sárospatakon első éves 10, második éves 12, harmad éves 14, negyed éves 5, összesen 31. E szerint, van első éves theologus 43, második éves 37, harmad éves 44, negyed éves 29; az összes ev. ref. hittanhallgatók száma 153. Nagyon szomorú számok. Ha csak a mi egyházkerületünkre gondolunk is, a hol évenként 15—20 paptársunk halálát gyászoljuk: igen könnyen belátható, hogy az üresen maradt helyeket nem töltheti be az évenként kikerülő 4—5 végzett theologus. Másképpen lesz ez, mihelyest a papi fizetéseket rendezni fogják: már pedig ennek igen hamarosan meg kell történni, ha van jog, és igazság. Pedig van.

= Révész Bálint püspök szobra. A tiszántúli

ev. ref. egyházkerület néhai Révész Bálint, nagynevű püspöke sirja fölé közadakozásból diszes emlék fölállítását határozta el. A tervet Tóth András, debreceni szobrász készítette, a ki már a kolozsvári Mátyás-szoborpályázatnál is feltűnt pályázó munkájával. Ujabbán az az eszme merült fel, hogy ezt a szobrot ne a temetőben állítsák fel, a hol a család kegyelete már úgyis emelt diszes sirkövet, hanem a nagytemplom, és a kollégium közt levő emlékkertben választanak ki helyet a számára. Ha a tavaszi egyházkerületi közgyűlés is elfogadja a tervet, és az indítványt, még az őszön le is leplezhetik a harmadfélezer forintba kerülő emlékművet.

= Pályázat, a felsőbányai ev. ref. fitanítői állásra.

Évi javadalom: 100, azaz, egyszáz frt. lakbér. 500, azaz, ötszáz frt. készpénz havi utólagos részletekben az egyházi pénztárból, a lakbérrel együtt fizetve. A nőtelen tanító egy szobából álló lakást az iskola épületében fűtéssel együtt használhat. Ha családos: 32 köbméter tűzifát kap beszálítva. Kötelesség: I—VI. osztályból álló fiukat tanterv sze-

rint tanítani, lelkész akadályoztatásakor s kanonikus órákon szolgálatot teljesíteni. Pályázhatnak okleveles tanítók is Káplántanítók előnyben részesülnek. A. állás a választás után azonnal elfoglalandó. Szabályszerűen fölszerelt kérvények f. évi ápril 15-ig a ref. lelkészi hivatalhoz intézendők F.-Bányán (Szatmárm.) 1897. márc. 22. Papp Márton, főgondnok. Nagy Lajos, ev. ref. lelkész.

= Renan műve magyar nyelven. Dr. Kossack Arnold valóban dicséretre méltó dolgot cselekedett, midőn a csak hézagosan birt s néhány részleiben magyarra fordított Renan könyvét teljes egészébe kiadta. Ki volt Renan? Azt műveltebb embereknek, akik nemcsak a hazai, hanem a külföldi irodalommal is foglalkoznak, fejtegetni, felesleges. Annyi bizonyos, hogy Renan, akit a francia Patheon, mint Franciaország egyik legtudósabb fiát befogadott, nagy forradalmat csinált a vallásirodalomban s a kinek műve pápai exkommunikációban részesült. De téves az a felfogás, mintha Renan keresztyényellenes tanokat hirdetett volna, sőt híres könyve megtisztult fogalmakat plántált a keresztyén felfogásba, úgy, hogy az az emberi vallásos kedélyt nemhogy lefokozná, hanem a hit piedesztáljára emeli. Üdvözljük Renan magyar fordítását s csak elismeréssel adózunk dr. Kossack Arnold iránt, aki nagy készültséggel és tudással fogott a világhírű mű lefordításához s azt szerencsésen be is végezte. A kiállítás is oly szép, oly pompás, hogy valóban dicséretére válik a b.-gyarmati Könyvnyomda-Részvénytársaságnak, mely a mostani vezetőség mellett a fővárosi elsőrendű könyvnyomdai vállalatokkal képes kiállani a versenyt. Az első füzet címe »Szent Pál«, legközelebb követni fogja az Antikrisztus. Az evangyeliomok. A keresztyén egyház. Marcus Aurélius és az antik világ vége. Jézus élete és az apostolok. Egy füzet ára csak 30 kr., egy köteté 4 frt. 20 kr. Az előfizetési pénzek a b.-gyarmati Könyvnyomda-Részvénytársaság igazgatóságának küldendők. Legmelegebben ajánljuk e művet olvasóink figyelmébe.

= Köszönet nyilvánítás. Kiss Mihály ur, cserna-kereszturi lakos, és a nem rég alakult kis-barcsai ref. egyháznak gondnoka, már évek óta adja az uriszentvacsorához szükséges kenyeret, és bort. Legujabban egy csinos urasztali kannát ajándékozott, azt megelőzőleg pedig, egy asztalt csináltatott 15 frton, szintén a templom számára; míg közelebről egy urasztali-terítő adományozását helyezte kilátásba. Az ily cselekedetek jutalmukat ugyan önmagukban hordják, de legyen azért itt a nyilvánosság előtt is részemről köszönet a jóltevő és példaadó iránt. Alpestes, 1897. márc. 25. **Thamó Gyula**, beszolgáló pap.

Szerkesztői nyiltposta.

= A »Kis Tükör« szerkesztőjének. Helytt. Ez a lapocska, mely magát »Képes családi hetilapnak« nevezi, a valóságban szócsöve a malom alól fölszedett, csizmadia-legényekből előállított »világi papoknak«, az evangyéliomi szövetségnek, és annak a metelyes iránynak, mely korlátozottságát fufanggal pótolja, és veszes ármánykodását a jól játszott tisztességgel. E lap szerkesztője dr. Kecskeméthy István, a kolozsvári theol. fakultás egyik tanára. Legközelebbi számában egy cikket közöl »a pásztori gondviselésről (cura pastorali) akart mondani, a lelkem), kapcsolatosan a felállítandó hitelszövetkezetekkel, és hogy e tekintetben jó volna, a theol. fakultás dísztermében a theologusok részére felolvasásokat tartani. Az író, dr. Gidófalvy, úgy véli, hogy ezeket tán nem fogja senki »éjjéli mise« jelleggel felruházni. Erre a szerkesztő csillag alatt igen szellemesen (?) ezt jegyzi meg: »Nó, ilyet csak elfogult ember mondhat. Mert ha este felolvasást tartanak, sőt ha énekelnek, imádkoznak, és bibliát magyaráznak is, az még nem éjjéli mise, ám. Inkább énekeljenek, és felolvassanak az emberek, mint káromkodjanak, és igyanak.« Miután a cikkíró kolozsvári lakos, és a kolozsvári egyházmegye ez idő szerinti főgondnoka; miután Kecskeméthy ur itt lakik, és a mi lapunk volt, mely elejétől fogva teljes-séggel roszallotta a templomi istentisztelet profánálását az »estvéli misézések«, és szemforgató, »áhitatoskodásnak« nevezett hipokrizis által: világos a sérteni, a bántani-akarás. Mi ugyan nem vesszük magunkra az együgyűen elburkolni szándékolt otromba célzatos-ságot, tanubizonyosságul híván fel nem a csöcseléket, az utcát, hanem az egyházkerület püspökét, kivel negyven esztendő óta vagyunk lelkipásztorok Kolozsvárt, különböző talentumokkal, de egyformák társadalmi, erkölcsi, és jellembeli integritásban. De, miután a templomi éneklés, imádkozás, és különösen a biblia-

magyarázat a papok szép tiszte tiltakozunk az erdélyi evang. ref. egyházkerület papságának szeplőtelen reputációja nevében az ellen, hogy egy hozzánk szakadt, minket nem ismerő, önmagát nevelés-gesen túlbecsülő ember, ha ezerszer volna is professzor, ezt a papságot azzal gyanúsítsa, és rágalmozza el, hogy »káromkodnak, és isznak«, mert nem meresztik a szemüket, és nem morzsolják az olvasót, mint a Kecskeméthy-féle modern inkvizitorok, és a magukat kálvínistának nevezett jezsuiták. Ha pedig férfi-volta mellett, nem röstelné abban keresni mentségét, hogy nem a papokra értette, hanem világi emberekre: nó, akkor kiállította magáról a bizonyítványt, hogy anabaptista, vagy názárénus, vagy isten tudja, micsoda tévelygő, de teljességgel nem való arra a helyre, melyre állítottott. Mi voltunk azok, a kik huszonöt esztendővel ez előtt (1873-ban L. Prot. Közl.) hat cikkben fölvetettük az eszmét, hogy a theologia Kolozsvárra hozandó; nagy küzdelem, harc, sok szenvedés árán értük meg létesülését; hékére van szüksége az anyaszentegyháznak: ne bánassák meg velünk, hogy elhoztuk Enyedről, a hol a végén is fölvilágosodott papokat növeltek, és nem vallásos örvöngőket; ne zavarják fel ismét az egyházkerület rég óhajtott csendességét. Az az egyetemmel való kapcsolat a tanároktól is egyetemi színvonalat követel érzésben, gondolkozásban, és kulturában, és ha az hiányzik, csuszhatnak térden, vethetnek keresztet, mégis vak vezet világtalant, és megcsufolták azt a szép eszményt, melynek oltárokat kellene emelni, és nem eikotyavetyélni, mint a kufárok. A minap Pokoly ur, most Kecskeméthy ur támadnak orozva a suba alól: gyönyörű példát adnak a jövő papságnak, és szép ragasz-kodást tanusítanak az egyházkerület iránt, melynek kenyerét eszik! Csak abba bizunk, hogy az erdélyi tiszta levegőt még ők sem ront-hatják meg, bármennyire is rajta vannak.

= Üdvözítő Államsegély. Ezt az ügyesen megírt cikket egyelőre, most még nem közöljük. Okunk van rá. Akarjuk hinni, hogy ama vallási aberráció által devásztált kedélyek talán-tán visszatérnek abba a higgadt, és századok által megszentelt mederbe, melyet ők meggondolatlanul elhagytak. Ha ez még nem történnék, majd ama szavazásnál, mikor az egyházkerület papságát nyilatkozatra fogjuk kérni: ez a cikk jó szolgálatot fog tenni.

= Sz S. Déva. A jövő számban.

Hivatalos rész.

273—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, az udvarhelyi egyházmegyébe kebeleztetett alsó-rákosi egyházközség énekvezéri állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: gazdasági épületekkel ellátott lakáson kívül, 413 frt. 88 kr. értékű kepe és kanonika-porcio haszonélvezete.

Pályázati határidő: 1897. április 28.

Folyamodványok nt. Menyhárt András esperes aa.hoz küldendők, Kecsetbe, u. p. Sz.-Udvarhely.

Kolozsvárt, 1897. márc. 29.

Szász Domokos,

erdélyi ev. ref. püspök.

274—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, az udvarhelyi egyházmegyébe kebeleztetett völdorfi IV-ed osztályu egyházközség papi állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: gazdasági épületekkel ellátott lakáson kívül, 370 frt. 63 kr. értékű kepe és kanonika-porcio haszonélvezete. Ezen kívül az állami iskolában végzendő vallás-tanításért 40 frt.

Pályázati határidő: 1897. április 28.

Folyamodványok nt. Menyhárt András esperes aa.hoz küldendők Kecsetbe, u. p. Sz.-Udvarhely.

Kolozsvárt, 1897. márc. 18.

Szász Domokos,

erdélyi ev. ref. püspök.

284—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a széki egyházmegyébe tartozó bálványos-váraljai egyházközség papi állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: lakáson, gazdasági melléképületeken, veteményes kerten kívül, 353 frt. 45 kr. készpénz, kanonika porcio katasztrális jövedelme 110 frt. kepe értéke 295 frt. 9 kr. Összesen 788 frt. 54 kr.

Pályázati határidő: 1897. ápril. 25. Folyamodványok nt. Somkereki Miklós, esperes aa.-hoz küldendők, Székre, (Szolnok-Dobokamegye).

Kolozsvárt, 1897. márc. 31.

Szász Domokos,

erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Szász Gerő.**

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1897. Ápril. 8.

14. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések *bérmelve*
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Találkozás a járatlan úton.

(Folytatás.)

A vallási tünemények megfejtése, megértése foglalkoztatja a legnemesebb elméket, annak érdekében történtek, és történnek a tiszteletr legméltóbb erőfeszítések. Dacára mindezeknek, mai napig sem jutottak el biztos eredményre; még mindig azon kérdésre keresnek feleletet, azt akarják tudni, hogy mi a vallás? Abban mindnyájan megegyeznek, hogy nem tudomány, nem dogma, nem konfesszió, nem ismeret, nem tudás. Mi hát? Az egyik nevezi függésnek, a másik félelemnek, a harmadik lelkesedésnek, a negyedik viszonynak, az ötödik természet feletti kijelentésnek, a hatodik a végetlen önmaga-kijelentésének a végetlenben, a hetedik most tüneménynek, majd szellemi szülöttnek, a nyolcadik életnek, a kilencedik, tizedik: a hányan vannak, ugyannyi különböző valaminek. Ez ha egyebet nem, de azt bizonyítja, hogy a vallás lényege, épp úgy, mint a vonzó erő lényege, vagy hogy mi a vonzó erő önmagában, megismerhetetlen.

Mik a tárgyak önmagukban, mondja Lewes, »mi az esés önmagában, azt nem kell kutatnunk. Bennünket csak ama viszony érdekel, melyben a tárgyak, és mozgásuk állanak érzékeinkhez.« Ezt mondhatjuk a vallásról is. Minket első sorban az a viszony érdekel, mely van az ember természet-adta tehetségei között; második sorban, és különösen az a roppant sok, és komplikált viszony, mely az értelmi, vallási, erkölcsi, és esztetikai ható erők által előidézett tünemények között létezik, mely az embert, és emberiséget folytonos mozgásban, hullámmásban tartja mert csak azon sok, és komplikált viszonyok pontos ismerete, s az azok közt levő állandó törvény birtokában lehet a nevelést, az oktatást, az értelmieket úgy, mint a vallásiakat, erkölcsieket, és esztetikaiakat helyesen vezetni, az emberiség haladását elő-

mozdítani. És valamint az esés tüneményében a gravitáció törvénye azt fejezi ki, hogy a gyorsaság mértéke nem a befutott tér, hanem az idő, más szókkal, hogy a gyorsaság nem a térnek, hanem az időnek a funkciója úgy a vallási tüneményeknél is éppen az érdekel, hogy miféle funkciók?

Ezen a téren elég tapasztalati anyagot szolgáltatnak a különböző vallás-alakok, vallás-rendszerek, melyek szoros kapcsolatban, viszonyban vannak az értelmi, erkölcsi, esztetikai tüneményekkel, az egyén szubjektív dispoziójával, a kultúrával, s ennek minden tényezőjével. A különböző vallás-alakokban, vallás-rendszerekben, a legfelsőbbtől a legalsóbbig mindenikkel közös hit az, mindenik azt fejezi ki, hogy van a természet, és emberi életet meghatározó hatalom, mely tiszteletnek, és imádásnak tárgya. Ez, és az ezzel kapcsolatos, és összefüggésben levő minden vallási tünemény arra utalnak, hogy az emberiség haladási fokának megfelelőleg hozza létre a vallásos fogalmakat, eszméket, vallásos alakokat; azok befolyása alatt alakítja, módosítja világtudatát, egyéni, társadalmi, állami viszonyait, s azok is befolyást gyakorolnak amazokra. Mint a fa koronájával árnyékolja be a földet, melyben gyökerei szétágaznak, hogy a talaj ki ne száradjon, s így gyökér, és korona egymás élet-föltételei: úgy valásnak, és az embernek minden életviszonyai kölcsönös, és létfentartási viszonyban vannak egymással.

És ez annyira igaz, hogy a természettudomány döntse bár meg annak a hatalomnak objektív létezésébe vetett hitet, a mint tényleg meg is döntötte; szedje bár szét elemeire azon eszméket, fogalmakat, melyek istennek nevével vannak kapcsolatban; deklarálja bár tárgyaltaloknak azon tulajdonitmányokat, melyek istennek állományára vonatkoznak: de azért mindaddig, míg az emberi elme a beláthatatlan mélységek,

és magasságok, nagyságok, és kicsinységek mérésével foglalkozik; míg évezredek évezredekre, időt időre halmoz, s gondolataival még sem tud elérni a végtelenségig; míg az ismeretnek, tudásnak, bölcsességnek, szeretetnek, igazságnak kielégíthetetlen szomjusága gyötri; míg epedő vágygial merül el a szépnek, a jónak kielégíthetetlen szemléletében; míg megérteni kívánja a madár dalát, s vele ő maga is dalra kel; míg megelégedve szedi a fák ágairól, a mezőkről, erdőkről, föld gyomrából a gazdagságot; míg maga körül kiásott, és felhantolt sirokat lát; míg tud sirni, örvendeni, reményleni, és kétségbe esni; míg a világegyetem, és emberi szervezet úgy lesz berendezve, hogy egymásra hatást gyakorolhatnak, az emberi elme ezt a hatást felfoghatja, feldolgozhatja, és szellemi kincsévé formálhatja: addig a természettudományok, és fölfedezések nem hogy kioltanák, meggátolnák, sőt éppen elősegítik a kedélynek azt a lelkesült hangulatát, mely elragadtatva nyilatkozik meg így: mily végére mehetetlenek, és mégis világosak az úrnak útjai; oh, az ő bölcsességének, és tudományának mily mélységes a gazdagsága, mily igen megtudhatatlanok az ő ítéletei. Ő tőle, ő általa, és ő benne vannak mindenen, neki legyen dicsőség mind örökké.

Igy állván a dolog, éppen az vált nagyszabású kérdéssé, mint Ulrici mondja (idézve dr. Kovács Ödöntől, vall. bölcs.), hogy mi a vallás szubjektív forrása, az emberi természet mely elemeiből ered a vallásos hit, s hogyan magyarázható ki általános elterjedése, megléte, továbbplántálódása, és fejlődése az emberi történet első kezdetétől fogva? Ez egy egészen új theologiai álláspontnak jelzése, mely ellentétben áll a modern theologusok azon törekvésével, mely a vallás lényegét akarja megismerni, és meghatározni; nem isten lényegéből ugyan, mint mondják, hanem a vallások különböző alakjaiból, tapasztalati jelenségekből: de, azért mégis lényegét akarnak ismerni, nem pedig a tünetek közötti viszonyt, a mi nagyon is különböző két dolog, az egyiket, a lényegét nem lehet soha megismerni, a tünetek közötti viszonyt mindig; az első örök titok, a második nyílt könyv, melyet olvasni kell tudni. Ugyan, mit mondanánk azon emberről, ki a lokomotív szerkezetének, a gőz feszítő erejének, a vasúti kocsik összeköttetésének, a vasúti hálózat, zóna-rendszer, sat. sat. tapasztalati ismerete alapján az utazás lényegének tárgyalásába bocsátkoznék, s tapasztalati ismereteiből elvont általáno-

sításainak azon tekintélyt követelné, hogy azok az utazás lényegét fejezik ki.

Arról már most is biztosan tájékozhatjuk magunkat, hogy az ontológiai, metafizikai, és a pozitív tudományok közötti harc mikint fog végződni; előre láthatjuk a metafizikai ható erőknek, mint reális szubstanciáknak végleges kiküszöbölését a tudományos problémák megfejtésénél; el lehetünk készülve arra, hogy az ontológiai ható erők felvétele csupán a vallásos kedély belvilágára gyakorol befolyást folytonos harcban, és küzdelemben a gyakorlati étellel; bizonyosnak vehetjük, hogy a tünetek, s ezek egymáshoz való viszonyával foglalkozó pozitivizmus győzedelmesen hatol előre, s kit útjában talál, azt letiporja.

Tekintsünk csak szét a pozitivizmus álláspontjáról a vallási tünetek között, s azt fogjuk találni, hogy én is úgy szóljak, a vallás forrása bizonyos eszmék, fogalmak, képzetek működéseinek összefolyása, egyesülése, melyet az elvonások, általánosítások útján gyűjtött össze; ezen elvonásoknak, fejlettségének, műveltségének megfelelőleg értelmi, erkölcsi, érzelmi tartalmat adott, reális, független léttel ruházta fel, s magát attól függővé tette. Ez a szellemi processzus az ember fejlettségi állapotának alsó fokán, mikor még, úgy szólván, állati életet él, mikor tehetetlenül ragadtatik a biológiai folyamat árában, mikor még ösztönszerűleg biológiai erőhatásoknak engedelmessé válik, s élete csak biológiai tünetek által nyilvánul: ez a szellemi processzus, mondom, nagyon primitív, s a vallás is ezen állapotnak felel meg.

De, a szerint, a mint az emberiség a szellemi haladásnak magasabb fokára emelkedik, s élet-viszonyai ennek megfelelőleg alakulnak: változnak, módosulnak az elvonások, általánosítások, s ezekkel kapcsolatosan tisztul, intenzívebbé lesz a vallás szubjektív forrása. A fétis-imádó leborul az ő fétise előtt; a saman megkorbácsolja istenét, ha kívánsága szerint nem bocsát esőt, vagy napfényt a földre; az ember-evő indián ártatlan gyermekeket elevenen húz karóba, hogy megengesztesse az ő tupánját; a vörösbőrű naponta háromszor pipázik a nagy szellem tiszteletére; a görög Zeusz szerelmi kalandjaiban gyönyörködik; a zsidó Jehovája szétválasztja a vörös tengert, s megállítja a napot Jerikó ostrománál; a bigott pápista istene parancsol a vad oroszlánnak, hogy segítsen körmeivel, sirt ásni szent Antalnak, hová

Pál apostolt temethessék, s fáradtságát ártatlan báránnyal jutalmazza meg; ugyan ez az isten távol tartja az undok bogarakat, férgeket, tetveket szent Rózália testétől, ki gyermekkorától egész életében tisztát nem vett, nem mosdott, nem fésülködött, rothasztó piszokban fetrengett, s mégis mindig tiszta, egészséges, sértetlen maradt; más istenhez imádkozik a brigánti, máshoz a börziáner, és így tovább, egész a végtelenig. Ez azt bizonyítja, hogy a milyen az ember, olyan az istene; a fejrnek fejr, a feketének fekete, a harcosnak kegyetlen, a szelidnek, ártatlannak szeretetteljes: de, bizonyítja azt is, hogy az istenről alkotott eszme, fogalom elhatározó befolyással van az értelmi, erkölcsi, eszthetikai ható erők csoportosulásának intenzív tartalmára úgy, mint azok együttes gyakorlati működésére.

(Vége következik.)

Még egyszer a kerületi özvegy-árvai gyámintézet kérdéséhez.

Most, a midőn kerületi gyámintézetünk sokszorosan megvitatott ügye a főt. püspök ur módosított javalata és az Igazgató-Tanács pozitív rendelkezései folytán új stadiumba jutott, s előre láthatólag rövid idő múlva döntés alá kerül, kötelezve érzem magamat, mint ellenindítványozó, arra, hogy a felforgó kérdésben még egyszer nyilatkozzam s szerény véleményemet paptársaim és az egyházmegyék szives figyelmébe ajánljam.

Mindenek előtt hálás köszönetet mondok »Veteranus« név alá rejtőzött öreg kollegámnak, hogy kerületi özvegy-árvai gyámintézetünk régebbi multját és keletkezésének történetét illetőleg, oly szép és alapos felvilágosítást adott. Mert így ma már tiszta igazságként van bebizonyítva:

a) hogy gyámintézetünk alapjait legalább is $\frac{3}{4}$ részben mi papok hordogattuk össze s így annak jótéteményeihez szerzett jogaink vannak;

b) hogy a papi özvegyek és árvák segélyeit nem kegydíj-képpen, könyörületességi, vagy méltányossági okokból, hanem a fennálló alapszabályok rendelkezése folytán, kötelességszerűen, mint jogos osztalékokat kell évről-évre kiszolgáltatni;

c) hogy ezen humanitarius intézmény áldásaiból sem a mostani papok özvegyeit és árváit, sem az önhibájukon kívül szolgálatképtelenné vált lelkészeket kizárni, senkinek sem áll jogában.

A főtiszt. püspök ur eredeti javaslata mellett írott cikkek inkább csak incidentaliter, respektive, csak per tangentem tárgyalták a kérdést; de oly argumentumot, mely állásponantomat gyöngíthetné s a Veteranuséval mindenben megegyező véleményem helytelenségéről meggyőzhetne, egyetlen egyet sem találtam bennök. Még a Nagy Domokos kedves paptársam szép elmélkedésében sem, pedig, bizony engem is a legnagyobb igazság, a szeretet vezérel. Csak hogy míg ő a maga

nagy szeretetével kizárólag a papi fiu-árvákat és az ilyenek szaporítására növekedő theologus ifjakat tartalmazza el, én a magam kisebb, de őszinte és igaz szeretetemmél a papi özvegyeket, a papi leányárvákat és segélyre szorult szerencsétlen paptársaimat is gyámoltani törekszem. Olyanforma az ő nagy igazságból fakadó szeretete, mint azé az apáé, a ki a még csak ezután születendő gyermeke érdekében már meglevő gyermekét akarja jogos örökségéből kizárni.

Elfoglalt álláspontom helyességéről tanuskodnak a főtiszt. püspök ur újabb javaslata és az Igazgató-Tanácsnak erre alapított határozatai is, a mennyiben a gyámintézet lassankint felszabaduló jövedelmeiben most már kizárólag a papi fiu- és leány-árvákat óhajtják részesíteni és a papok által befizetett 1—1 frt évi járulékokat, kívánatra, visszaszolgáltatni rendelik.

Csak hogy így ezzel jogos kívánalmaink nem nyernek kielégítést; hiszen, ha évjárulékaink visszakívánhatók, éppen oly joggal visszakövetelhetők 40—40 kros befizetéseink, sőt aránylagos participio mellett, a papság által gyűjtött régi alapok is, melyek segélyével kerületi gyámintézetünk 1876-ban megalkottatott.

Mi e térre lépni, egyáltalában nem akartunk és most sem akarunk. Befizetett pénzt egyikünk sem követeli vissza s a megalkotni kívánt Szeretetház létesítésére és fentartására áldozatainkat meghozni, igaz szívvél mindenkor készek vagyunk. Mert magasztos és üdvös intézménynek ismerjük azt mi is, s megalkotója iránt örök hálával viseltetünk. De abba bele nem egyezhetünk, hogy özvegyeink és árváink az őket megillető segély-pénzek élvezetéből egy, még csak reménységben levő intézmény gyors létesülése kedvéért, kizárassanak. Ez nem lehet célja anyaszentegyházunk vezérlő hatóságainak sem, ellenkezőleg, én abban a hitben vagyok, hogy ez ügyben tett intézkedéseik főképpen és valójában csak az általunk is örömmel üdvözölt Szeretetház minél biztosabb létrejövetelét célozták.

Én úgy vélem, hogy a gyámintézet és a Szeretetház két külön intézmény, és így azok sorsa felett, illetve, létesítése végett külön-külön is kellene határozni. A gyámintézet a multé és a jelené, a Szeretetház pedig kizárólag a jövőké. Amaz megvan s még sok ideig van hivatva gyümölcsöket teremni, emez pedig még csak ezután és lassan-lassan fog szép reményű csemetévé fejlődni. Ne vágjuk ki tehát a termőfát, mielőtt a gyökérből sarjadzó hajtás élete és gyümölcsöző ereje biztosan nem mutatkozik. Pedig azt még csak évek múlva ítélhetjük meg; ma, jelenleg csupán a reménység töltheti be iránta buzgó szívünket s gazdagon termő fáva növekedését még csak a hitsorsosaink áldozatkészségébe vetett boldogító hitünk láttatja mivelünk.

Különben is, én azt tapasztaltam teljes életemben, hogy isten áldása csak az oly intézményen van, melynek megalkotása az összes érdekelték örömeivel és megnyugvásával találkozhat. És tisztelettel kérdem: miért ne lehetne a megalkotni kívánt Szeretetház úgy létesíteni, hogy az özvegy-árvai gyámintézet segélyeire jogosultak igényei se szenvedjenek sérelmet? És melyik eljárástól várhatni a Szeretetházra nézve kedvezőbb eredményt: attól-e, mely elégedetlenséget és keserűsé-

get 'tamaszt egyházkerületünk lelkipásztorainak lelkében, vagy attól, a mely örömet és megnyugvást keltve, ötszáz papot ösztönöz lelkes apostolává lenni a Szeretetház magasztos eszméjének?

Veteranus, én, és mondhatom, velünk együtt a papság tulnyomóan nagy része, nem vagyunk ellenségei, hanem inkább igaz barátai és buzgó pártolói a Szeretetház létesítésének. Mi csak törvényes jogaink védelmére szólaltunk fel s leendő özvegyeink és árváink alapszabályilag biztosított segély pénzeinek kiszolgáltatása mellett állottunk sorompóba. Ez elengedhetetlen és föltétlen kívánalmunk, melynek teljesítését az egyházmegyék véleményezése alapján a főtiszt. püspök urtól és az Igazgató-Tanáctól egyiránt bizton reméljük.

A mondottak alapján, a fenforgó ügyek célszerű elintézését illetőleg, véleményem és tiszteletteljes javaslatom a következő:

Szakittassék a különben sem együvé tartozó dolog kétfelé. A gyámintézet ügye egyelőre, t. i. míg a kontemplált Szeretetház létesülése, egyéb jövedelmi forrásokból teljesen, minden kétséget kizárólag biztosítva lesz, vételessék le a napirendről; a Szeretetház létesítésének szép ügye pedig karoltassék fel minden vonalon s az Igazgató-Tanács erre vonatkozó intézkedései alapján, kezdessék meg haladéktalanul úgy a gyűjtés, mint a befizetés és ha lehetséges, az építkezés is.

Néhány év múlva a gyámintézet ügye újból elővehető és pénzalapjának fokozatosan felszabaduló kamatai a már addig bizonyára megnyilando Szeretetház üdvös céljaira lesznek fordíthatók, oly föltétellel, hogy a gyámintézet megalkotásához és fentartásához törvényes kötelezettség alapján hozzájárult papok özvegyei és árvái a részükre alapszabályilag biztosított gyám-pénzek élvezetében továbbra is meghagyassanak. Ez, mint sine qua non, az egyházkerület által törvényileg kimondandó lesz, hogy benne minden érdekelt egyén megnyugvását találhassa.

Önkint értetik, hogy ilyen módozatok mellett, sem a lelkészeknek, sem a gyülekezeteknek a Szeretetház céljaira óhajtott 1—1 frt évi hozzájárulása ellen nem lesz semmi szavunk, sőt igyekezni fogunk, a magasztos cél elérését, köteles hozzájárulásunkon felül, önkényes adományainkkal és buzgó gyűjtéseinkkel is megkönnyíteni s szeretve tisztelt püspökünk üdvös törekvését teljes szívünkkel és minden erőnkkel támogatni.

Ajánlom javaslatomat az érdekelték és az egyházi hatóságok szives figyelmébe.

Szöts Sándor,
dévai reformatus lelkész.

Sürgös teendője az Igazgató-Tanácsnak.

1866-ban a szilágy-szolnoki egyházmegye, támaszkodva a papválasztási szabályok V. fejezetének c) pontjára, a következő indítványt teszi: »ha sem özvegy, sem árvák nincsenek, a jog, és méltányosság szempontjából, a meghatározott félfizetés adassék az özvegy-árvai pénztárnak, s egyszersmind kéri«, sat. Az indítvány elfogadjatik, s mindenik egyházmegyében kötelező erejűvé tétetik.

Akkor az egyházkerület tizenkét egyházmegyében kamatozó tőke volt 32,613 frt. 56¹/₂ kr. Bévelt: 2681 frt. 73¹/₂ krt. Kiadott: 1352 frt. 48 krt. Hogy hány özvegy,

és árva között oszlott meg ezen összeg, nem lehetett kimutatni, mert mindenik egyházmegye nem mutatta ki az özvegyek. és árvák számát, és nem állapítható meg az sem, hogy ezen 1352 frt. 48 krt. mind özvegyek, és árvák kapták volna, mert pénztárnoki illetékek is számoltattak el ezen összegből.

Lássuk már, hogy all huszonhét év után ezen gyámintézeti tőke? Mik voltak bevételei? Mennyit tett ki az osztalék?

Harminc évről akartam kimutatni, de 1894 éven innen nincs kimutatva, ez is 1892-iki állását tünteti fel.

Volt ekkor összes vagyona: 182,519 frt. 72 kr.; kiosztott özvegy-árvai illetménybe 7611 frt. 62 kr. szintén tizenkét egyházmegyében. Tehat, huszonhét év alatt éppen hatszorosára emelkedett a tőke-vagyon; csaknem örszörösére az osztalék.

Avagy, nem éppen említett indítvány törvényneve emeltetésének folyománya ez a rohamos emelkedés?

Mert, bár tény, hogy a tagsági díjak is mindenik egyházmegyében emeltek: de, mégis a félfizetések voltak a bővebb forrásai valamennyi gyámintézetnek. Éppen ezen okból nagyon megszívlelendő: fentartassék-e ezen törvény továbbra is; és mi célra jövedelmezzen; vagy pedig megszüntetessék?

Mert tagadhatatlan, hogy a mult 1896-ban életbe lépett országos gyámintézet az addig fennállott viszonyokkal szemben előnyt nyújt az özvegyeknek, és árváknak; de, azért csaknem valamennyi egyházmegye fentartotta kebléi intézetét, némelyek még eddig fennállott kötelezettséggel (mely azonban nagyon terhes, míg a papi fizetések nem rendeztetnek).

A kegyév fentartása, melyet az egyetemes gyámintézeti szabályok sem szüntettek meg, ezen félfizetések beszolgáltatása mellett szól; mert éppen olyan jogos, és méltányos annak fentartása, éppen az indítvány indokából, mint volt annak törvényre emeltetése. Ugyanis, míg egyik pap olyan egyházba lép, hol özvegy, és árva van, eo ipso, félfizetésért kell, hogy szolgáljon egy évig: addig a másik egész fizetést élvez tisztán szerencséből.

A kegyévet megszüntetni, pénzügyi tekintetek nem engedik; mert a gyámintézet az özvegynek csak 250 frtot ad, míg sok egyházban (hala istennek, hogy ilyenek is vannak) 1000—1800 frtot is élvez az özvegy; negyven-százaléka az özvegyeknek mindenestre többet, mint a mennyit az egyetemes gyámintézet ad.

Addig tehát, míg valamelyes forrás a kegyév szükségletét nem fedezendi, vagy a mi még óhajtrándóbb volna, a központi gyámintézet legalább 500 frtot adni képes nem lesz: jogsérelem nélkül a kegyévet megszüntetni, nem lehet.

Bár az ekzsponáltabb helyeken az egyház vallás-erkölcsi, és anyagi érdeke a kegyév megszüntetését javallja, hiszen, az adminisztrátor éppen az olyan helyeken, hol a személyes jelenlét multhatatlanul szükséges, nem mindenkor tehet eleget köteletségének, főleg, ha távol van, és hozzá még népes az egyháza.

Hát, a másik intézkedését ezen fennálló törvénynek nem lehet-e megváltoztatni, a hol kegydíj-jogosult nincs, ott is félfizetésért szolgáljon az új pap?

Konkrét javaslatot nem teszek, csak a jog, és méltányosság szemüvegén veszem bírálat alá ezen kérdést. Teszem pedig ezt annyival inkább, mert van egyházmegye, mely éppen esperese indítványára, megszüntette a félfizetés beszolgáltatását.

Ennek elbírálását a felsőbb hatóságra bizom: vajjon, van-e joga bármely alantas hatóságnak egyházkerületi törvény megváltoztatására, ha még oly autonomikus is az az alantas hatóság? Szerény véleményem szerint, csak javaslatot tehet ilyen irányban, de miként meghozni, nem volt jogában, megszüntetni sincs joga.

Ugy tudta a szilágy-szolnoki egyházmegye is ezt, és tett ilyennemű intézkedéseiben a zsinat szentesítését kérte.

Én fentartandónak vélem a félfizetések beszo-
gátását az olyan egyházakból, hol kegydíj jogosult ni-
acs. Nem mondom, hogy az egyházmegyei gyámintézetbe,
bár annak sem lennék ellene, hanem ide emelném a
főtiszt. püspök ur kezét, s oda tételném felerészben a
»Fakultás«-ban tanuló szegény pap és tanító fiai költsé-
geinek részben való fedezésére, felerészben a »Szeretet-
ház« alaphoz csatolnám. Ez ellen nem lehetne senkinek
kifogása, mert olyan jövedelemtől esnék el egy némely
pap, a milyen természetűt nem élvezhet más.

E mellett szól az az örvendetes remény, hogy a
papi fizetések rendezésével, illetőleg 800 frtra felemel-
ésével 10% sem lesz a mostani állomás változtatásnak; leg-
többször haláleset által fognak megüresedni az állomások.

Sürgős teendője lenne tehát az Igazgató-Tanács-
nak 1866-ban Bánffy-Hunyadon 91 szám alatt hozott
határozatát megváltoztatva, előbb érintett szellemű javas-
latot készíteni s azt a legközelebbi kerületi közgyűlésen
törvényre emelni.

Hiszem, hogy velem egy véleményen lesznek főleg
a korosabb papok, a kik vagy nem is ohajtanak más
állomásba hurcolkodni, vagy hiába is ohajtanak; de ifju
paptársaimnak áll ez inkább érdekében, mert hiszen nem
áll az, hogy az öregek halnak meg: meghalhat az ifju is.

És az öregeknek legtöbb esetben megvan az a
vigasztalása, hogy nevetlen árvája nem igen szokott
maradni csak kivételes esetben; míg az ifju után csak
kivételesen nem marad árva.

Az ifjaknak áll tehát érdekében az általam emli-
tett intézetek pártfogása, melynek tudatában némi meg-
nyugvást vehetnek az elválás pillanatában.

Ezen kérdést az illetők szives figyelmébe ajánlom.

A konvent.

A folyó évi konventi gyűlés márc. hó 31-én vette
kezdetét Budapesten, s tartott négy napon át. Sok fontos
ügy került tárgyalás alá, miközben élénk eszmecsere foly-
tattak egyházunk hivatott örállói. A tagok csaknem teljes
számban megjelentek. Az erdélyi ev. ref. egyházkerületből
Kolosváry Sándor rendes konventi tag lemondása, és Szász
Gerő távülléte folytán, Mezei Albert, és Sándor János, pót-
képviselők hivattak be.

A gyűlést egyházi elnök: Kun Bertalan imádsága után,
világi elnök: Tisza Kálmán nyitotta meg. Beszédében fáj-
dalommal emlékezett meg arról a veszteségről, mely a
magyar ref. egyházat Vályi János, főgondnok halálával érte,
s kéri a konventet, hogy a nagyérdemű gondnok emlékét
jegyzőkönyvileg örökítse meg. De, másfelől örömmel emlé-
kezik meg a nyereségről is, melyet a gondviselés a ref.
egyháznak mintegy kárpótlásul nyújtott a veszteségért. Nyere-
sége a ref. egyháznak, hogy Kun Bertalan püspök immár
ötven év óta szolgálhatja ép erővel egyházunk ügyét. Kéri
a konventet, hogy érdemes egyházi elnökét jubileuma al-
kalmából üdvözlje, s iránta érzett szeretetét, és bizalmát
jegyzőkönyvileg fejezze ki, mit Kun Bertalan meghatottan
köszönt meg.

Tóth Sámuel, jegyző a gyűlés tagjainak igazolása cél-
jából a képviselők körében fölmerült változásokat jelenti be,
melynek rendjén gr. Dégenfeld József, tiszántúli főgond-
nokot melegen üdvözlök.

A konvent megalakulása után, Kenessey Béla előterjeszti
a közalapi végrehajtó-bizottság jelen tését. A jelentés ama
panasza kapcsán, hogy a konventi határozatokat az illető
kerületek, és megyék nem hajtják végre pontosan, Fejes

István, és György Endre javasolják, hogy létesíttessék köz-
ponti iroda, mely az egyetemes ref. egyházat érdeklő min-
den ügyet nyilván tartson, s ügyeljen arra, hogy a konventi
határozatok végrehajtassanak. Felszólalókat a konvent ja-
vaslat beadására utasítja

Nagy vitát provokált a jelentés ama javaslata, melyet
az államsegélynek mikint leendő szétoztására nézve ter-
jesztett elő. Végre is, a bizottság javaslata fogadtatott el,
mely szerint a folyó évi államsegély az 500 frtos lelkési
javadalmazások arányszáma szerint osztatik szét az egyház-
kerületek között, de Tisza Kálmánnak azzal a módosítá-
sával, hogy a segély kiosztásánál tekintettel kell lenni az
illető lelkész magán, és családi viszonyára.

Majd következett az országos gyámintézetről szóló
jelentés előterjesztése, mit Petri Elek előadó olvasott fel.
E jelentés főleg két kérdésben keltett élénkebb eszme-
cserét. Egyik volt a jelentő iverk kérdése. Többen kifejezték,
hogy a jelenlegi iverk mellett a fizetések pontos kimutatása
lehetetlen, miért is a konvent a bizottságot célszerűbb iverk
szerkesztésére utasítja. A másik kérdés egy speciális ügy
körüli forgott. A tusai papot a tiszáninneri kerület nyug-
díjba helyezte, olyan formán, hogy meghagyta a lelkési fize-
tés felének élvezetében, másik felét pedig kapja az új lel-
kész. Lett így a parokhián két rendes lelkész. Már most
kérdésbe jött, ha vajjon az ujonnan választott lelkész rendes
lelkésznek tekinthető, s a gyámintézet tagjai sorába fölve-
hető-e? Bonyolódottá tette ezt a kérdést az a körülmény,
hogy az egyházi törvény nyugdíjazást nem ismer, s így a
tusai régi lelkész is, míg lelkési fizetést húz, rendes pap.
Melyik illetékes hát a gyámintézeti tagságra? A konvent
végül abban állapodott meg, hogy a tusai két papot, bár
egy fizetésen vannak, most kivételesen fölveszi a gyám-
intézetbe, de jövőre szigoruan kívánja megtartatni a törvényt,
s a tusai példa analogiájára nyugdíjazást, minthogy ilyet a
törvény nem ismer, nem fog engedélyezni.

A második napi gyűlés folyamán két jegyző, Radácsi
György és Molnár Béla, továbbá egy pótíró, Bartha Lajos,
megválasztása után, előterjesztetett a közalapi bizottság
jelentése a közalapi segély kiosztására vonatkozólag, melyet
a konvent elfogadott. Segélyt nyertek: 1. dunamelléki egy-
házkerületből 26 egyház 1250 frtot. két lelkész 110 frtot.
2. dunántúli egyházkerületből 31 egyház 2660 frtot. 20
lelkész 830 frtot. 3. tiszáninneri egyházkerületből 56 egy-
ház 2890 frtot. 40 lelkész 1700 frtot. 4. erdélyi egyház-
kerületből 55 egyház 1935 frtot, 47 lelkész 1360 frtot.;
5. tiszántúli egyházkerületből 89 egyház 2990 frtot. 72
lelkész 2295 frtot.

A segélyek megszavazása után Radácsi György elő-
terjeszti a tanügyi bizottság jelentését. A tanító hiány
nagy. Ide vonatkozólag többrendbeli javaslatot nyújt be.
Igy, hogy a tanító hiányra vonatkozó statisztikai ada-
tokat három évenként adják be az illető egyházmegyék. A
konvent ezt el is rendeli. Ugy szintén elfogadja a bizottság
azon javaslatát is, hogy az esperesek ne fogadjanak egy-
házmegyéjükbe tanítót elbocsátó levél nélkül, másfelől ily
elbocsátó levelet évközben ne adjanak ki. A tiszántúli egy-
házkerület utasittatik, hogy a debreceni tanítóképzésben
a német nyelv tanításáról jövőben is gondoskodják. A
tanítói korpótlék ügyében utasittatnak az egyházak, hogy a
mennyiben csak lehet, fedezzék saját erejükből a korpótlé-

kot, de ha erre képtelenek volnának, tegyenek fölterjesztést a miniszteriumhoz a tanfelügyelők útján.

A nem református iskolákban tanuló ref. növendékek vallásoktatására vonatkozó előterjesztés, minthogy hiányosnak találtott, visszautasított a bizottsághoz azzal, hogy a jövő konvent elé a vallástanítás ügyét minden oldalról felölelő javaslatot terjesszen be.

Az államsegélyért folyamodó intézetek ügyének letárgyalása után a második napi gyűlés véget ért.

Harmadik napon első sorban a miniszteri leiratokat tárgyalták. Itt vett alkalmat Fejes István arra, hogy felvilágosítást kérjen Tisza Kálmántól a prot. lelkészek általános államsegélye tárgyában. Tisza válaszáat, mely szerint biztos tudomása van arról, hogy az idevonatkozó törvényjavaslat már csaknem egészen készen van s az illető miniszternek szándéka, azt minél előbb az országgyűléshez terjeszteni, örömmel és megnyugvással vette tudomásul úgy az interpelláló, mint az egész konvent.

A közigazgatási bizottság jelentése során, melyet Karap Ferenc terjesztett elő, örömmel fogadta a konvent az Amerikában élő hittestvérek amaz ajánlatát, hogy már szervezett egyházaikat a hazai egyházzal óhajtják kapcsolatba és szervei összeköttetésbe hozni. A konvent az erkölcsi támogatást föltétlenül megígéri, de a szorosabb összeköttetést függővé teszi az ottani szervezettől, melyet előbb tüzetesen ismerni kíván.

A konvent elrendeli az országos egyházi névtár szerkesztését, a magy. prot. egyháztörténelem megírását pedig a prot. irod. társaság figyelmébe ajánlja.

A közjogi bizottság elnöknek dr. Darányi Ignácot, előadónak pedig Karap Ferencet választotta meg. A tiszáninneni kerület azon jelentését, melyben egy, a tiszántúli egyház kerületben fölmerült esetből kifolyólag, hol t. i. a kerület egy beteg esperesnek tanácsbíró által való helyettesítését nem akcep-

tálta, felvilágosítást kér a konventtől a törvény miként magyarázására nézve, azzal a határozattal utasítja vissza a konvent, hogy ez oly belügyet képez, mely felett a konvent itéletet nem hoz.

Több kisebb fontosságú ügy elintézése és Szabó János esperesnek nagy gonddal szerkesztett missiói jelentése után, tárgyalt a konvent a stóla-ügyet. Széll Kálmán előterjeszti, hogy a stóla értékét az egyes kerületek úgy állapították meg, hogy az körülbelől megfelel annak a számnak, a mit a lélekszám tizszerese által nyerünk krajcárokbán. Javasolja azért, hogy a lelkészek összes stóla jövedelmét a lélekszám tizszerese szerint állapítsák meg és utasítsák az egyházakat, hogy igyekezzenek ezeket megváltani, hogy jövőre a lelkészek minden funkciót stóla nélkül végezzenek. E javaslatot a konvent elfogadta.

A tőkesegélyek tárgyalásánál kimondta a konvent, hogy az egyszersmindenkorra való segélyezést jövőre korlátozza, s helyére a tőkesegélyezést fejleszti.

Az utolsó napi gyűlésben György Endre a ref. iskolák vagyonának nyilvántartása tárgyában tett indítványt. A tanügyi bizottság szerint a népiskolák vagyoni állapotára nézve kikérhetők az adatok a vallás- és közoktatásügyi miniszteriumtól; a középiskolák vagyonára nézve pedig most történik az összeírás. Szükséges azonban, hogy a kerületek az összeírás eredményét az egyetemes tanügyi bizottsághoz küldjék be. Így a nyilvántartás lehető lesz.

Még néhány kisebb jelentőségű ügy nyert elintéztést, mely után Kun Bertalan hálaadó imádsága bezárta a tanácskozásaiban, mint határozataiban egyiránt jelentőségteljes konventi ülésezést. Tisza Kálmán köszönetet mondott a konventnek buzgó, és kitartó munkásságáért, a konvent részéről pedig Szász Károly nyilvánított lelkes hangon köszönetet az elnökségnek a tanácskozások bölcs, és tapintatos vezetéséért.

TÁRCA.

Történelmi adalékok.

II.

Besztercebánya-városi Statutum, alkotva 1555-ben.

A statutum első pontjának második fele:

Minthogy az isten ígéjétől, mint kútfontól függ minden üdvösségünk, és lelki boldogságunk: ennek okáért az isten iránt való háládatosságból, az ő szent nevének dicsőítésére, és tiszteletére, a szent szolgálatokat terjeszteni tartozunk.

Mindenek előtt, tehát, kötelességében áll minden polgárnak, és városi lakósnak az, hogy istennek megadja, a mivel tartozik, és azt megilleti; nevezetesen, tartozik minden vasárnap, és ünnepnapon a templomba szorgalmasan eljárni, életét, és minden cselekedetét isten dicsőítésére, hozzátartozóinak a javulására, s a polgári, és testvéri szeretetnek terjesztésére irányozni.

Az istent, és szent beszédét megvetőkre kellőleg kiszabott szigorú, komoly, és kikerülhetetlen büntetés terhe alatt, e városnak egy gazdája is, a mentségeül szolgálható fontos kényszerítő okok nélkül, a predikációról, és egyéb templomi istentiszteletről, és szertartásról el ne maradjon; se a szolgálói, és szolgálói részéről annak elhanyagolását meg ne engedje; sőt annál kevésbé tűrje el azt, hogy a predi-

káció alatt sétálni menjenek, avagy egyébképpen evéssel ivással, és más nyilvánvaló gyalázatos bectelenségekkel töltsék idejüket.

Eredetije, német nyelven, Besztercebánya-város levéltárában. Ad Fasc. 327. Nro. 47.

III.

Körmöcbánya-városi Statutum, alkotva 1560-ban.

Minthogy istennek legfőbb tisztelete az ő félelméből áll, ez pedig kútfejét, és kezdetét egyedül az isten ígéje predikálásából veszi: ennek okáért mi, Körmöcbánya városnak bírása, és tanácsa, az egyház szolgáinak a következő rendtartást szabjuk, a melyet mindnyájuknak követniök kell.

Először: Hogy az eddig botránkozás nélkül megtartott, istennel, és az ő egyedül üdvözítő ígéjével nem ellenkező szertartások ezután is sértetlenül gyakorlatban maradjanak.

Másodszor: Mivel isten az ünnepnapokat, és vasárnapokat, vagyis szombatokat önmaga arra rendelte, hogy azokon az emberek istent megismerjék, és ígéjét hallgassák, ennek okáért mi, bíró, és tanács, mint rendszerint való felsőbb hatóság, megkivánjuk, hogy minden vasárnapon, és egyéb nevezetes ünnepeken két predikációt tartsanak. Az

egyiket reggel, a másikat délben. De, mivel ez egy prédikátornak, a kinek még gyontatnia, és hivatalos dolgokat is végeznie kell, igen sok volna: ennél fogva délben a diakonus, vagyis káplán tartozzék prédikálni, hogy ekkint a cselekedtség is, a mely reggel a predikáción meg nem jelenhetik, délben az isten ígését hallgassa, és isten félelme nélkül állapot módjára ne éljen, a miből származnék minden bűn, és boldogtalanság.

Harmadszor: Mi, bíró, és tanács, megkívánjuk továbbá, hogy a hét folyamán, nevezetesen, hétfőn, és pénteken is predikáció legyen, jóllehet, hogy ez naponként szükséges volna, köteles tehát a predikátor, hogy a tiszteletre méltó tanács kívánságára, ezen a két napon is predikációt tartson.

Negyedszer: Minthogy istennek tisztelete és segítségül hívása, félbeszakítás nélkül való (an Unterlass = ohne Unterlassung) kell, hogy legyen: ennek okáért, hogy a napok hiába ne teljenek, a tiszteletreméltó tanács akarja és az egyházzolgáinak megparancsolja, hogy betenkint föl váltva, azokon a napokon, a melyeken predikáció nincsen, a bibliából legalább egy fejezetet és ennek summáját, úgy a miképpen az a többi egyházakban is gyakorlatban van, felolvassanak.

Ötödször: Hogy a dolgok mindenhol rendben folyjanak mi, bíró és tanács, megkívánjuk, hogy a prédikátor az iskolára is felügyeljen és a káttét mindketten, úgy az iskolában, mint a templomban az ifjuságnak hűségesen tanítsák és azzal foglalatzkodjanak.

Hatodszer: Mivel a nagybecsű sakramentum kiszolgáltatásának minden tisztelettel kell végbe mennie: ennek okáért a káplán vasárnaponként falura korán reggel menjen ki, hogy prédikálás után azonnal visszatérve, a prédikátornak segítségére legyen. A prédikátor pedig, valahányszor a Krisztus testének és vérének nagybecsű sakramentumát kiosztatni és kiszolgáltatni akarja, köteles legyen, előzetesen egy kis könyörgésben végződő, a Krisztusban vigasztaló és istenben boldogító intést (Vermanung) tartani, hogy a Krisztusban hívőknek lelkét a hitben megerősítse, és megvigasztalja.

Köteles továbbá a pap (Prister) a keresztségi sakramentumánál is illő komolysággal és különös áhitattal a kereszt-apákhoz jó keresztyéni tanítást intézni és őket a keresztapái hivatás tartalmára és jelentőségére figyelmeztetni, kimutatván nekik, hogy a kisdedek és ifjak irányában a Krisztusi hitben való oktatásukkal és örökösükkel, miképpen kell viselkedniök.

Hetedszer: Megkívánjuk, hogy a papok egymással testvéries jó egyetértésben éljenek; különösen minden bujálkodást kerülve, becsületesen és erkölcsösen viselkedjenek, hogy életükkel és tanításukkal a népnök hiven előljárjanak.

Hogy pedig közöttük az egyezés fenttartható és minden viszálykodás kikerülhető legyen, az egyházi bevételekre nézve a következő rendet kell megtartani:

Mind a német, mind a tót halottakért történő harangozásból a papoknak járó bevételek közöttük egyenlően oszoljanak meg; de a halotti predikációt megtartsák.

Továbbá: az áldozati adományok a halottak után (Offertoria von Todten) hasonlóképpen egyenlően oszoljanak.

Az egyéneknek a sakramentumhoz járulásából és a gyontatásból betolyó jövedelmek, a Husvét, Pünköst és Karácsony, három ünnepi áldozattal (Opfern) együtt, a prédikátort illetik.

A házasság eskütési díja, az áldozattal (Sambt dem Opfer) együtt, megoszlik.

A gyermekágyasok bevezetési díja, az áldozattal egyetemben, szintén megoszlik.

Minthogy a káptalan vasárnaponként hivatalos tisztet nem teljesíthet s különben is reggelenként keveset működhetik, a falusi fizetéséből évenként a prédikátornak 10 forintot fizessen.

Az évi dízma köztük egyre-másra jóakarattal megosztassék.

Az a pénz is, a mely a pohárnak, karácsonykor, az urakhoz vitelére esik, közöttük egyre-másra keresztyéniesen megoszolják.

A harangozóknak, az egyházi jövedelmekből, a papok adják meg azt, a mit eddig adtak.

A város közönségétől járó fizetésén kívül, mindezekkel mindenikük megelégedjék és magát mindenütt a keresztyéni rendhez tartsa.

A bírónak és a tiszteletreméltó tanácsnak pedig, mindenképpen jogában és hatalmában álljon, hogy az előirt rendszabályt, úgy a mint tetszik és szükségét látja, gyarapíthassa, kevesbithesse, javíthassa, módosíthassa, ahoz hozzáadhasson és belőle elvehessen.

Eredetije, német nyelven, Körmöcbánya-város levéltárában. Tom. I. Fons 19. Fasc. 3. Nro. 167.

Közli: Dr. Kolosvári Sándor.

Különfélék.

= A nagy vitézi tettek, törhetetlen vallásosság,
és önfeláldozó hazaszeretet erényei által az egész országban méltán tisztelő hódolattal, és szeretettel körülvevő báró Radák család cimerét ápr. 5-én lefordították Mikeszszán. Ekkor adták át az általuk oly hiven szeretett anyaföldnek az ősrégi család utolsó férjarsját, br. Radák Ádámot. Az isteni gondviselésen való megnyugvással, de megdöbönt lélekkel gondolunk azokra a nagy veszteségekre, melyek egész anyaszentegyházunkat mély gyászba borítják, holott egy emberöltő alatt, ime, két nagy család irtatik ki az élők sorából, két hatalmas oszlopnak leomlását siratjuk: a gr. Mikó-, és a br. Radák-név ez időktől fogva a történelemé, a hálás kegyeleté, a halhatatlanságé. Elmulásuk a rengeteg elmulása. Mig éltek, pompája, disze, dicsősége voltak egy országnak. Midőn porba omlottak, a romok felett egy ország áll gyászban, fájó szívvel, hulló könnyek között. És nyomukban két új élet: termékeny talaj, gazdag aratás, melynek magvait ők vetették el, mert a róluk való emlékezet, az áldott nevükhez fűzött kegyelet nyomában két élő hit, a hazaszeretet, a puritán vallásosság, az önzetlenség, az áldozatkészség, e fundamentumok, melyeken nyugszik, nő, és él mindörökké istennek országa. Az utolsó Radák már nem kereste a nyilvános élet küzdő téreit. Tán, lelke háborgásai között megnyugodott ama tudatban, hogy ő utolsó levén családjában, nem élhet a világ hivalkodásainak, élt vallásos hitének, élt istenben. Az ő előtte való kedvességet kereste, midőn kiöntötte lelkének tengerét, és áldozat-készségben örököltette meg nevének emlékezetét. Az egyházkerületnek 60,000, a Bethlen-kollégiumnak 40,000 forintot, a magyar-bényei, mikeszszási, ozdi, tasnádszántói, magyar-sülyei egyházaknak, lelkészeinek fizetés-javításra, iskolai, és más humanitárius célokra tetemes évráradékokat rendelt. Alapítványainak, hagyományainak kezelésével, ellenőrzésével, főfelügyeleti jogával az Igazgató-Tanácsot bizta meg, végrendeletének végrehajtójául br. Bánffy Dezsőt, mint az egyházkerület főgondnokát kérte fel. Ugy élt, mint egy egész ember; úgy halt meg, mint egy igaz, puritán kalvinista. Neve feliratott az örökkévalóság könyvébe, és neve

élni, élni fog, míg egy tiszta szív dobogni fog e földi téreken, mert a kegyelet virasztani fog álmai felett.

— **Az egyetemes konvent folyó hó 3-án véget ért.** E mindig előkelő testület tanácskozásáról fönnebb rövid tudósítást közlünk. Itt az országos özvegy-árvai gyámintézet első munkaévére említünk föl egy néhány adatot részint örvendetes tudomás-vétel végett a multa, részint a buzgokodás fokozása iránt a jövőre. 1896-ra, tehát az első évre elő volt irányozva a 10%-os belépési járulékokból a köteles egyharmadrész fejében 54,602 frt. 21 $\frac{1}{3}$ kr.; a 2 $\frac{1}{2}$ % os tagsági díjakból 39,820 frt. 85 $\frac{1}{2}$ kr. összesen 94,423 frt. 7 kr. és tényleg befolyt a pénztárba 74,994 frt. 54 kr. hátralékban maradt tehát 19,428 frt. 55 kr. ugyde 1897. febr. 28-ig ebből is annyi törlesztetett le, hogy márc. 1-én csak 8514 frt. 30 kr. volt a hátralék. A gyámintézet számadása szerint, az első pénztári év 165,600 frt. tökével záródott, a mely összegben természetesen befoglaltatik a közalap 100,000 forintjának első negyedrésze, és a tiszta jövedelem 10%-ka, sat. Minden esetre oly eredmény, mely egyfelől dicséri a végrehajtott bizottság buzgalmát, és az egyházi hatóságok meleg támogatását, másfelől örömei tölthet el mindnyájunkat e humánus intézmény szerencsés megvalósulása, holott legelső esztendeje bizonyítvány, hogy jó magból jó gyümölcs terem.

— **A közalaphól egyházkerületünkben ötvenöt egyház, és negyvenhét lelkész segélyeztetett.** Ovakodunk a segélyezettek névsorát közölni, nehogy holmi sajtóhibák miatt majdan nem teljesedő reményeket ébresszünk. A közléssel addig várunk, míg hiteles formában, tehát hivatalosan tehetjük, a mint azt rendszeren gyakorolni szoktuk.

— **»A baptista, vagy hogy véded meg a te reformatus, kálvinista hitvallásodat?«** A nép számára írta Eröss Lajos, előbb kémeri, majd földesi, jelenleg püspökladanyi ev. ref. lelkész. Ez a kis röpirat most második kiadásban jelent meg, és ára 10 kr. Megrendelhető a szerzőnél. Meg is kellene hogy rendelje minden egyház annyi példányban, a hány családból áll. Ez a kis munka olyan munka, hogy százezerszer többet ér a modern evangélisták minden pöffeszkedésénél. Hitéhez hű, hagyományai-ban rendületlen, és puritán a velők megoszlásáig. Ez

kálvinista. És az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházai nem tehetnek jobbat, mintha a modern »Kis Tükör«, és a »Hajnal« helyett ezt a kis röpiratot terjesztik, mert a mit azok eddig rontottak, ez alaposan helyrehozza, és elpusztítja még magvát is a csizmadia-legényekből előállott világi papok által terjesztett és szépen megnövelt anapabizmusnak és nazarenizmusnak. Nem tudjuk eléggé ajánlani.

— **Megjelent a »Protestáns Pap«** című lap XVIII ik évfolyamának III-ik száma. Lágler Sándor, és Kálmán Dezső szerkesztésében Kölesden, következő tartalommal: XLII. zsol-tár, vers, Széki Ágosttúl. Evangelizáció, Lágler Sándor A virágvasárnap jelentősége, Réz László. Három kereszt, n. pénteki beszéd, Csulak Zsigmond. Husvétii egyházi beszéd, Lágler Sándor. Husvétii egyházi beszéd, Reichert Gyula. Áldások az úr asztalánál, Batta György. Irodalom. Külön-félék. Papvalasztások Halálozások. Szerkesztői mondanivalók. A lapra előfizethetni a szerkesztőknél egy évre 4 frittal, félévre 2 forintra, negyedévre 1 forintra. Kaphatók még régiebb évfolyamokból teljes példányok, a mult évfolyamból azonban az 1. 2. és 3-ik számok teljesen elfogytak.

— **Nyilvános számadás és hálás köszönet.** Március 21-én nagyméltóságú br. Kemény Kálmánné védnöksége alatt a toplicai egyházak javára táncmulatsággal egybekötött hangversenyt rendeztünk. A hangverseny jövedelme volt: 80 frt 40 kr. miből a 25 frt 83 kr. kiadást leütve, maradt tiszta jövedelem: 54 frt 57 kr. Mivel a hangverseny bõjben tartatott, a róm. kath. egyház a neki jutandó részt visszautasította. A rendező-bizottság pedig mindentől eltekintve, a jövedelemből 50 frtot kiadott a ref. egyháznak, 4 frt. 57 krt. pedig a gr. kath. egyháznak juttatott. Ez alkalommal felülfizettek: Fürdő-igazgatóság (Borszék) 5 frt. Id. Éltető Albert 3 frt. Urmánci István 2 frt. Kolbász Miklós 2 frt. Márk Ferenc 1 frt 80 kr. Fejér József 1 frt 40 kr. Markoni Frigyes 1 frt. Jákobi Atala 90 kr. Fülöp Jánosné 80 kr. Keresztes Kristóf 80 kr. Lukács Lajos 80 kr. Izsák Mór 80 kr. Roth János 80 kr. Krámmér János 80 kr. Marosi György 90 kr. Kiss Ilona 40 kr. Popesku János 40 kr. Andrádi Miklós 40 kr. Moldován Miklós 40 kr. Kolbász József 40 kr. Pap Ferenc 30 kr. és Szentpéteri Ferenc 30 kr. A hangverseny vára-kozáson felül sikerült, miért a vezető és közreműködött tagok föltétlen dicséretet érdemelnek. Ez idő szerint ez a második hang-verseny volt. A két hangverseny egyházm. javára kerek 100 frtot hozott. Fogadják a közreműködött tagok, a rendező-bizottság és az egyes felülfizetők a nyilvánosság terén is magam és egyházm. hálás köszönetét. Toplica 1897, ápril 2-án. Pál Károly, toplicai ref. körlelkész

HIVATALOS RESZ.

288—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházköztségben a szilágy-szolnoki egyházmegyébe kebelezett szilágy-főkereszturi ev. ref. egyház kántor-tanítói állására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: 1. Tisztességes jó lakás, gazdasági épületekkel, veteményes és gyümölcsös kerttel. 2. Minden bér-fizetőtül, jelenben 105, 1 véka 2 kupa gabona. értéke 105 frt. 3. Tandij: mindennapos gyermektől, jelenben 80—1 frt; ismétlőstül, jelenben 25—50 kr, értéke 92 frt. 4. Dézmkárpótlási kamat, félévi utólagos részletekben. 97 frt 64 kr. 5. A magtárból 10 véka malé 10 frt értékben. 6. A község erdejéből fa 10 frt értékben. 7. Három hold egy tagban levő és mindig használható szántó 15 frt értékben. 8. temető felének gyümölcs és fű haszonélvezete. 9. A zabos-kert nevű szántónak $\frac{1}{3}$ része. 10. Államsegély 83 frt. 11. Stóla: közönséges halott után 50 kr, pappal temetve, 70 kr. értéke 5 frt.

Igy a javadalom értéke, mérsékelt számítással, 400 frt.

Pályázati határidő: 1897 ápril 30. Oklevéllel és más okmányokkal fölszerelt kérvény nt. Visky Pál esperes aa.hoz küldendők, Zoványra (Szilágy megye).

Kolozsvártt, 1897. ápril 4.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

302—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a szilágy-szolnoki egyházmegyébe kebelezett vérvölgyi org.-kántortanítói állásra ezennel pályázat hirdettetik.

Javadalom: 15 hl. kenyérnek való buza, és 15 hl.

tengeri az egyház magtárból fizetve. Dézma-kártalanítás a kerületi pénztárból évi 140 frt. 50 veder bor, vagy annak ára vedrenként 30 kr. 1135 $\square$ öl szántó; a temetőfü egy-harmada; 107 frt államsegély; 3 hl. kétszeres buza egyházi jegyzőségért; stóla és tisztességes lakás. Összesen 420 forint.

Kötelességei: az egyházi törvényekben előirt kötelességek pontos teljesítése.

Pályázati határidő: ápril 30.

Kellő okmányokkal fölszerelt kérvények a határidőn belül nt. Viski Pál esperes urhoz küldendők, Zoványra.

Kolozsvártt, 1897. ápril 4.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

377—1897

MEGHIVÓ.

A nagy-enyedi egyházmegye közgyűlésének mélyen tisztelt tagjait van szerencsém a f. évi ápril 22-én (huszonkettőlükén) d. e. 10 órakor N.-Enyeden a városnáz disz-teremben tartandó rendkívüli közgyűlésre tisztelettel meghívni,

A tiszt. lelkész afiakat kérem, sziveskedjenek ezt a képviselő urakkal tudatni, és a gyűlést egy órával megelőzőleg a jelzett helyiségben értekezletre megjelenni.

Az értekezlet és a gyűlés tárgya a Protestáns Közlöny idei 12. számában megjelent 1240—1897. számú Igazgató-Tanácsi körlevél értelmében véleményt megállapítani.

Miriszlón, 1897. ápril 2.

Sándor János,
n.-enyedi ref. egyhm. esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

vallási fogalmakról, eszmékről, ismeretekről is. A pozitív tudományok azon elvonásai, általánosításai, melyeket a szigorú igazolás igazságoknak jelentett ki, mint ilyenek, szabályozó törvényteknétyt nyertek, s melyek a kutató elmét képessé tették arra, hogy az objektív, és szubjektív módszer kombinatív alkalmazásával a számtalan tünemények közötti viszonyt, rendet megértse, megmagyarázza, az által ismereteit gazdagítsa, új igazságokat fedezzen föl: ez a szellemi munkálkodás, mondom, végeredményében elvesztette ugyan istennek, mint természet feletti ható oknak objektív létezéséről alkotott régebbi meghatározásokat, eszméket, fogalmakat: de, nem tette lehetetlenné, sőt éppen elősegítette egy fönséges vallásos eszmének, fogalomnak képződését, mely mint vallási ható erő megszentelő, büntudatot ébresztő, váltság után epedő, örök életet szomjazó működésével gyakorolja átalakító, nemesítő befolyását.

A vallásos eszmék képződése mindig viszonyban volt az illető kor fejlettségével, és szükségletével. Pál apostolnak a Plató-féle eszme-világ befolyása alatt képződött isten-fogalma különbözött a Péterétől, ez a János gnosztikus elemekkel vegyített isten-fogalmától, ez ismét az apokálipszis boszuálló istenétől. Más Krisztust predikál Pál, mást Péter, ismét mást János; ezektől különbözött a keresztyénség, jól lehet Krisztus egy, és ugyanaz.

E különböző fogalmak, és eszmék kiegyeztetése, az ekvivalens fölkeresése, az igazság kifejezése tudományos alakban, szóval, a dogmaalkotás volt a keresztyén társadalom legelső feladata, életszüksége, úgy, a mint az emberiség fejlődési, miveltségi foka megkívánta, s lehetővé tette. A keresztyén vallás az első négy században tan volt, melyben kifejezésre jutott a világtudat, s ez egygyé olvadt a vallásos tudattal. Mint tan, világtudat nehezedett a római birodalomra, mely annak súlya alatt részeire bomlott szét, elvégezte feladatát, nem volt többé szükség reá.

A pogány világbirodalom örökébe a keresztyén egyház lépett, ugyan azon világbirodalmi igényekkel, mint a néhai, s a keresztyén vallás átalakult törvény-vallássá, mely nem az égő csipkebokorból, vagy a sinai hegyről vette parancsait, hanem Rómából; nem istentől, hanem ennek helyettesétől, a pápától. Az örökség, mit isten földi helyettese a száműzött pogány istenektől átvett, »becses volt, mint disciplina, de kevésbé

becses, mint kultura«, mondja Lewes. Az egyházi tan, az első századok keresztyén vallása lett disciplinává; a disciplina a világegyetemet, és földi országokat kormányzó hatalommá alakult át; a mennyei birodalom az atya istennel, a fiu istennel, az isten anyával, az apostolokkal, a szentekkel egyetemben e disciplina alatt állott, s az atya isten világkormányzói elhatározása attól lett függővé téve, hogy miféle információkat veszen földi helytartójától, ki fokozatosan berendezett hieráchiája által csalhatatlan tudósításokkal szolgálhatott a földi dolgokról. Mivel a mennyei, és földi birodalom között a keresztyén vallás, mint disciplina ily szoros viszonyt ismert; mivel a mennyei birodalom sokkal fönségesebb, mint a földi: természetesen következett, hogy ezt a jövő életre való tekintettel rossz hirbe hozta, siralomvölgyének, bűnfészeknek, gonoszság lakóhelyének hirdette; vezeklések, testi kínzások, búcsujárások, természet feletti csudák, sat. sat. elhívése által igyekezett az embert a mennyei birodalomba vezetni.

A keresztyén vallás, mint disciplina uralta a több, mint ezer éves középkort, s uralmának nyomait azután is minden századra reá taposta. Azonban, ezer éves uralma alatt éppen azon ható erők gyarapodtak, melyek a keresztyén vallást, mint disciplinát szétrobbantották. Az ész, hogy a disciplinának alaptételeit, úgy vélt igazságait érthetőkké tegye, fegyvertársul fogadta az arabs, s különösen az ezzel vegyített arisztotelesi filozófiát; együttesen megalkották a skolaszticizmust, mely hivatva volt, hogy a földi, és mennyei dolgokat megmagyarázza, az értelem előtt megvilágítsa. Soha az emberi elme oly kitartással, agyassággal nem fáradozott az érthetetlen dolgok megértésével, mint a skolasztikusoké. Fáradságuk eredménye az az igazság lett, hogy a mi megismerhetetlen, az megismerhetetlen; a keresztyén vallás lényegileg, mint disciplina, éppen úgy megismerhetetlen, mint tan alakjában.

A reformáció a keresztyén vallást meg akarta érteni, s úgy fogta fel, mint váltság-vallást. Természetes, hogy ennek a váltság-vallásnak más istene, más Krisztusa, más evangélioma, más hit-, és világtudata lett, mint volt az előbbi álláspontokon. Ezt a hitet, és tudatot ő is kifejezte tanalakban, de ezt a fejlődő miveltségtől, felfogástól, ismerettől, tudományos világnézettől, uralkodó hittudattól, szóval, a szellemi fejlettségtől tette függővé. Így történt, hogy a reformáció váltság-vallása Kánt-tal, s az általa alapított is-

kolák befolyása alatt erkölcs-vallássá változott, a keresztyén vallás erkölcsstan lett.

Semmi új nincsen a nap alatt; a mi ma történik, ugyanaz történt régebben is. Mint napjainkban, úgy a Kant iskolájában, s az általa alapított közvéleményben az erkölcs, a becsület, vallásosság, egyháziasság, az erény, a bűn, az ember belső, és külső értéke a közvéleménytől, divattól, szokástól, az érdekek különböző nemeitől volt függővé téve; az erkölcsi ható erők az értelem fannhatósága alatt, éppen mint napjainkban, sokszor megbotránkoztató tüneményekben nyilatkoztak, a vallásiak tétlenül szunyadtak, vagy az értelem előtt neveltséges színben mozogtak: a keresztyén vallásnak, mint erkölcs-vallásnak napjai meg lettek számlálva. Schleiermacher, és az ő iskolája a vallást az érzületbe helyezte, s a véges, és végetlen közötti viszonyban ismerte fel. Ezen nézpontról tekintve, megint változnak az istenről, a Krisztusról, az emberről, a váltságáról, megigazulásról, evangyéliomról alkotott fogalmak, melyek jóllehet tartalmazzanak valamit az előbbi korszakok ily nemű fogalmaiból de, egészen egyebek, más formában, más tartalommal. A Hegel-féle világfejlési processzus, a végetlen szellemnek a véges emberben nyilatkozó öntudata, mely folytonos fejlődés útján, a legalsóbbtól a legfelsőbbig, az emberig, ebben mint önkijelentés nyilatkozik meg: a keresztyén tudatot elvezette a kereszt-úthoz, hol választania kellett a metafizika, és természettudomány között; hogy az állománnyal, szubstanciával foglalkozzék-e, vagy pedig a tüneményekkel, ezek viszonyaival, és az ezek közötti törvényekkel? Azzal, a minnek létét soha nem igazolhatja, vagy azzal, minnek igazolására rendelkezése alatt áll a megfigyelés?

Ezen az állásponton a keresztyén vallás hol egyházpolitika, hol modern humanizmus; itt liberálisizmus, ott ultramontanizmus; most kultusz, majd egyházi tan; egyszer kedély-hangulat, máskor ég, és föld között lebegő függés, sem égi, sem földi; ma értelmi dialektika, holnap erkölcsi tükör, melyet szét lehet törni, ha nem hizeleg; szóval, egy bizonytalan valami, mely nem elégíti ki az értelmet, nem szabályozza az erkölcsöket, nem lelkesíti a műérzékét. És a társadalmi rend azt kiáltja: szükség van vallásra. Miért csak vallásra, és nem keresztyén vallásra? Erre feleljenek azok, kik a vallás-tanítás szükségességét hangoztatják, s azok, a kik a buddhizmussal kacérkodnak.

Mit is akarnak tanítani? Felelet: vallást. De,

mielőtt ezt tanítanák, mondják meg: mi a vallás? Mert csak azután taníthatják, ha tudják mi. De, a helyett, hogy e kérdéssel foglalkoznának, vitatkoznak a kvalifikáció, papi, vallás-tanári, másféle tanári, tanítói rangfokozat felett, s arra provokálnak feleletet, hogy milyen viszony van a különböző társadalmi állású emberek között? Miért nem foglalkoznak inkább azzal, hogy mi viszony van az értelmi, vallási, erkölcsi, eszthetikai tünemények között? Miért nem kutatják ezek együtt-léte, egymásutánja, egymásmellettségének törvényeit, hogy biztos sikerrel vezethessék az értelmi, erkölcsi, vallási, eszthetikai ható erők működési irányát. Ma minden pedagógus gyakorlott mester az ismeret-szerzés mekhanikájában; tudja, hogy az ismeret szemléltetésen, tapasztalaton alapszik; ezen az úton biztosan halad; ha az ismeretnek birtokában van, azt elemeire is szét tudja szedni: de, azért az ismeretet nem tanítja, mert nem ismeri; tudomása van róla, lényegéről azonban hallgatni kénytelen, míg nyilvánulásai, akár mint fogalmak, akár mint képzetek, akár mint eszmék a gondolat világában tapasztalati tényekké válnak. Pedagógusaink az értelem-fejlesztés mekhanikájában is gyakorlottak, kiváló ügyességet tanúsítanak annak kezelésében: de, egyiknek sem jut eszébe, az értelem tanításának szükségét hangoztatni, míg vallást, erkölcsöt mindenképpen taníttatni akarnak, pedig itt is az ismereti, és értelmi tüneményekkel analog tüneményekkel van dolgunk. A vallás, az erkölcs, az eszhetika, az origine, tapasztalati tényekből vett érzékleteken alapulnak, melyeket az elmélődő értelem vallási, erkölcsi, eszthetikai fogalmakká, képzetekké, eszmékké alakít át, átadja az ember gondolat-, és kedély-világának, hogy az átalakulva, újabb, meg újabb igazságok, s fokozatosan tisztuló eszmék létrehozásában vegyenek részt. Öszhangzatos, értelmes, vallásos, erkölcsös, eszthetikus környezet teszen vallásosokká; a hol ez az öszhang megvan, ott tanítják a vallást. A hol ez nincs meg, ott hiányoznak a feltételek, hogy vallásos élet lehessen.

Mondám fönebb, hogy mi túlnyomólag értelmesek vagyunk; értelmesek, és semmi egyebek. Most hozzá teszem, hogy éppen e roppant gazdag értelmességtől ijedtünk meg. Az ijedtség oka az, hogy az értelmesség kvalifikációja számítási hibát rejt, hiba esett a kréta körül. Az értelmességet, ugyanis, néha helyezzük a sok mozaikszerűleg összeillesztett ismeret-tömegbe, olykor kifejezési formák dialektikai játékába, sokszor a fiskalizmus

formába, legtöbbször mekhanikai ügyességbe, mindig az úgy nevezett életbölcességbe, s miután minden életviszonyaink a modern divatnak megfelelőleg azok szerint vannak berendezve, megijedünk roppant követelő értelmességünktől. Meg, ám, mert észrevettük az emberiség haladásában működő ható erők egyensúlyának megzavarását, a vallási ható erők támogatásának szükségét, intenzívitasát hangoztatjuk: de, ne higyjük, hogy a kvalifikáció, rangfokozat, társadalmi állás tisztázása által a megzavart egyensúly is helyre lesz állítva. Az emberiség haladásában működő ható erők egymáshoz való, az általuk létre hozott tünevények közötti viszonyok tapasztalati szemlélete, s törvényeinek ismerete nélkül minden munkánk, és fáradságunk eredménytelen.

Modern mártirok.

A társadalom életműködése hasonló egy hatalmas folyam méltóságos hömpölygéséhez. Örökké alakít, formál, és medrének feneké, és partjai minden pillanatban alakulnak, ha legtöbb esetben észrevétlenül is. A társadalom életfolyamata sem szünetel egy pillanatig sem a szertelen munkában, s hatalmas alakjának úgy körvonalai, mint színezete, szóval, külső, és belső karaktere pillanatról pillanatra váltakozik, ahhoz képest, a mint a kort mozgó irányeszmék föltűnnek, uralkodásra jutnak, vagy leszorulnak a divatosabb fölfogások, és erősebb eszmeharcok lázas küzdelmeiben. Egy, azonban, örökös a társadalmi élet nemesebb nyilvánulásainak roppant tág területén: a humanisztikus törekvések iránt való lelkes vonzalom a társadalom magasabb értelmi fokán álló, művelt lelkeletű, nemesen érző egyéniségeiben. Eme kiváló egyéniségek, magasztos eszmék szolgálatában, valóban humanus célok eléréseért küzdenek akkor, a midőn lelkesedésük egész hevével, szívük teljes szeretetével a különböző társadalmi hivatásoknak élők, s egy egész hivatáskört elfoglaló, és betölteni törekvő szellemi munkások anyagi helyzetének javítását óhajtják eszközölni társadalmi, és állami együttműködéssel, de minden esetre ama tiszta öntudattal, és az ember-szeretetnek ama nemes megnyilatkozásával, a melyet csak a mély vallásos érzés szülhet. Erre mutat az a figyelemre méltó körülmény, hogy a legfelségesebb ideálokért küzdők előharcosai, bármelyik felekezetet tekintjük is, legtöbbször azon egyének közül kerülnek ki, a kik vallásukhoz, anyaszentegyházukhoz hiven ragaszkodnak, és erkölcsi fundamentumuk, a melyre egész életük minden alkotása épül: az istenbe vetett hit, és rendületlen bizalom. Ilyen nemesen művelt egyéniségek kezdeményezésére, bátorítására indítják meg, és tartják felszinen a mozgalmat a társadalom mindent magába ölelő kebelében a köz-tisztviselők, a különböző rangu, és rendű hivatalnokok, a közművelődés harcosai, a tanárok, tanítók, azzal a lankadatlan törekvéssel, hogy a mai kor mind inkább előre tolaikodó rideg realizmusában, a napi megélhetés

gondjaitól lehetőleg fölmentve legyenek, szellemi hivatásuk eszményének élhessenek.

És az a nagy buzgalom, melylyel e törekvéseket, különösen az újabb időben, úgy az állam, mint a társadalom támogatni igyekszik, eléggé igazolja azt, hogy ama mozgalmaknak létalapjuk van, hogy a megélhetés mai küzdelmes korszakában minden szegényebb körülmények között élő hivatali osztálynak támogatásra van szüksége, hogy annyi mindenre kiterjedő kötelezettségének, bár némi részben, eleget tehessen.

Eme minden irányba kiterjedő, és érvényesülő humanisztikus mozgalmak közepette, egyedül a szegény protestáns papságról feledkeztek meg az eszményekért küzdő emberbarátok; velünk törődnek a legkevesebbet mind a máj napig. Valóban, úgy tetszik, hogy csak mi egyedül vagyunk még most is kiteve a sors szeszélyének, vagy jobban mondva, oda engedve a mai kor mindent felfaló éhes Molokhjának, az anyagiságnak martalékául. Mint ha csak azt mondanák nekünk a középkor fánátikus hívóival: »Imádkozzatok, és éheztek«.

Ilyen lehangoló körülmények között, szinte jól esik lelkünknek, hogy van tekintélyes fővárosi napi lap, a mely a mi sorsunkkal is olykor-olykor figyelemre méltó módon foglalkozik. Erőteljes cikkekkal lép sorompóba a protestáns papok érdekébe. Mi szólaltatta meg az igazi demokrata újságot, hogy még a mi sóhajtásainkat is felfogja? Könnyű megmagyarázni. Érti, és érzi hivatásunk fönségességét, a protestántizmus szabad szellemének magyar hazánk, és nemzetünk életére, fejlődésére, az igazi liberáliszmusra, a nemzeti szabadabb eszmékre való befolyását. És tudja azt, hogy koldusok vagyunk. Első cikke, melyet »Liberális nyomor« címen múlt év december hava 16-án lapja élén hozott, szinte boszantó. Egy nyomorban élő evangélikus pap lealázkodása az a levél, ha nem apokrif, melylyel cikkét bevezeti. Elpirul arcunk a szegyenérzet miatt, midőn elolvassuk azt. Az a protestán pap eledelért koldul, mert a természet meg nem változtatható törvényei szerint, a mindennapi kenyérért való küzdelemben, arra nem áldozhat. Ha csak ezt kérné! De kér rongyokat is, a mivel takarhassa ruhátlan gyermekeit. Ne foglalkozunk e cikkel bővebben, melynek hangja, tartalma nem a protestáns papságé, a mely nyomorában is önérzetes, szabad szellemű, alázatos, de lealázkodó soha. Pedig koldus. Hanem, e néhány sor megjegyzés után, rátérhetünk ugyanazon lapnak ez év január 6-án megjelent számában »Modern mártirok« címen közölt, igazán magas eszmekörben szárnyaló cikkére. Hatalmas hangon szól e cikk írója a protestáns papságról, annak nyomoráról; lelkesedéssel, poétikus lendülettel beszél honszerelmünkről, szabad szellemünkről, magyar nemzeti hivatásunkról, és nyomorunkról. Fölveti a kérdést, hogy a nemzettest e legkiválóbb erőt képező szellemi arisztokraciáját mikint lehetne megmenteni a magyar Génusz apostolaiul? Valóban, a nyomor nem ismer ideálokat sehol, csak a protestáns papság körében, a mely álmodozik, eszméket hirdet, szolgálja a liberáliszmust, dacára annak, hogy alig képes, valahogy fenntartani magát, s szellemi fönsőbbségének érzetében magát megalázva kell hogy félre vonuljon mindenütt, a hol egy egy csoport kidüllesztett mellü realista viszi a vezér-

szerepet. A protestáns papság tőr, szenved, mert »a papé az ihlet, a malaszt, és a sok-sok vigasztalás«.

»A poétáknak, meg a bolondoknak a privilégiumuk, hogy ideálokért rajongjanak; hiszen, a reális világot lassankint egészen hatalmába keríti az önzés. Te, te szegény pap, a ki felülmulsz idealizmusban mindenkit, mert te az ideálok királyának, a felséges istennek vagy prófétája: te csak halj meg éhen, nézz a keresztre, s légy követője a legnagyobb mártirnak. Te neked nincsen e hazában semmi elismert érdemed. Te reád senki sem gondol akkor, a mikor hazafiságot követel attól a néptől, a melynek te voltál oktatója, lelkesítője, honszerelemre buzdítója.« Így ír az említett hirlap lelkes cikkezője, s végül rátér, hogy a protestáns papság türehetetlen anyagi helyzetén mikint lehetne segíteni.

Az államban eddigi részvétlensége miatt nem bizva, a társadalom hatalmas erejének mindenhatóságához apellál, és a nemes lelkületű magyar nők jótékonyan működő kezeibe teszi le a nyomorban élő, családos protestáns papok sorsát. Ime, az ok, a mi jelen cikkem megírására ösztönözve, kezembe adta a tollat. Kegyelemkenyérre engedjük szorulni valaha a protestáns papságot, a mely megalázóbb, mint a nyomor? Nem. Soha sem. Azonban, hogy teljes odaadással, és minden gyanusításon felülemelkedő tisztességgel tölthesse be továbbra is a protestáns papság felséges hivatását, hogy a türehetetlen nyomasztó körülmények között is a egy jobb jövőbe vetett hite, bizodalma meg ne rendüljen: ideje volna már, hogy az arra illetékes intéző körök komoly akcióba lépjenek állami, vagy egyházi úton orvosolni ezen tagadhatatlanul magasztos hivatást betöltő testület bajait. Elég, nagyon elég volt már az ígéretekől. A komoly beváltás ideje régen elérkezett. Különben, a tovább el nem titkolható nyomasztó viszonyok megalázódásra kényszerítve másokat is, ki fog tűnni, hogy az a »Magyar Hirlap«-ban közölt elszomorító tartalmu levél nem csak egy véletlen példája a türelmében kifáradt nyomornak, mert protestáns papságunk legnagyobb része a leglealázóbb szegénységben tengődik.

És már hogy a megoldás mikintjére is elmondjuk szerény véleményünket: minden esetre, az állam eddig alig élvezett segítségének teljes igénybe vétele lenne e cél érdekében a legbiztosabb forrás első sorban. Az egyházi jövedelmeknek az állami egyenes adóval egyforma módon leendő behajtása; a papi fizetések minimumának a papi képzettséggel, és állással egyenlő rangban levő hivatalnokok fizetési osztálya szerint leendő megállapítása; az így megállapított készpénz fizetéseknek havi, vagy évnegyedes részletekben való rendes kiszolgáltatása lenne egyedüli üdvös megoldása a protestáns papság jelen nyomoruságos helyzetéről fölhangzó, s gyors megoldásra váró kérdéseknek. A mi páratlan tevékenységű, fáradhatatlan szervező képességű, szerencsés kezű szeretett főpásztorunk minden bizonynyal keresi már a módokat, melyekkel e kérdés, protestáns egyházunk jövő dicsőségére, a mi szegénységben tengődő papságunk közörömére, megoldatni fog. Kétségekivül, mi legelsőnek tartjuk a megvalósításra nézve ama terv keresztül viteleinek megkísérlését, a mely a protestáns papok anyagi helyzetének javítását, illetőleg, fizetésének rendezését első

sorban az állam segítségének teljes igénybevételével igyekszik keresztül vinni. Ebben látnók mi jövődjé jobb sorsunk teljes biztosítékát, de csak oly módon, ha az eddig képéből, vagy a hívekre kivetett közrovatalból rendetlenül befolyt papi jövedelmek pontos időben kapható készpénz fizetésre lesznek változtatva mindenütt. Hiszen, az olyan megoldásféle, mely szerint az eddigi 3—4—500 frtos papi fizetések 600, illetőleg, 800 frtra lennének kiegészítve, hogy mekkora anomáliát szülne, azt mi tudjuk legjobban megítélni, a kik tisztában vagyunk azzal, hogy az 1000—1200 frt. értékre felsrófolt, nagyhirű ekkleziák képes fizetésü papjainak sorsa legkevésbé sem irigylendő, s össze sem lesz hasonlítható ama jelenleg 3—400 frt. fizetésü papok jobb sorsával, a kik 300, illetőleg 500 frt. készpénz-pótlást kapnának ilyen megoldás folytán. Csak méltányos, igazságos egyetemes egyházunk mindenik papjának fizetését pontos időben kiszolgáltatandó készpénz-fizetésre változtató megoldás nyugtatna meg teljesen bennünket, annyi hiábanvaló tőrés, várakozás, reménykedés után.

Ha az ilyen módon remélhető megoldás leküzdhetetlen okok miatt lehetetlen lenne, úgy habozás nélkül meg kell barátkoznunk ama másik tervvel, a mely az egyházi jövedelmeknek egyházkerületi kezelését, és a papoknak készpénzben történendő pontos fizetését teljesen autonomikus egyházi alapon törekszik megoldani. Ebben kevesebb ugyan a boldogabb jövőre való kilátás, de minden esetre biztató ez is, mert a nyomor pontos fizetésre bázirozza jövedelmünket, enyhülni fog így is, s a »modern mártirok« jelenben, fájdalom, igaz, és hangzatos elnevezést remélhetőleg nem fogjuk kiérdemelni a jövő évtized hirlapíró nemzedékétől.

Mert mind addig, míg a protestáns papok fizetésének fölajtása, kezelése, és kiszolgáltatása a papokkal együtt élő egyházi férfiak egyéni buzgalmára, és jóakarására lesz bizva; míg a pap népével szemben, mint végrehajtó kell, hogy szerepeljen; a míg a jelenben is legtöbb helyt divatozó képével emésztik a papokat, a melynek fölajtása egyházi erővel, vagy vajmi nehezen hozzá jutható hatósági közbenjárással történik; a míg fizetésünket készpénzül pontos időben nem kapjuk: »modern mártirok« leszünk a legnépesebb, s a legjövedelmezőbbnek gondolt, és titulált egyházakban is. Kivételek csak azok lesznek, a kik eddig is voltak: a dézmás egyházak szerencsés papjai. Ilyenek pedig vajmi kevesen vannak.

Mi bizonyos reménységben vagyunk, hogy a rég várt kedvező megoldás nem sokáig fog késni. Tűrünk, várunk, remélünk hát tovább.

Vajha, a mi reménységünk meg ne szegényitene.

Ismét a kántorokról.

E becses lap mult évi egyik számában egy rövid cikket közöltem, melyben felhívtam kántortársaimat, hogy tegyünk valamit saját érdekünkben, mert a sült galamb szájunkba be nem repül. Lett is valami eredménye, mert Horváth P. és Nagy Á. kollegáim tollából egy-egy felhívás jelent meg e helyen és föl szólítanak, hogy folyó évi ápril. 1-én gyűljünk össze a mi központunkba, Kolozsvárra és püspök urunknak mondjuk el siralmas helyzetünket.

A nt. szerkesztő úr volt szíves jelezni, hogy azon időben a püspök úr nem lesz Kolozsvárrt. Ezért hát ismét főlemelem szómat, kérve a nagytiszteletű szerkesztő urat, szíveskedjék megnyitni még egyszer becses lapja hasábjait soraimnak. Főlemelem szómat a lap nagy-intelligenciával bíró közönsége előtt, hogy minket célunk kivételében támogatni szíveskedjenek. Főlemelem egyházkerületünk vezető férfiaihoz és mindenek fölött, ama főpásztorhoz, ki úgy szereti gondozni nyáját, hogy abból egy is el ne vesszen.

Miért is bánkódunk? Mi is a mi panaszunk? Az, hogy özvegyeinkről, és árváinkról ez idő szerint nincs gondoskodva. Milyen bizonytalanul néznek a jövőbe! Csekély fizetésünkből félre nem tehetünk, nyugdíjunk nincsen. Pedig; kevés kivétellel, mint a nyugdíjképes tanítóknak kvalifikációnk van. Magam is hat gimnáziumról és háromévi tanító-képezdei végzettségről (akkor három év volt) tudok bizonyítványt mutatni. Örömmel fizetnék bárhova mindenféle díjat, csak tudnók, hogy hozzánktartozóink is remélhessenek.

De, ne essünk kétségbe, kollégák. A főtiszteletű püspök úr akarateréje, tetteiben gazdag multja, tiz éves történelmi nevezetességű pályafutása, kétségtelen záloga annak, hogy jövődő alkotásai közepette mi is védő szárnyai alá jutunk.

Ennek elérhetése céljából tüzzük ki folyó április hó 28-ikát, gyűljünk össze Kolozsvárra, tegyük meg a szükséges lépéseket, kérjünk, könyörögjünk. Addig mindenki rendezheti dolgait; ki csak nem beteg, jöjjön el. Isten segedelme velünk.

Egri István,
b.-váraljai ref. kántor.

Igazgató-Tanácsunk üléséből.

Kolozsvár, 1897. április 10.

Elnökölt: főt. Szász Domokos, püspök aa. Jelen voltak br. Kemény Kálmán főgondnok, br. Bánffy Ernő, Bihari Sándor, Gyarmathy Miklós, Kenessey Béla, Parádi Kálmán, Herceg Lajos, Becsek Lajos, dr. Vályi Gábor ig.-tanácsosok, Márkus János titkár, dr. Deák Albert ügyvéd, Maksay János számvevő, Deák József pénztárnok, és Kádár János s. titkár.

Az ülés megnyitása és az időközben elnökileg elintéztett ügyek jóváhagyó tudomásul vétele után, főt. püspök aa. meghatottan emlékezett meg br. Radák Ádám, pátronus aa. elhunytáról, ki a történelmi nevezetességű s kálvinista egyházunknak mindig legbuzgóbb tagjait szolgáltató család utolsó sarja volt. A boldog emlékeztű báró végrendeletének birói fölbontása alkalmával kitünt, hogy szeretett anyaszentegyházát, melynek életében leghivebb és áldozatra legkészebb fia volt, oly nagy hagyományokkal ajándékozta meg, melyeknél fogva magát a fejedelmi nagy alapítók sorába emelte. Magának az egyházkerületnek 60,000 frtot, s a nagyenyedi Bethlen-kollegiumnak 40,000 frtot hagyott s ezen kívül mindazon egyházakat, melyeknek területén birtoka volt, gazdag s. együtt 60,000 frtnál nagyobb értéket képviselő hagyományokkal látta el. Ig.-Tanácsunk a végrendelet érdeklő pontjait felolvastatván, tudomásul vette s elhatározta, hogy b. e. patronus özvegyéhez

részvétiratot intéz, s egyuttal előterjesztést tesz a főt. egyházkerületi közgyűlésnek a nemes báró emlékeztének jegyzőkönyvi megörökítése iránt.

Ezután következett a tárgyszorozat.

Özv. Bodor Antalné kérése, melyben néhai férje hosszas titkári szolgálatára hivatkozva, terhes családjának gyámolítása céljából, évi 400 frt. kegydíj folyósítását kérelmezi: áttétetett a főt. püspök aa. elnöktele alatt Herceg Lajos ig.-tanácsos és Maksay János számvevő aa. bói álló bizottsághoz, véleményezés és esetleges fedezeti alap kimutatása végett; a néhai nyugalmazott titkár aa. évi 800 frt. kegydíjának egy évnegyedi részlete pedig kiutaltatott az özvegynek temetési segély címen.

Br. Bánffy Albert, válaszüti pátronus aa. ama kérése, hogy Válaszutra jövőre is a kolozsvári kollegiumból küldessék legátus áttétetett főt. püspök aa.-hoz a kérdésnek személyes megbeszélés útján leendő elintézése végett.

Bardóci egyházközségünk amaz intézkedése, mely szerint a súlyos betegségben szenvedő lelkész helyettesítésére, évi 300 frt. fizetés mellett, segédlelkészt alkalmazott: jóváhagyó tudomásul vétetett s a s.-lelkészi javadalom pótlására kért központi segély, a rendkívüli államsegély terhére kilátásba helyeztetett.

Vizaknai egyházközségünk bejelentése alapján, örvendetes tudomásul vette Ig.-Tanácsunk, hogy Zeyk Gábor, főgondnok aa. a nevezett egyház három százados fennállásának emlékére 3000 frtos alapítványt tett az egyház részére s elhatározta, hogy mély köszönetének kifejezése mellett, fölkéri az alapítványt tevő főgondnok ur Ö méltóságát az alapítványnak szabályaink szerint leendő biztosítására.

Deési egyházközségünk közgyűlésének amaz elhatározása, hogy segédlelkészének évi 600 frtnyi javadalmát 120 frttal emelni fogja: elvileg jóváhagyatott, de a mult évi zárszámadás eredménye alapján ez évre csak 80 frt. pótlás kiadása volt engedélyezhető.

Velits Károly, m.-fráti lakosnak egy 300 holdas birtok megvétele iránti ajánlata napirendről levétetett, mert ily kisebb birtokok megvétele nem áll érdekében az egyházkerületnek.

Kolozsvári egyházközségünk indokolt kérésére megengedte Ig.-Tanácsunk, hogy az egyházi ügyek iránti érdeklődésnek minél szélesebb körben való felköltése céljából, egyháztanácsosainak számát 20-al emelhesse.

Simon Kálmánné, szül. Zakariás Lenke, 300 holdnyi m.-n.-zsombori birtokát az egyházkerületnek megvételre felajánlván, minthogy e birtok közvetlenül az egyházkerület birtokával szomszédos s így annak előnyös megszerzése ajánlatosnak látszik, a vonatkozó irományok kiadattak a számvevőnek, hogy gazdatiszt aa. val egyetértőleg, a birtokot megszemlélni s annak megvásárlása iránt előleges jelentést tenni, szíveskedjék.

Fogarasi egyházközségünk egyik közelebbi közgyűlésének a papi fizetések rendezése tárgyában hozott határozata megfélebbzetvén: Ig.-Tanácsunk azt feloldotta, minthogy az egész közgyűlés szabálytalanul, illetéktelen elnök vezetése alatt tartatott meg.

Zágoni egyházközségünk fakepéjének, a bemutatott tervezet szerint, évi 300 frttal leendő megváltása, szokott fentartással engedélyeztetett.

Menyői egyházközségünk templom- és paplak renoválási terve és költségvetése, műszaki felülvizsgálat után, elfogadtatván: az építkezések foganatosítása engedélyezett és az egyházközség központi kezelés alatt álló tőkéjének felgyült kamataiból 2070 frt. a költségekre kiutaltatott.

Krakkói egyházközségünk indokolt kérésére megengedte Ig.-Tanácsunk, hogy megüresedett papi állomását, az adminisztráció kellő ellátása mellett, egy évig betöltetlenül hagyja és az interkálaris jövedelmet a templom renoválására fordíthassa.

Csúcs-Koppándi egyházközségünk amaz elhatározását, mely szerint szolgálatképtelen lelkészének félfizetését meghagyva, a fizetés másik felére a beszolgálásról kellőleg gondoskodott: a kényszerítő körülményekre való tekintettel Ig.-Tanácsunk jóváhagyó tudomásul vette.

Ezek után, a m.-n.-zsombori gazdatiszti állásra beérkezett pályázatok mutattak be, s a huszonhárom folyamodó közül Leitner Elek, radnóthi s.-tiszt vétetett föl gazdatisztnak, a szokás szerint egyelőre egy évi próbaidőre, útasítatván állomásának folyó év május hó 1-én leendő elfoglalására.

Parádi Kálmán, tanügyi előadó aa. jelentvén, hogy az érettségi bizonyítványi blanketták elfogytak: fölhatalmazást nyert megfelelő számú új űrlapok nyomtatására.

Berei leányegyházközségünk sürgős építkezési kiadásaira 1000 frt. kölcsön kiutaltatott, de abból 300 frt. visszatartatik a másfélszázalékos törlesztési részletek fedezésére, minthogy erre az egyház kellő fedezetet ki nem mutatott.

Nagy-Teremi egyházközségünk papiház építése engedélyezettvén: e célra 300 frtos. regálétőkéjének elköltési, és saját alapítványi pénztárából 500 frt. kölcsönnek felvétele megengedtetett.

Borbereki egyházközségünk amaz elhatározása, hogy az állami iskola felállítása folytán saját elemi iskoláját megszüntette, és eddigi kántor-tanítói állomását organista-kántori állomássá változtatta át jóváhagyó tudomásul vétetett, de felhivatott az egyházközség ki-

merítő jelentéstételre az iránt, hogy iskolai vagyonát mi célra fogja fölhasználni?

Deési egyházmegyei esperes aa. bejelentvén, hogy a halálozás folytán megüresedett esztényi körlelkészi állás adminisztrálásával Csákány Miklós, m.-köblösi pap aát. bizta meg: ezen intézkedése jóváhagyó tudomásul vétetett, és az adminisztrátor részére némi segély kiállításba helyeztetett.

Az egyházkerületi közalap által árverésen megvett Debreceni Mihály-féle házastelek gondozásával ideiglenesen helyettes közalapi előadó aa. bizatott meg, de miután az egyházkerület összes házainak egyöntetű gondozásáról való intézkedés már elodázhatatlanul szükségessé vált: Márkus János, titkár aa. fölkérte, hogy a rendszeresítendő gondnoki állásra vonatkozólag ki-merítő javaslatot terjesszen Igazgató-Tanácsunk elé.

Pokoly József, theol. tanár aa. részére a nagy gonddal, s a felülvizsgáló bizottság jelentéséből láthatólag, kiváló pontossággal végrehajtott theol. könyvtár- rendezésért 350 frt. honorárium utaltatott ki, a theol. alap terhére.

Daróc-Bogártelki lelkész aa.-nak esperesi ajánlattal fölrkezett kérésére a két év óta üresen álló daróci lévitanitói állás 35 frtnyi központi javadalma a lelkész részére folyósítottatott, minthogy azon idő óta ő végzi helyette az összes lévítai, és kántori teendőket.

Végül, főtiszt. püspök aa. szóval jelentette, hogy az Igazgató-Tanács megbízása folytán, részt vett az első magyar szállítási vállalat közgyűlésén, s ott egyházkerületünknek, mint egyik főrészesvényesnek érdekeit kellőleg megvédte. Egyuttal jelenti azt is, hogy a folytonos ellenőrzés tovább gyakorolhatása céljából, a vállalat igazgatóságába Márkus János, titkár, és Maksay János, számvevő aait. bevásztatta: Igazgató-Tanácsunk a főtiszt. püspök aa.-nak e gondos, és körültekintő eljárását köszönettel tudomásul vette.

Ezzel a tárgysorozat ki levén meritve, az ülés bezáratott.

r. s.

TÁRCA.

Történelmi adalékok.

IV.

Besztercebánya-városi Statutum, alkotva 1563. évi, dec. 17-én.

Dicsőség istennek mindörökké!

Minthogy Besztercebánya-város papságának és egyházi szolgálóinak békés egyessége érdekében, már a mult 1562-ik évben különbféle rendszabások valának előírva (a melyeket azok, mint keresztyén prédikátorok és tanítók az egyházban meg kellett volna, hogy tartsanak) de mivel ezekről nem kevés visszatetszésre, tudomást nem vettek, most a szükség is fölötte magkivánván, az idevaló becsületes, nemes és előrelátó tanács, minden bajnak és bosszuságnak a megelőzésére és elkerülésére, jónak látta, az alább következő rendszabásokat, a melyeket mindenkinek megtartania és a becsületes tanácsnak is magát azokhoz alkalmaznia kell, újabb megvizsgálás alá venni és némely más pontokkal együtt följújtani.

Először: A becsületes tanács az egyház szolgálóitól megkivánja komoly megtartását annak, hogy elhivatásához képest mindenki, legyen az akár prédikátor, akár káplán,

ugy a templomban, mint más helyütt, magát illedelmesen viselje; egyik a másikkal jól legyen; a gögös nagyzolástól és hiában való fennhéjázástól tartózkodjék; valamint azt is, hogy életével és tanításával a közönségnek jó példaadására, ne pedig bosszantására legyen; hogy ennek hire más városokba és idegen vidékekre is eljusson.

Másodszor: A becsületes tanács megköveteli, hogy vasárnaponként reggel és vecsernyére, valamint a hét folyamán is, akár a német, akár a tót prédikátor, predikációt tartsanak és az ifjúságot is a kátéban hetenkint szorgalmasan oktassák úgy, hogy a mikor kinek-kinek a szeres-hete elkövetkezik, készen legyen mindenik arra, hogy az isten igéjét minden szükségtelen szidalmazástól és csipős szavak használatától teljesen tartózkodva, hirdessék, (mint-hogy a bűnök és gonozságok büntetéséről, ha az idő és a textus úgy hozza magával, a beszéd tiltva nincsen) és ha az egyház szolgálóinak egymással, avagy másokkal szemben, valami bajuk, vagy tévedésük merülne föl, az ilyen ügyeket más úton (és nem a szószékről) intézzék és keressenek segítséget.

Megkivánja továbbá a becsületes tanács, hogy állásához képest mindenik pap, vagy egyházi szolgáló, a predikáció után, vagy egyébként is, hétköznapiokon a reggeli és vécsernyei mise után, a maga székében végig ülve maradjon; nem pedig hogy egyik a sekrestyébe vonuljon, a másik pedig éppen kiszaladjon. A midőn pedig a predikációt követőleg az urvacsora osztás következik, egyik a másiknak hűségesen és kellő tisztelettel rendesen végig segítségére legyen.

Az egyházi szolgálóknak kötelességükben áll az is, hogy a népet mind a két templomban figyelmeztessék arra, hogy a midőn a Sakramentumhoz járulni kívánnak, az azt megelőző napon minden esetre meggyónjanak, és ők is e célból vécsernye után, a templomban maradjanak. A népet pedig, a becsületes városok határozatahoz képest, ne tömegesen, hanem külön-külön, egyenként hallgassák ki s intézzenek oktatást hozzájuk; mert az ellenkezőleg cselekvésből származó rút dolgoknak és rendetlenségnek az elhordozása, hogy milyen nehéz, azt magas értelmiségűknél fogva maguk tudhatják legjobban.

Mínthogy pedig eddigelő a gyónás-fillérek miatt is az egyházi szolgálók között civódások voltak, azt állítván mindenik, hogy a másik többet kapott: ennek okáért a becsületes, nemes és bölcs tanács ezennel komolyan kötelességüké teszi (mivel tisztükből folyólag azt úgy is ingyen kellene végezniök) hogy e fillérekre nézve is, úgy a miképp a többi mellékjövédelmekre nézve is teszik, egymás között barátságos megegyezésre jussanak.

Mínthogy pedig eddigelő, isten előtt elviselhetetlen és fölötte sajnálatos volt az is, hogy a midőn a szegény újszülött gyermekeket az üdvösséges keresztelőre vitték, a papokat vagy otthon nem találták, vagy pedig, ha egyiket otthon kapták, ez a másikkal utasította és magát azzal mentegette, hogy: »ez nem az ő hete« és a közben, a mig egyik paptól a másikhoz szaladgáltak volna, sajnos, a szegény gyermek az üdvösséges keresztelés nélkül halt el. Ennek okáért, a becsületes tanács, ennek végét vetni akarván, komolyan megparancsolja, hogy a heti szerességre tekintet nélkül, az a pap, a kit először föl szólítanak, éjjelnappal és bármely órában, a keresztelést minden kifogás és vonakodás nélkül végezze. Különösen az egyházi szolgálókat körül, bent és egyebütt is semmi ujtás és változtatás meg nem engedhető és meg nem történhetik, mert javadalmukat azért huzzák, hogy a hol a szükség és körülmények úgy kívánják (a hetességre nem tekintve) akár éjfélkor is szolgálatra készen álljanak.

Mindezek tekintetében senki a maga részére külön rendtartásnak az előírását ne várja, hanem ha maguk között merülnek föl hibák (mivel maguk tudják legjobban, ha akarják, hogy az ilyen emberekhez mi illő) azokat egymás között egyenlitsék ki; (1565-ben önmaguk állapítottak meg maguk között egy szolgálati belső rendtartást, a melyet nagyobb erősségnek okáért a városi tanács jegyzőkönyvébe is fölvetetnek. Ez az V. sz. alatt fog következni.) életüket és tanításukat a fölösleges borivásnak (Überflüssigen Weinsauffen) mellőzésével, a melyről már nem csak itt, hanem a többi városokban is csufolódva beszélnek és mely miatt a városnak nem csak hátránya, de megtámadtatása is származhatik, úgy folytassák, hogy abból a szent evangéliumnak a félelme meglátszassék, és hogy a közönség is megjavulva, őket követhesse.

A ki az itt előírtakat megtartani és követni akarja, az találja örömét minden kívánságának kielégítésében; a a kinek pedig azok kedvére nincsenek, az isten hírével maradjon meg akarata mellett. De ha semmi rendszabás, semmi figyelmeztetés és semmi atyai intés nem használ és az éjjel-nappal fölmerülő haszontalan háboruszkodással és veszekedéssel, a mely miatt senkinek nyugalma nem lehet, föl hagyni nem akar, akkor találja helyét és állását, a hol egymástól elváltan, békét és nyugalmat szerezhet magának, és ügyét a másik ellenében az elégtétel-nyeréséig folytathatja.

Jövőre mindenkinek magát ehhez kell tartania és alkalmaznia. Kelt Besztercebányán, mint fenn.

Eredetije német nyelven, Besztercebánya-város levéltárában. Prot. ex. 1563. lapszám nélkül.

V.

A besztercebányai papság egyházi rendtartása, alkotva 1565-ben.

Egyházi rendszabás, és szolgálati rendtartás, a melyet Kyntzely János plébánus (Pfarherr), és a mellé rendelt papság az egyházi szolgálókra, és járandóságokra (Zustenden) nézve egymás között megállapítottak, és nagyobb erősség okáért a becsületes, nemes, és előrelátó tanács útján a város közönséges jegyzőkönyvébe fölvetetni kértek.

A plébánus uram tiszte, és járandósága.

Az első predikációt vasárnap, és minden más nagy ünnepen, tisztehez, és az általános egyházi szokásokhoz képest, a plébánus uram tartsa; és ennek utána a vécsernyét követőleg végezze a káté-tanítást, meg az összes házassági egybekötéseket, úgy a gazdagokét, mint a szegényekét. Az esetben, ha ez akadályba ütköznék, vagy más-különben egyéb ügyek foglalnak őt le, eme teendőket Márton, és Egyed uramékhoz utasíttatnak.

Mínthogy pedig plébánus uram (ugy, a miképp ez a többi plébánusoknál is szokás) a többi közönséges mellékjövédelmekből (Accidentien) is részesül, ennek okáért ő is, úgy, a miként a többi egyházi szolgálók, a maga rendes hetét ellássa: gyermekeket kereszteljen, énekeljen, temessen, sat. a miképp eddig is történt.

A mi a gyónást illeti, hetenkint föl váltva, vasárnapokon úgy, mint műves napokon, plébánus uram, Márton uram, és Egyed uram fognak gyóntatni; a mi a gyónásból közönségesen befoly, azt egymás közt megosztják; de, azzal a kikötéssel, hogy a midőn valaki szolgálja, vagy a harangozó útján a személye különös megnevezése mellett a plébánus uramat, avagy Márton, és Egyed uramat hivatja, vagy a mi felülfizetés a jóbarátjának, és feleségének a szivességéből befoly, az neki marad, és megtartható.

A halotti predikációk, és házassági elválások járandóságai a plébánus uramat illetik, mivel azok az ő tisztehez tartoznak, és a házasságkötésből is, a mi reá esik, abban részesüljen; de, a templomban történő esketések után az egy dénárt, mint az amazokat illető részt, megadja. Hogy ha pedig Márton, vagy Egyed uramat külön hívják meg: hasonló történjék, és éppen úgy a betegek látogatásánál is.

A német predikátori tiszt, és járandóságai:

Márton uram, és Egyed uram, a tisztükből folyó kötelességüknél fogva, tartoznak, hetenkint föl váltva, a vasárnapi vécsernyén predikációt tartani. A vasárnapi vécsernyére egy órákor harangoznak. Predikáció végett a szószékbe menést a himnusz eléneklése előzi meg. A predikációt a »magni-

Folytatása az 1/4. ív mellékleten.

ficat« éneklése követi, és az isteni tiszteletet a gyűjtés (Collecten) fejezi be. A vecsernyei ének elhangzása után plebánus uram kátét tanít.

Továbbá, a hét folyamán Márton uram predikációját a maga rendes szerében csütörtökön, Egyed uram pedig kedden tartsa. Az ilyen predikációkor, a mi a jegyesek kihirdetésére esik, abban plebánus uram osztozik.

A gyónásoknál a főnőbb előadottak tartandók meg.

Mindezek mellett, a maguk hetében, Márton és Egyed uramék, a plebánus urammal együtt, tartozzanak a templomi éneklést, temetéseket és szükséghez képest, a gyermekek keresztelését, szorgalmasan, vonakodás és minden halogatás nélkül, sorban végezni és ha a körülmények úgy hozták magukkal, a templomi szolgálatokat plebánus uram tartozik a többi német és tót predikátor uraimékkal egybeosztani, hogy azokkal úgy a német, mint a tót közönség ellátva legyen. Ennek okáért, a német mellett, mindig egy tót hetes (hebdomadarius) legyen, hogy a mikor tót gyermeket kell kereszteni, a harangozó, avagy ennek a fia, a tót hetest, és megfordítva, ha németet kell kereszteni, a német hetest hívassa.

Az esti misét, hetenkint főlváltva, Márton és Egyed uraimék tartásák; de ha a szükség úgy kívánja, az ilyen mise tartásra András uram is bátran megtalálható. Nagy ünnepeken a misét a plebánus uram, vagy az fogja megtartani, a kinek ez azt megrendeli.

A tót prédikatori tiszt és járandósága:

A tótokat illetőleg: vasárnaponként, az első prédikációt, a tót prédikatori tiszt útmutatásához képest, András uram tartsa; a hutákhoz pedig vasárnaponként a tót káplán lovagoljon ki, mihez a lovat a parokhia udvarából veszi. A vecsernyei predikációk azonban az egyik vasárnapon András uram, a másikon a káplán tartja.

A tót prédikátor mellett a főnőbb előadottakhoz képest, a templomban az éneklésre, ketesztelésre és a temetések végzésére, hetenkint főlváltva, egy német hetes legyen.

Kötelességében áll a tót káplánnak az is, hogy valahányszor a besztercebányai egyházhhoz tartozó faluk valamelyikében valaki megbetegedik, ahhoz mindannyiszor kilovagoljon, a mikor a mi tiszteletdíjat kap, az az övé; de András, a tót prédikátor uram személyesen is kihivható.

A tótoktól és nemetektől befolyó közönséges járandóságok, ugy, a miképp említve volt, az összes egyházi szolgák között megosztlanak; de az esketések egyedül a tót prédikátort illetik; hogy ha ez akadályozva lenne, vagy máskülönbben is egyéb ügyek szólítanak el, az esetre ezek is a tót káplánhoz utasítatnak, de az esketésért a tót prédikátort illető rendes járandóságon felül a mit tiszteletdíj kap, az az övé. A jegyesek kihirdetésével, vagy közhírré tételével hasonlóképpen történjék.

A gyóntatást illetőleg bójtben a gyóntató filléreket a ketten egymás között osszak meg; de a plebánus uramtól megnevezetteknek kívül, többet ne gyóntassanak, hogy a gyónás vásárra ne válják; bójt idején kívül, a gyóntató filléreket, a saját gyóntatása után, ki-ki maga élvezze.

A káté-tanítást vasárnaponként, a vecsernyei predikáció után, András uram, a tót prédikátor és a plebánus uram tartoznak végezni.

A hét folyamán, a maga rendes predikációját, András uram csütörtökön, a káplán pedig kedden tartsa.

A hetenkinti temetési tiszt:

A hetenkinti közönséges teendőket illetőleg: legyen két heti szeres. Az egyik a templomban, a másik a temetésekénél. A ki a templomi tisztet, t. i. a keresztelést, éneklést, sat. végzi, az mentes a temetésektől; a másik pedig a ki az előző héten a templomban volt, az legyen temető hetes; de ha fél »vigiliák« (halbe vigilien) vannak, a mikor mind a ketten el vannak foglalva, akkor mind a ketten otthon maradjanak és a temetésekre menni mások tartozzanak.

Eredetije német nyelven Besztercebánya város levéltárában Fasc. ex. 1565.

Közli: Dr. Kolosvári Sándor.

Különfélék.

== A márciusban közölt cikkekre beküldött

szavazatok eredménye: Vallástanítás, lelkész-, és vallás-tanárképzés, írta Csia Kálmán, etédi pap. Az 1848. XX. tc. 2-ik, és 3-ik §-a, írta Nagy István, harasztosi pap. Meghitt beszélgetések, írta Bitay Béla, csikszeredai körlelkész. Öngyilkosság az úr oltára mellett, írta András Kálmán, lelkész; Aggodalom, bizodalom, írta Kovács Albert, sz.-nagyfalusi pap. Kántor-tanítóink érdekében, írta Péter Albert, n.-rápolti pap. Egy szerény vélemény, írta Vajda Ferenc, sz.-lónai pap.

Szavaztak összesen 45-en, és pedig a »Vallástanítás«, sat. című cikke: Bójthe Miklós, és Albert Imre. »Az 1848. XX. tc. feliratura: Jakab Albert, Hegyi Sándor, Orbán Gábor, Gáspár Albert, Biró András, daróci pap, Nemes Sándor, Dalí János, Molnár Lajos, Derzsi Dénes, id. Bitai Mihály, ifj. Bitai Mihály, Kis György, Vass Tamás, Kis Ferenc, Nagy József, erdő-sz.-györgyi pap, Lőrinci Lajos, Thamó Gyula, O. Weress Sándor, Kádár Domokos. A »Meghitt beszélgetések« című cikke: Tokos Sándor, Gál Sámuel, Kállai István, Jakab Móza, Kovács Lajos, Kis Mózes, Szóts Sándor, Botha Sándor, Péter Albert, Fülöp Gyula, Jakab József, Biró András, peteki pap, Staudner Mátyás, Bójthe Géza, Rákosi György, Pap István, kocsárdi pap, Kócsi Dániel, Csákány Miklós, Nagy György, K. Nagy Pál, gondnok, Lőrinci Gábor, Kerekes Endre, vallás-tanár. »Aggodalom, bizodalom« feliratu cikke: Nemes Ferenc, és Kusztoz Gyula.

E szerint, a márc. havi pályadíjat huszonkét szavazattal Bitay Béla, csikszeredai körlelkész nyervén meg: szives üdvözetünk mellett, elküldöttük.

== Nincs minden hijával az alsóbb rendű

komikumnak, és az önmagát nagyzó furtagnak az a »Nyilatkozat«, melyet Szabó Aladár ur eresztett meg a »Kis Tükörben« ama nyiltposta ellen, melylyel Kecskeméthy urat közelebbreül rendre utasítottuk. Eddig úgy tudtuk, hogy a lapon megnevezett szerkesztő felelős a lap tartalmáért; ezt követeli a törvény is; a tisztesség is; és csak az oláh lapok állítanak oda »Strohman«t. A »Kis Tükörnél« ez máskint van. Mint szerkesztő Kecskeméthy ur van megnevezve ugyan, ő szerkeszti Kolozsvárt, de a kéziratokat Budapestre küldi, s ott Szabó Aladár úr, ugy látszik, át dolgozza, megjegyzésekkel látja el, kinyomatja, sat. mint segéd-szerkesztő. Ezt a dolgot Kecskeméthy úr nem szégyenli, Szabó Aladár úr pedig dicsekszik vele. Ugy történt most is. Azt a famozus »Kis Tükörbeli« szerkesztői megjegyzést Szabó Aladár úr írta; ám, ő nem célzott senkire; a kinek nem inge, ne vegye magára, s mint Bodoné másról beszél, mikor a bor árát kérik, megfenyegeti »nt. Szász Gerő, kolozsvári ref. lelkész urat«, hogy nem sokára a »Hajnalban« szóvá teszi, hogy mi Renán műveit ajánlván: mi nem szeretjük az evangéliomot. Ez tehát egészen hozzánk lesz intézve. Várjuk. Egy szó, mint száz, el fogja mondani, hogy mi tudatlanok, szamarak vagyunk, rosz keresztyének, tán pogányok, és minden esetre méltatlanok az állásra, melyet elfoglalunk. Ime, ez Szabó Aladár úr, a ki a Krisztus nevével alszik, és ébred föl, a kinek minden szív-dobbanása egy imádság, élete áhitat, buzgokodás, szeretet, egy »újja született« ember, egy szent, ki szenteltvízben fürdik. A minap durva döllyfel, és ama híres béka felfuvalkodásával a debrecenieket állította »a gyalázat ama polcára, a honnan őket élő ember többé soha le nem veszi«; most kétségen kívül nekünk fog rontani, hogy megdobáljon azzal a sárral, a mely úgy látszik, neki elementuma. Szabó Aladár úr maholnap enciklikákkal fogja boldogítani az egyetemes magyar kálvinizmust, és anathéma alá veti rendre az egyházkerületeket, melyek nem hajlandók felülni az ő nyavalyás siránkozásának, és vérszegénységben szenvedő evangéliomi néppártiskodásának. Néhai való Török Pál, Székács, Ballagi, Révész Imre; és ti Hegedűsök, Szilágyiak, Herepeiek, Nagy Péterek, és ti nagyok annyian,

emlékeztünkben áldottak: forduljatok meg sirotokban, hogy ilyen emberek tolakodnak ama szent helyekre, melyeket ti megdicsőítettetek!

= Szorongatják Debrecent, a kálvinista Rómát, Magyarországnak azt a részét, a hol közel egy millió kálvinista tiszta magyar alkotja az egyházkerületet. Egyfelől a bőszi Akhilles, a vallásos parokszizmusban szenvedő modern evangyélita, Szabó Aladár uraság állítja »a gyalázat polcára, melyről élő ember soha le nem veszi«; másfelől a Debrecenbe internált róm. kath. püspök, Wolafka, a ki az ott áttérni akaró megtévelyedett kálvinistákat minden további törvényes formások megtartása nélkül átveszi a nélkül, hogy ezek avagy csak egyszer is jelentkezzenek a reform. papoknál. Az egyházmegye ez utolsó sérelem ellen a törvény rendelkezéseit fogja alkalmazni. Hát, az előbbi ellen mit fog tenni? Mert Wolafka ur tudja, hogy mit csinál; de, Szabó Aladár ur nem tudja. A tiszántúli egyházkerületnek, melyben dühöng a názárénizmus, módját kellene találni, hogy az őrvölgök ellen legalább törvényes tiltakozással éljen, kik minden bajnak okozói, vagy legalább is terjesztői a fekélynek, mely szólásformákban, külsőségeken, ex opere operatumokban véli feltalálni az üdvösséget, és nem abban az élő hitben, mely az élet cselekedetei által szenteli meg isten ragyogó világát. Nem kell nagyon tulságosan megijedni ezektől a modern evangyélitáktól. Szemükbe kell dobni a protestáns felvilágosodottságot, mely vizsgálja istennek mélységeit is; nem kell elzárkozni az erkölcsi világrend, és az emberi szellem haladásától: és odukba vonulnak vissza ezek a kétes existenciák, kik a zsidó és görögnyelv bizonytalan megtanulásával hivalkodván, azt hiszik magukról, hogy új nemzedékek teremtésére vannak hivatva. Szegények!

= Pályázati hirdetmény. A dunántúli ev. ref. egyházkerület egyházi főhatósága alá tartozó horvát-szlavon missiói területen két missiói ev. ref. lelkészi állomás ujonnan szerveztetik: az egyik Daruváron, Pozsega-megyében, a másik Nagy-Pizanicán, Belovár-megyében. Mindegyik állomás javadalma a 300 frt. állandó segély beszámításával, lakáson kívül, 700—750 forint s az állomások a kinevezés után azonnal elfoglalhatók. Azon lelkészek, vagy segédle-

készek, a kik ezen állomásokat elnyerni óhajtják, s azokon ev. ref. egyházunknak fontos s ezen kívül hazafias missiót teljesíteni hajlandók, ez iránti pályázati kérvényüket küldjék f. évi május hó 1-ig a dunántúli ev. ref. püspöki hivatalhoz, Komáromba. Kelt Komáromban, 1897. évi április 7-én Antal Gábor, dunántúli ev. ref. püspök.

= Pályázat. A debreceni ev. ref. kollégium főgimnáziumában a magyar és német nyelv tanításával összekötött rendes tanári állásra pályázat hirdettetik. Pályázhatnak olyan ev. ref. vallású egyének, kiknek a magyar és német nyelvi tanszakra szóló középiskolai képesítésük van. A tanszék évi javadalmazása: 1200 frt. alapfizetés, 400 frt. lakbér és öt ízben járó 100 frt. ötödéves korpótlék, melyre nézve a más tanintézetnél eltöltött szolgálati évek is beszámíthatnak. A megválasztandó tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogos és kötelezett tagja. A pályázni kívánók vallásukra, végzett tanulmányaikra, tanári képesítésükre és eddigi szolgálatukra vonatkozó okmányokkal felszerelt kérvényüket f. évi május 1-ig a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalához adják be. A tanszék betöltése a május havában tartandó egyházkerületi közgyűlésen történik és a megválasztott tanár tanszékét székfoglaló értekezés tartásával f. évi aug. hó végén tartozik elfoglalni. Debrecen 1897. márc. 29. Kiss Áron, ev. ref. püspök.

= Hálás köszönet. Mult évi szerencsétlen elemi csapás által okozott kárait pótlására, nagy Ignác Károly b.-hunyadi lelkész ur szives gyűjtése folytán, könyör-adorományokat vettem: mlt. Barcsay Domokos, országgyűlési képviselő urtól 15 frt. ngos Gyarmathy Zsigmond, főgondnok urtól 2 frt. tek. Királyi József urtól 50 kr. tek. Khoruc Gyula urtól 50 kr. tek. Koleszár Lajos igazgató urtól 1 frt. tek. Bölöni László ügyvéd urtól 2 frt. tek. dr. Albrecht Lajos ügyvéd urtól 5 frt. t. Kósa János urtól 50 kr. t. Gaszner Sándor urtól 50 kr. t. Bartha Sándor főerdész urtól 1 frt. t. Buzás János urtól 50 kr. t. Gondolovits Lajos urtól 1 frt. tisz. Ignác Károly b.-hunyadi pap urtól 3 frt. a b.-hunyadi ev. ref. egyháztól 1 frt. 50 kr. Fogadják, ugy a szives gyűjtő, mint a nemeslelkű adakozók szives adományaikért hálás köszönetemet. Zsobok, 1897. ápril 6. Antal Domokos, ev. ref. pap.

= Hibaigazítás. Lapunk legközelebbi számának »Tárca« rovatában, a 113-ik oldal, második hasáb 5 ik sorában »káptalan« helyett »Káplán« olvasandó.

HIVATALOS RÉSZ.

323—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a marosi egyházmegyébe kebelezett kakasdi egyházközség énekvezértanító állomására ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: gazdasági épületekkel, veteményes kerttel ellátott tisztességes lakáson kívül, az egyházközség pénztárából 300 frt. államsegély 156 frt. összesen 456 frt.

Pályázati határnap: 1897. május 6. Folyamodványok nt. Ravasz János esperes afiához küldendők, Mező-Bándra.

Kolozsvártt, 1897. ápril 11. Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

310—1897.

MEGHIVÓ.

A deési ev. ref. egyházmegye képviselői közgyűlésének tagjait, folyó évi április hó 30-án d. e. 10 órára, Deésre, a szokott helyen tartandó rendkívüli közgyűlésre, tisztelettel meghívom.

Tiszt. lelkész fiait kérem, sziveskedjenek világi képviselő afaival a gyűlés tartása idejét és helyét tudatni.

Tárgya: a m. Igazgató-Tanácsnak 1240—1897. számú körrendeletére vonatkozó vélemény megállapítása s a megüresedett algondnoki állásra jelölés.

A deési ref. egyházm. esperesi hivatalától.

S.-M.-Berkeszen, 1897. ápril 11. Pap István,
ev. ref. esperes.

328—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a kolozs-kalotai egyházmegyébe kebelezett kajántói kántor-tanító állomásra ezennel pályázat nyitattik.

Javadalom: tisztességes lakás, az egyháztól 172 frt. 11 kr. értékű fizetés, melyből mintegy 116 frt. készpénz; ehhez járul 175 frt. szintén készpénz államsegély.

Pályázati határidő: 1897. május 9. Folyamodványok nagytiszt. Deesi Gyula esperes aa.hoz küldendők, Gyaluba.

Kolozsvártt, 1897. ápril 11. Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

5—1897.

MEGHIVÓ.

A Rikán-belői ref. papi, tanító, özvegy-árvai gyámintézet f. évi május hó 4-én d. e. 10 órakor, Kovásznán a Mihály Albert-féle vendéglő helyiségében tartandó közgyűlésébe annak tiszt. t. tagjait ezennel meghívom,

Tárgyak: 1. Az ig. választmány előterjesztése az intézet ügyviteléről és mult évi vagyoni állásáról 2. A kiosztandó segélyösszeg megállapítása 3. Folyó ügyek előlása. 4. Indítványok.

Lécfalván, 1897. ápr. 11.

Zoltáni Elek,
esperes, mint elnök.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Nyomatott Ajtai K. Albert könyvnyomdájában. Kolozsvártt.

Mai számunkhoz egy negyedív melléklet van csatolva.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1897. Ápril. 22.

16. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Vallásos, és vallás nélküli nevelés.

Magyarország népiskolai ügyét rendező 1868-iki törvény felett, midőn az még csak tervben volt, véleményadásra szakférfiak szólítottak fel huszonöten. Közöttük az egyháziak, bár nem alkotmányos úton, nem az egyházi hatóságok kiküldéséből, hanem csak magán-fel szólítással voltak behiva, egyértelműleg sérelmesnek mondták az egyházak autonomiájára a törvénytervet. Ezen kívül, a huszonötnek túlnyomó nagy többsége határozottan célt tévesztettnek nyilatkoztatta a felekezeti jelleg nélküli közös iskolát a nevelés szempontjából ellenben, erélyesen sürgették az autonom felekezeti iskolák fentartását, az állam által rendszeres segélyezés útján; főleg a protestánsok hangsúlyozták az 1848 XX. tc. 3-ik §-ának alkalmazását; fejtegették a nevelésnek az állam által ugyan, de felekezeti mederben vezetését.

Ez eszme akkor a nagy többség előtt borzalmasnak tünt fel; visszaútasított, és a törvény a felekezeti iskoláktól a segélyt megtagadta, valószínűleg azzal a gondolattal, hogy a teher alatt sok iskola összeomlik, és a régiek romjain épülnek pompás állami iskolák. A törvény 15-ik §-sa ugyanis elrendeli a felekezeti iskoláknak másfél év alatt háromszori megintés után bezárását, illetőleg, közös iskola felállítását, még a törvényben megszabott feltételeket nem teljesítő felekezetnek is a megadóztatásával. Ellenben, a 21-ik paragrafus »a viszonyoknál fogva kiválóan szükséges, és kitűnő magán-tanintézeteknek erkölcsi, és anyagi támogatást« helyez kiállításba.

Tehát, a népiskolai törvény hazánk népoktatása történetéből tabula rasat csinál; kirugja lábai alól a történelmi fejlődés biztos alapját: a hazai nevelésnek felekezetek által vezetését, és mert azt a tanításban (de, csakis abban) nem

látja a korhoz illőnek, olyannak tekintve, mint ha nem is léteznék; az állami, vagy éppen egyesek, társulatok által teljesítendő nevelés bizonytalan alapjára helyezkedik a helyett, hogy a felekezetek iskoláit, illetve, a régi, s a nemzeti nevelésben föltétlen jónak bizonyult protestáns iskolákat emelné segítségével a kor színvonalára. Tehát, a törvényhozás elfelejtette, hogy a történelmi fejlődés által teremtett intézményeket figyelmen kívül hagyni, elvetni, semmi alkotásnál sem szabad.

Lehet, hogy a törvény tervezőjének a lelke előtt olyan eszmény lebegett, mely neki az egységes állami vezetéssel irányított nevelés, és tanítás által megteremtett egységes magyar állam képét rajzolta meg. Hogy a közös iskolákban nem levén választófal a felekezetek, és nemzetiségek közt, leomlik az majd lassankint az életben is. De, hogy nagyot csalódott először pénzügyi számításaiban, nem ismerve az állam erejét; az után a felekezetek, és nemzetiségek kibékítésére, az egységes magyar állam eszmére nézve álmodott ábrándjaiban; végül, maga a nevelés felől alkotott nézeteiben: ezeket az eredmény, a nem egészen harminc év alatt elkövetkezett állapotok, szomorúan igazolják.

Az egységes nemzeti nevelés gondolata akkor egészen lázban tartotta a vérmes reményüeket. Hiszem, hogy látták már mindenütt az állam iskoláit, mikben egy szellem: a magyar haza szeretetének szelleme fuvall, és a mikből e szellem hatása alatt jó magyar hazafiak szállanak ki a közös hazáért dolgozni, élni-halni.

S ime, három évtized alatt a törvényhozó házban koronkint felhangzó sürgetésre, mely az iskolák államosítását követeli a kormánytól, a felelet mindig ez: »Nem lehet; nincs pénz!« Még arra sincs elég pénz, hogy az 1893 26. tc. értelmében a felekezetektől tanítói fizetések pótlására a kormányhoz benyújtott kérések kielégíttessenek.

Egyik egyházmegyei gyűlésen jelenti az esperes, hogy ilyen segítyt kért az egyházmegyében tizennégy egyház, és nyert csak egy.

És ime, három évtized leforgása alatt emelkednek ugyan állami iskolák, de nem azoknak a helyén, melyek a közös haza elleni gyűlöletnek a melegágyai, hanem azok helyén, a mik egyetlen biztos nevelő intézetei voltak mindig a hazaszeretnek. A református iskolák, éppen nálunk Erdélyben, egymás után omlanak le, de az oláhok az ő zúgiskoláikat vérrel sem engedik, hazugsággal, csalással is fentartják, csak hogy legyen hely, a hol nemzetiségüket ápolják, nő meg, magyar gyűlöletüket a gyermeki szívbe beplántálják. Községünkben van kétszáz református család, és az egyháznak már húsz év óta nincs iskolája. Az oláh két eklézsiában lehet nyolcvan család. A vagyoni erő is nálunk van túlsúlyban, ott alig tiz-tizenöt élhető gazda. De, espereseik gyűléseket tartanak, zaklatják őket; papiron tanítói fizetést mutatnak ki; a tanítók évről-évre változnak; de, az iskola áll, és gyermekeik nem mennek a magyar iskolába, hogy el ne tanulják a magyar nyelvet, meg ne ismerjék történelemben, földrajzban az igazságot. Ők tudják, hogy míg iskoláik vannak, van nyelvük, van nemzetiségük. Mi bennünk, itt Erdélyben, nem él olyan élénken a felekezeti öntudat; mi nem tudjuk, hogy ha nincs iskolánk, pusztul egyházunk; felejtjük, hogy a kié az iskola, azé a jövő. Egyik papot, ki egyházában minden erőfeszítéssel fentartani akarja az iskolát, de segedelmet már sehonnan sem kap, felső hatósága buzdítja, hogy adja át az iskolát az államnak. (Csak a lelkész nem veszti reményét még így sem, az iskola fentartása iránt.)

Ez nem így volt mindig nálunk sem. A tizenhatodik századi hitvallások, kánonaink egyházat iskola nélkül nem is képzelnek. Hiszen, a reformátorok az új eszmék terjesztésére nyomdákat, és iskolákat állítanak, mert tudják, hogy e nélkül nincs reformáció. II. József közös iskolai törekvéseire ezt mondják 1788-ban a reformátusok: »A helv. hitvallásuaknak iskoláik tulajdonjogátul, kormányzásától elállani, nem más lenne, mint vallásuk szabadságát felforgatni, s vallásukat Magyarországon elébb, vagy később kioltani.

Az 1868-iki népoktatásügyi törvény pedig a Királyhágón túli reformátusoknál megalkotása előtt, a kellő előkészület hiánya miatt, visszatetszést, megalkotása után a protestáns autonomia sértéseért, és nevelési szempontból nagy vihart támasztott. Amannak kifejezést adott a tiszántúli református egyházkerület 1867 dec. hónapi közgyűlésén; ez pedig kitört, és erélyes határozatot, mint az egyházakhoz mihez tartás végett megküldendő útasítást eredményezett ugyan azon egyházkerület 1869 augusztusi közgyűlésén. Ez utasításban az egyházak fel vannak hiva iskoláik védésére, és minden erővel fentartására.

A tiszántúli egyházkerületnek ezen határozata, utasítása, illetőleg, állásfoglalása a népiskolai törvényvel szemben, egész kis irodalmat teremtett a törvényt védők, és támadók körében, mely még évek mulva is szüli a maga termékeit.

A mi törvényünk idején más országokban is fog-

lalkoznak a népoktatás rendezésével, s törvényt alkotnak, vagy már alkottak, vagy akkor folynak az előkészületek. De, az egyetlen Hollandia az, a melyről hasonlólt olvastam az akkori időszaki sajtóban. Az csinált közös iskolát felekezeti jelleg nélkül, lehetlenné téve a vallásos nevelést a vallás-, és erkölcstannak a többi tárgytól elkülönítésével, a rendes tanító kezéből kivevésével. És ez a Hollandia már 1870-ben eltiltja, hogy községi, vagy állami iskolai tanító említeni merészelje valaha tanításai folytán a halhatatlanság hitét. A dicső francia nemzet pedig vagy fanatikus pápista, vagy isten-tagadó, ki a szerint, a mint pápista felekezetű, vagy állami iskolában neveltetett, üldözi a protestánst a tizenkilencedik század végén, és dühöng az isten ellen, kit detronizált egy század óta. A vallás nélküli nevelés mulhatatlanul ide vezet.

A népoktatás ügyét velünk egy időben rendező államok, Hollandiát kivéve, egy sincs elragadtatva a közös iskola eszméjétől. Ellenben, a felekezeti jellegű iskolák fentartása a vallásos nevelés mellett mindenütt éppen szakférfiak részéről emelkednek hangok. Ha n n o v e r á b a n a tanítók 1869 okt. gyűlésén egy tanfelügyelő értekezik és sürgeti, hogy a vallást a rendes tanító tanítsa. Ez a gyűlés, úgyszintén a rajnavidéki protestánsok értekezlete ellene nyilatkozik a hitfel. jelleg nélküli iskolának. Az ausztriai protestánsok 1870-ben erélyesen tiltakoznak a községi iskolák ellen, melyekben hogy növelni lehessen, képtelennek tartják. Ez állásfoglalásukat Berlinben a német prot. egyesület nagy örömmel üdvözli. Ugyancsak a hitfel. jelleg nélküli iskolának ellene nyilatkozik a bajor protestánsok zsinata 1869-ben. Az angol elemi iskolai tanítók nagy gyűlése 1870-ben oda nyilatkozik, hogy a vallás-tanítást az iskolában a többi tárgytól elkülöníteni, a rendes tanító kezéből kivenni, vagy éppen kizárni, nem lehet. Ha jól emlékszem, két vagy három évvel ezelőtt hozták egyházi lapjaink, hogy Franciaországban bizonyosan megdöbbenve az irtózatosságot látván, a törvényhozás visszaállította a közös iskolákban a vallás-tanítást, melyet azelőtt kitiltott, gondolva, hogy isten nélkül boldogabb lessz a »n a g y n e m z e t«.

A tiszántúli ref. egyházkerület új főgondnoka, gróf Dégenfeld J. főispán beiktatása alkalmával mondott program-beszédében hangsúlylyal emelte ki, hogy állásából folyó szoros kötelességének tartja, de meggyőződése szerint is védeni fogja a ref. felekezeti iskolákat és azok fentartására teljes erejéből törekszik.

A Prot. Egyh. és Isk. lap 1897. 5-ik számában az »Egyház« című rovatban ez áll:

»Az egyház befolyását a népoktatásra Európa több államaiban ismét növelni kezdik. Angliában a kormány törvényjavaslatot terjesztett az alsóház elé, mely annak az elvnek a megvalósítására törekszik, hogy az egyház befolyása a közoktatásra az eddiginél nagyobb legyen. Állami segítségben kívánja részesíteni az egyh. iskolákat.«

»Különösen a magasabb körök sürgetik az egyh. befolyás növelését a tanügy terén. Így legutóbb a devonshirei herceg akkint nyilatkozott a kérdésről, hogy a kormánynak kötelessége, az egyháztól és egyh. isko-

lárul gondoskodni, mert a vallás-erkölcsi alapnevelés által az egyház emberei vetik meg az emberi jellem alapját.«

És itt a legújabb, és legcsattanósabb eset. Maga a közoktatás jelenlegi minisztere Magyarországon, a mint az a közokt. tárca költségvetésének a tárgyalása felett mondott beszédéből kitűnt, nem barátja az elemi oktatás államosításának. Vajjon, e fontos jelenségeknek nincs talán semmi alapja? Van. Azok, a kik így nyilatkoznak, a közös iskolák nyújtotta nevelés tapasztalatai után beszélnek. A miniszterről nem olvasom, hogy miért nem barátja az iskolaügy államosításának. Lehet egyszerűen pénzügyi tekintetek láttatják azt vele kivitethetetlennek, de nem lehetetlen, hogy a nevelés eredményei azok, a mik őt sem elégitik ki. De feltehető róla, hogy az egyházas, vallásos nevelést ő maga is jobbnak látja az állami nevelésnél; hiszen, az ő választói előtt az őszön Csáktornyán tartott beszédében így nyilatkozik: »A magyar állam előtt nem közönyös a vallásosság, sőt fennállásának leghatalmasabb biztosítékát, minden világi törvéynél nagyobb erejét az igaz, őszinte, a szabadság tiszta levegőjében fakadt önkéntes vallásosságban látja. A magyar állam az egyházak vallásos, és kulturális intézményeinek fejlesztésére gondot is fordít.«

Annyi bizonyos, hogy az eddigi tapasztalatok bőségesen igazolják a protestánsok aggodalmaikat. Szándékosan mondom protestánsokat, mert a katolikusoknak nem voltak aggodalmaik. Tiltakoztak a protestánsok, és görög keletiek, de általános csodálkozásra, a katolikusok nem. Pedig az ő hallgatásuknak természetes oka van. A róm. katolikusok, ugyanis, a kezeik között levő roppant vagyoni birtokában mindaddig, míg csak a verseny céloztatik, nem pedig a kötelező állami oktatás mondatik ki, és valósítatik meg, nem félhetnek, mert ők eleget tehetnek azoknak a kívánalmaknak, a melyeket az iskolai törvény a tantermek építésére, felszerelésére, a gyermekek, és tanítók létszámára, sat. nézve minden iskola-fenntartónak elébe állít, és a mely kívánalmakat ha huszonkilenc év óta kérelhetetlenül végrehajt az állam, a protestánsoknak, és a gör. keletieknek csak itt-ott volna még egy-egy elemi iskolájuk.

De, még a köteles állami oktatás esetén is nyerének a katolikusok az ismeretes tökéletlen »tökéletes vallás-egyenlőség, és viszonyosság« e korában, a mikor az állami iskolákban a róm. kath. ünnepek megtartanak; és a más felekezetű gyermek mindenütt csak azt látja, hogy »első vallás a katolikus vallás«. 1870-ben Ausztriában a közoktatásügyi miniszter elrendeli az elemi, és középiskolák tanítóinak, tanárainak, hogy a kath. gyermekek vallási érdekeire különös tekintettel jegyenek. Vajjon, a szemmel láthatólag hazánkban is terjedő jezsuita reakció, az ultramontán katolicizmus növekedő befolyása, a Zichy Nándorok szelleme nem szülhet-e nálunk is ilyen minisztert, vagy éppen rendszert?

A protestánsok aggodalmai első sorban egyházunk alkotmányából kifolyók voltak, a mely alkotmányt a népiskolai törvény rendelkezései az iskola kül-, és belügyeiben, és az állami felügyelet, ezzel a beavatkozás, sértetik.

Ugyde, miért mondja legújabb törvényünk is az alsó, és felső iskolákat a vallás szabad gyakorlatával

lényeges kapcsolatban álló intézményeknek, az egyház önfentartása eszközeinek, és így mindenestől ez egyház testéhez tartozónak, a melyek az egyházi hatóságok alatt állanak? Miért fektettek a vallásszabadságért harcoló ősaink a békekötésekben éppen olyan nagy súlyt az iskola-ügyre, mint a tulajdonképpeni vallásügyre?

Miért biztosították az iskola autonómiáját a vallással együtt? Bizony, nem kizárólag önző felekezeti érdekből, hanem általános nemzeti érdekből is, azután meg a vallás-erkölcsi nevelés magas szempontjából is.

Általános nemzeti érdekből. Mert ha a vallásszabadság nagy harcainak az egyház szabadságáért, alkotmányának biztosításáért folytatott küzdelmek idején nem volt is még Mill Stuart, a ki az egyházi, és állami nevelés közti különbséget határozottan formulázva, tőle megtanulhatták volna, hogy: »Az általános állam-nevelési rendszer nem egyéb, mint egy mesterfogás az embereket mind ugyanazon minta szerint nevelni, s miután a minta, melyhez alkalmazkodni kényszerülnek, a kormányon uralkodó hatalom tetszését bírja, legyen bár e hatalom egyes fejedelem, vagy papság, vagy arisztokrácia, vagy a létező nemzedék többsége, ha eredményt, és sikert viv ki, kétség kívül zsarnokságot létesít előbb a szellem, utóbb a dolgok természetes következése szerint, a test felett is«; ha akkor még nem bírtak is tiszta fogalommal arról, hogy még nemzeti kormány kezeibe sem tanácsos letenni a nevelés vezetését: de, az világosan állt előttük, hogy a nemzet iránt ellenséges indulatu kormányoktól a haza szabadságát, alkotmányát megvédeni, csak független, szabad szellemű iskolák növeltjei lehetnek képesek.

De, azóta a tapasztalás megmutatta, hogy a nevelés ügyét még nemzeti kormányok kezeibe is veszélyes letenni. Azért pedig, mert emberi természetünkben fekszik a zsarnokságra való hajlam. A hatalmon levők kisebb-nagyobb mérvű, de mindig zsarnokságra törekeshetnek, és mindent, a mi csak hatalmuk körébe esik, zsarnokságuk szolgálatába hajtának. Jó, ha a zsarnokságot a haza javára használják fel, de bizony, mint másutt, ugyanálunk is újabb alkotmányos életünk kormányai mind annak példái, hogyan tévesztik össze a hatalmon ülők a haza érdekeit és a saját, vagy pártérdekeket, és hogyan hajtának abban a hiszemben, hogy a hazáért kell tenni, minden erőt, tehetséget a pártérdekek uralma alá, hogy igaznak le a haza jelszavával önértetet, meggyőződést. Nem hiszem, hogy volna valaki olyan, a ki ne érezné péld. a közszellem mostani türehetlenségét, melyben a szólásszabadság, véleménynyilvánítás, meggyőződés érvényesítése teljességgel lehetetlen; annak, a ki egyben, vagy másban bárkitől függ, éppen veszélyes. (Nem csak politikai véleménynyilvánításról beszélek, a melynél minden párt felhasználja már a rettegést, az eltápodást, mivel egyéb eszközzel kapacitálni, nem tud; hanem szólok általában.)

Az iskolát az állam hatalma alá adni, annyi, mint a hatalom szolgálatára növelni nemzedékeket. Megfosztani erkölcsi önállóságától, szellemi függetlenségétől; megtéveszteni a fiatal, önálló ítéllettel még nem bíró tanítónövendékeket a haza, és a kormány közt levő különbségtételben; ráerőszakolni, belenövelni a szolgálai meg-

hunyászkodásba, a hatalom kezelői előtt ellenmondás nélkül megalázkodásba; kész szolgálivá tenni őket a hatalom mindenkorai kezelői akaratának; egynek tekinteni a hazát a kormánynyal, egészen természetesnek találni azt, hogy a mit az ország javaiból mint fizetést élveznek, azt a kormány kegyelmének tekintsék: ez az iskolák államosításának, vagyis az állami nevelési rendszernek a célja, és eredménye.

Csakugyan, a régebbi nemzedék, ha hozott magával abból a szabadabb korból egy kis önálló ítéletet, független gondolkozást, azt elfojtja, az erkölcsi, és anyagi kényszer előtt megtörve, meghajlik. Hogy pedig egy önérzetében megölt ember, mint nevelő, mennyit ér, azt nem szükség magyaráznom. A fiatal nemzedék pedig már teljesen preparálva jön ki a nevelő intézetből. Mint a legközelebbi képviselő választásoknál egy fiatal tanítótól kérdezték: »Vajjon, kire fog most szavazni?« »Kire? Hát, egy tanító, ha becsületes ember, kire szavazhat? A ki kenyeret ad neki: a kormány jelöltjére!« (Vége következik.)

Oktatás-ügy.

Az országos középiskolai tanár-egyesület ujonnan alakult sz.-udvarhelyi köre folyó évi ápril. 1-én, az állami főreáliskola tanácskozó termében tartotta meg első rendes gyűlését.

Ezen gyűlésnek érdekes, és alkalmoszerű tárgya volt Bod Károly, ref. kollégiumi tanár értekezése »A vallásos-erkölcsi, és hazafias nevelésről.« (Egész terjedelmében közölve lesz. Szerk.)

Egy órai termékeny eszmecsere után, következett középiskolai oktatásunk reformálása kérdésének, illetve, a szőnyegen levő középiskolai tanterv revízió ügyének megvitatása.

Az eszmecsere szintén Bod Károly indította meg, arra az elvi álláspontra helyezkedvén, hogy tévedés, és hiu ábránd a közép-foku oktatásügy kóros állapotának szánálását a tanterv-reviziótól várni, mert nézete szerint, a mélyre ható bajnak kútforrásait kell előbb föl kutatni, és radikális reformok egész vonalon való keresztül vitele által; heroikus kurát kell alkalmazni a bajok megszüntetésére.

Ily álláspontra helyezkedve, a következő kérdőpontokat fejtegette.

1. Tanterv-revizióra, vagy közép-foku oktatásügyünk reformálására van-e szükség?

Nézete szerint, reformációt kell sürgetnünk; de, ez ne komplikáció, hanem egyszerűsítés legyen.

2. Milyen legyen a jövő középiskolája?

Felelet: egységes, és így el a bifurkációval, mely csak zavart, és tetemes ok nélkül való költséget okoz, kivált az államnak.

De, nézete szerint, az egységesítést a lehető szélesebb körben, s tehát, nem csak a gimnáziumoknál, és a reáliskoláknál, hanem a közép-foku iskolázás egész vonalán sürgetni kell, és így ezen törekvés keretébe bevonandónak véli a polgári iskolát is, kivéve a szakiskolákat, mint a melyek már specifikus célok megvalósítására törekvesznek.

3. Hány évi tanfolyamra lenne szükség az így egygyé olvasztott közép-foku oktatásnál?

Előadó szerint, nyolcra, és az évek számát nem szaporitná.

4. Minő idegen nyelveket, s mely osztályokban, és minő mértékben kellene tanítani?

Előadó a közép-foku oktatás első, és második osztályából minden idegen nyelvet föltétlenül kiküszöbölné, és ezen osztályokban az elemi (nép-) iskola öt-, és hatodik osztályainak tantervét ekzekváltatná a legszigorubb, és így csak arra törekednék, hogy az anyanyelv alapos tanításával kapcsolatban biztos, ismereteket nyerjenek a tanulók a mennyiség tan, földrajz, szép-, és helyesírás, és rajzolás alapvonaláiban.

Az előkészítő osztályt teljesen fölöslegesnek, és ok nélkül valónak mondja, ha az elemi iskola jó, vagyis, ha osztott, és mindenik osztály külön-külön szakképzett tanító vezetése alatt áll, és nem túlnépes.

Sőt, ez esetben nem habozna kimondani azt is, hogy a jó hat osztályu elemi iskolát jól végzett gyermek a tervezett középiskola harmadik osztályába vétessék föl.

Ez által a szegény szülőket esetleg két évi házon kívüli taníttatás költségeitől, a gyermeket pedig a gyakran előforduló erkölcsi romlás, és az elzúllás veszélyétől lehetne megóvni, mert így tizenkét éves korukig maradhatnának a család körében, közvetlen szülői felügyelet alatt, s pedig ezen körülménynek a későbbi jellemképződésre igen gyakran döntő befolyása lehetne.

Ezen esetben a középiskola két alsó osztályának vezetését aztán, középiskolai tanerők hiányában, teljes megnyugvással lehetne jól képzett népiskolai tanítókra is bízni, mi által nem csak a folyton érezhető tanár-hiányon lehetne segíteni, hanem úgy az állam, mint a fentartó testületek is tetemes megtakarítást eszközölhetnének.

A középiskola harmadik osztályában kezdődhetné azután a német nyelv tanítása, minthogy erre a nyelvre, e mi viszonyaink szerint, és a gyakorlati élet szemüvegén nézve a dolgot, még most legnagyobb szükség van.

Ezt a nyelvet elég volna, mint most, heti négy órában tanítani, de inkább gyakorlati módszert kellene alkalmazni.

Előadó a latin nyelv tanítását teljes megnyugvással, és minden habozás nélkül csak az ötödik osztályban, a görög nyelv tanítását pedig csak a hetedik osztályban kezdené el, annyival inkább, mert meg van győződve a felől, hogy fejlettebb értelemmel a középiskola felsőbb osztályaiba jutandott tanulók minden nehézség nélkül el tudnák érni ezen nyelvekben azt az eredményt, a mit elérnek most, oly tömérdek idővesztetés mellett.

Az így megnyert időt igen célszerűen lehetne részint a túlterhelési panaszok megszüntetésére, részint más, és kivált reál irányu tárgyak tüzetesebb tanítására fordítani.

Előadó a francia, vagy az angol nyelvet csak a középiskola felsőbb osztályaiban, s ott is csak fakultatíve taníttatná és csak is azoknak engedné meg ezen

nyelvek tanulását, kik legalább is jó bizonyítványt kaptak.

5. Azon kérdésre: hogy van-e szükség a görög-potli tanfolyamra? Előadó véleménye, az eddig felsoroltakból önkint folyóan az, hogy arra szükség nincs, és annak felállításával eddig is csak ok nélkül való költséget és bajt okoztak úgy a tanárnak, mint a tanulónak.

6. Van-e túlterhelés a tanulókra nézve, és a jövőben lesz-e?

Erre nézve az eszmecsere indítójának véleménye ez:

A tanulók túlterhelése, a mennyiben csak relative van meg, nem olyan imminens baj, vagy nagy veszedelem, mint a minőnek sokan tartják.

A középfoku oktatás itt kontemplált átalakulása után még kevésbé lesz meg.

A mennyiben azonban gyenge tehetségű, vagy a kellő alapot nélkülöző tanulók mindig voltak, vannak és lesznek is, ezekre nézve a túlterhelés esetleg ezután is fen fog maradni, mert nem tudnak versenyezni, s erőfeszítés nélkül lépést tartani a jelesekkel.

Éppen ezért az ilyeneket arra kellene sarkalni, hogy kellő időben lépjenek át az általános célt kitűző középiskolából a szakiskolába, hol aztán a hajlamaiknak megfelelőbb tantárgyakkal könnyebben boldogulhatnak.

Ha azonban túlterhelésről egyáltalában szó lehet, ez igen is megvan a tanárookra nézve és pedig az írásbeli dolgozatok mostani módszer szerint való javítása, és azoknak tulságosan nagy száma miatt.

Előadó korántsem akarja az írásbeli dolgozatok készítésének hasznát kicsinyelni, vagy éppen tagadni, de annyit nyíltan kimond, hogy az azok készíttetésére, s kivált a tanár által való elbírálására fordított idővel az elért eredmény, a haszon nincs egyenes arányban, mert a sok selejtes, olykor javithatatlan dolgozat átolvasása és elbírálása igen gyakran valóságos test kinzó, szervezetet rongáló és lélek ölő munka.

Ezen a bajon tehát minél előbb segíteni kell; itt sürgős orvoslásra van szükség, még pedig a dolgozatok számának alább szállítása és az elbírálás módszerének megváltoztatása által.

7. Az így kontemplált jövő középiskolájában fentartandó volna-e az érettségi vizsgálat, s ha igen, minő alakban és kik számára?

Bod Károly véleménye szerint, az érettségi vizsgálat már csak azért is fentartandó volna, mert középiskoláink színvonalát alább szállítani, nem szabad.

A vizsgálat mostani alakján se sokat óhajtana változtatni, a mostani követelményekből pedig mit se javasol elmellőzni.

Azonban, véleménye szerint, csak is a tudomány-egyetem fakultásaira menő ifjak számára kellene fentartani az érettségi vizsgálatot, míg minden más pályára elégséges kvalifikációnak véli a nyolc középiskolai osztály sikeres elvégzéséről szóló bizonyítvány felmutatását, és az egy évi katonai szolgálat-tételre való jogosultságot is nem az érettségi bizonyítvány felmutatásához, hanem legalább hat középiskolai osztály sikeres elvégzéséhez kötné.

Nézete szerint, csak ezen általános irány elvek tisztázása és megállapítása után lehetne és kellene aztán a tantervet revideálni, illetve, átalakítani; de most a részletekbe való belebocsátkozást teljesen korainak tartja.

Szerinte, a tanterv-revizio egy magában olyan, mint ha, trivalis hasonlattal élve, középiskolai oktatásunk és egész rendszerünk roszul szabott, és elviselt köpenyére egy foltot akarnánk vetni, de mert rosz a szabás, és kopott a szövet »cérna után szakad mindjárt«, és így a folt mellett még jobban kifeszlik.

Hoszább eszmecsere után, a kör magáévá tette ugyan azon elvi álláspontot, hogy előbb a középfoku oktatás ügyet kell gyökeresen reformálni, s csak azután következzen a tanterv-módosítás, minthogy azonban a vall.- és közoktatásügyi miniszter úr ez idő szerint csak tanterv-revizio kontemplál és így most erre nézve kell nyilatkozni, a kör tagjai tárgy-csoportok szerint tanácskoznak, és megállapodásaikat a rendkívüli gyűlés elé terjesztik

Ezek voltak az első összejövetel komoly tárgyai.

—d.

Nyilatkozat.

Tiszteletes Bartók György, szászvárosi lelkész aa.-tól, levelező lap kíséretében, tegnap egy csomagot kaptam, hogy a csomagban foglalt füzetek az egyházmegye papjainak osztassanak ki. Csodálkozva látom, hogy a kiosztás végett hozzám megküldött füzetek címe: A vajda-hunyadi ref. egyházmegye véleménye, az erdélyi ref. egyházkerületi lelkészek, és lelkész-özvegy-árvák gyámintézete ügyében; s lényegesen fokozódik bámulatom, midőn egyik füzet végére tekintve, azt látom, hogy ezt az egyházmegye nevében én, és a főjegyző bocsátotta ki. Ki kell ezennel nyilatkoztanom, hogy a szóban forgó füzetben foglalt vélemény készítője, vagy készítői nevemet, s tudtom szerint, a főjegyző nevét is (ki az ápril. 10-iki rk. egyházmegyei közgyűlésen nem is jegyzett) önkényesen, tudtomon kívül, aláírásomat nem is kérve, s így törvény, és jog ellenére használták, és hogy a szétküldött füzet az egyházmegye hivatalos kiadványát nem képezi; nem képezheti, mert hiszen, az egyházmegye jegyzőkönyve alapján, az általa fölterjesztendő szöveg csakis a folyó hó 22-ikére összehívott egyházmegyei tanács által lesz megállapítandó.

Kinyilatkoztatom egyidejűleg azt is, miszerint tény, hogy az egyházmegyei közgyűlés nagy többségének véleménye egyezett a t. Bartók György véleményével, azaz, ki lesz mondva, hogy az egyházkerületi gyámintézet érintetlenül fentartandó; de, sem tiszt. Bartók Gy. sem az, kire ő előttem hivatkozott, tiszt. Szócs Sándor, sem általam, mint ez idő szerinti esperes, sem az egyházmegye rk. közgyűlése által megbizva, följosogitva nem voltak arra, hogy az ide vonatkozó kiadványt az egyházmegye nevében, a nélkül, hogy az elnökséggel még csak közölnék is azt, ők készítsék meg, és küldözzék szét. Ez a jog, és kötelesség az egyházmegye előjáróságát, s illetőleg, a közgyűlés elnökségét illette, és terhelte, mint a közgyűlési határozatok törvényszerű végrehajtóját.

Megjegyezni kívánom azt is, hogy a tiszt. Bartók Gy. aa. által, megbizás nélkül, kinyomatott, és szétküldött füzetben foglalt vélemény az egyházmegye ide vonatkozó határozatát nem teljesen foglalja magában, mint ezt a jelzett közgyűlés jegyzőkönyve igazolja.

Kelt Piskitelepen, 1897. ápril. 19.

Bartha Lajos,
evang. reform. esperes.

TÁRCA.

Történelmi adalékok.

VI.

Besztercebánya-városi Statutum, alkotva 1565-ben.

Ezen nemes Besztercebánya, szabad kir. bányaváros becsületes, nemes és előrelátó bíró ura, és egész tanácsa, az 1565-ik esztendő Április havának 6-ik napján, előzetesen tartott beható és jól megfontoló tanácskozás után hozott határozatával, a plebánus uram, valamint a többi német és tót predikátorok és egyházi szolgák részéről, a plebániai, vagyis várbeli templomban követendőleg, a következő egyházi rendtartást írta elő, hogy ezáltal az egymás-
közt felmerülhető minden egyenlenségnek és civakodásnak elejét vegye, és hogy közöttük az istentől áldott keresztyéni, tisztességes életet és szivélyes testvéri szeretetet, a hívek buzdítására, isten dicsőségének és tiszteletének terjesztésére, szent névének és isteni igéjének befogadására, a keresztyén közönség épülésére és az emberek lelkiüdvösségének fentartására tovább plántálja.

Ennek okáért, a becsületes tanács gondját mindenek előtt arra fordította, a mit istennek hála! el is ért, hogy az egyházi kormányzásnál (Kirchen-Regiment) úgy a mint eddig is, régtől fogva történt, kellő számú egyházi szolgákat alkalmazzon; a miért is a tisztelendő és tudós Kuncely János (az előbbi Statutumban Kyncelinek volt írva) plebánus uramnak teljes hatalmat ad arra, hogy az egyháznak a lelkiekben való kormányzatát (mivel maguk a világi dolgok és ügyek intézésével úgy is eléggé el vannak foglalva) és isten igéjének hirdetését, a boldog emlékü Károly császár által, a birodalmi rendek útján 1530-ban bemutatott augsburgi igaz hitvallásnak megfelelően, úgy a miképpen ez, egy szelíd és hű lelkipásztorhoz illik, a maga legjobb belátása szerint vezesse és ellássa. Erre nézvést a vasárnapi predikációkat, és a vasárnapi vecsernyekor, valamint a hétnek az arra megállapított napján, a gyermekeknek a káteban való szorgalmatos tanítását, illetőleg is, a többi egyházi szolgák és predikátor-társak a plebánus uram intézkedéseihez tartásuk magukat. Ellenben, Márton és Egyed uraink, nem különben a tót is, kötelesek minden vasárnap ebéd után, de hét folyamán is, fölváltva, egy-egy praedicatiót tartani; a templomban pedig úgy, a miképpen a régi plebánus uram idejében szokásban volt és maguk is jól tudják, mindenik a maga helyén állani, és székében maradni, t. i. a plebanus uram után Márton uram, ezután a tót predikátor, azután Egyed uram és ezután a tót káplán, a mint kinek-kinek az állása, és hivatása magával hozza és illendő. Egyik a másiknak tisztébe ne ártsa magát és hivatalos működésébe ne avatkozzék, hanem éljen csendes, visszavonult és nyugalmas életet, mivel mindeniknek megvan a szükséges és tágas szobája. Ez által a mindenható istennek és a becsületes tanácsnak is mindenek előtt jó és tetszetős szolgálatot tesznek.

Ezek mellett, a becsületes tanács megrendeli mindnyájuknak általában, különösen pedig a plebánus uramnak, hogy az iskolára felügyelettel legyenek; hogy az ifjuság isten iránti félelemben, a tudományokban és jó erkölcsökben jó és helyes oktatást nyerjen, hogy a leckék rendszeren tartassanak, mi végre az iskolamester számára a belátás

szerint javítható, és iskolai rendtartás (ordo vel Regiment Scholasticum) készítendő. Kelt a tanács üléséből, mint fentt.

Eredetije, német nyelven, Besztercebánya-város levél tárában. Prot. praetoriale. ex. 1565. lapszám nélkül.

VII.

Besztercebánya-városi Statutum, alkotva 1568-ban.

Dicsőség istennek mindörökké!

Az 1568-ik esztendő Januáriusának 10-ik napján, Besztercebánya város tiszteletre méltó közönségének öregei (El-tisten) vagy is a 24. választottak egybegyűlvén, az egész nagy közönségnek kívánságához képest, némely bajaikat írásba foglalták és azokat a becsületes, nemes és előrelátó tanácshoz, további meghányás-vetés, beható tanácskozás, és kedvező elintézés végett, azzal az alázatos kéressel nyújtották be, hogy a becsületes, nemes és előrelátó tanács azokat visszatetszéssel ne fogadja és egyébnek se tekintse, mint olyan dolognak, a melyhez az öregeknek az egész közönség kérése folytán ragaszkodniok és azt kérelmezniök kell. Ennek okáért, hogy az öregek, vagy is a 24. választottak, kétségtelen megvigasztaltatásuk felől bizalommal viseltetvén, végre is valamely bizonyos feleletet kívánnak és ahhoz erősen ragaszkodnak is, azért a becsületes, nemes és bölcs tanácsot ismételve alázatosan és nagyon kéri, hogy ezt tőlük rosz néven ne vegye és a már oly gyakran kéroleg felsorolt alábbi sérelmeket, végre valahára orvosolja és valósággal foganatba vegye. A fentt említett sérelmek pedig a következők:

(Jegyzet. Az 1—20 pont alatt felsorolt sérelmek közül csak az első lévén egyházi természetű, a többieket mellőzzük).

Elsőbben, a tót predikátort illetőleg.

Minekutánna az emberi boldogság és lelkiüdvösség egyedül az Isten igéjében és a szent evangéliumban van, s egyebütt nem is keresendő, ezért Isten kegyelméből ennek a városnak is megvannak a maga istenes és tudós plebánusa, kellő számú predikátorai és egyházi szolgálói, (a mit istennek eléggé meg sem hálálhatok) a miért is, leginkább arra kell gondolnunk, hogy azok mindenkinek szükségleteiről gondoskodva, őket meg is tarthassuk, és a hetenkénti fizetésüket és egyéb illetményeiket úgy kielégítsük, hogy panaszolkodás nélkül megélhessenek. Minthogy pedig András uram, a tót predikátor, kérelmében, felette nagyon azt panaszolja, hogy csekély fizetése miatt, még az életfentartásra szükségesekkel sem rendelkezik, s az egész közönséget magasabb és nagyobb díjaztatásáért kéri, hogy neki is megadassék az a fizetés, a mennyit a többi német egyházi szolgálóknak adnak, ennek következtében a hetenkénti 2 forintot, tekintettel szorgalmára és az egyházi szolgálókat körül kifejtett buzgalmára, részére is engedélyezzük, és megállapítsuk; alázattal kérvén becsületes, nemes és bölcs tanácsot, hogy ahhoz a maga beleegyezését is megadja, hogy őt ama költségeknek kikerülésével, a melyekben az ilyen embereknek a más helyről való idehozása kerül, megmáraszthassuk. Hogy pedig amaz ellenvetés, hogy a plebánia jövedelmei ezt nem futják, fölhozható ne legyen, a plebániai intéző uraiméknak álljon kötelességükben, hogy az egyházi számadás (Kirchenraytung) évi feleslegeit beszedjék és a dolgokat akképen igazítsák, hogy a papság hetenkint annál könnyebben fizethető legyen.

A tiszteletre méltó közönség becsületes tanácsa januárius 15-én az elősorolt panaszokat tárgyalás alá vevén, az első pontra válaszul a következő feleletet adja:

A becsületes tanács azon, hogy a tiszteletre méltó közönség a maga hatalmát túlbecsülve, András uramnak, a tót predikátornak fizetését a becsületes, nemes, és előre látó tanács előzetes tudta nélkül megjavította, és részére henkint 2 frtot engedélyezett, nagyon csodálkozik; hiszen, nem csak a becsületes tanács, hanem a tiszteletre méltó közönség is jól tudja, hogy úgy a plebánianak, mint a

város köynségének a jövedelmi állapota annyira rossz, és csekély, hogy ha a plebániái intézők az adósságokkal leszámolni akarnának, talán a szalmaszéknel sem találnának egyebet is, Jakab uram is azért ment el innen, mert kivánságával mindenünnen elutasított. Ennek okaért a becsületes tanács a kért beleegyezést meg nem adhatja, sem pedig ilyen rendet meg nem tűrhet; hanem ha András uramnak, avagy bárkinek valalami sérelme van, ismerje meg felsőbbségét, a melyhez fordulnia kell.

Eredetije, német nyelven, Besztercebánya levéltárában, Prot. ex 1568—1569. lapszám nélkül.

Közli: Dr. Kolosvári Sándor.

Pro historia.

Folyó év márc. 4-én a küüllői egyházmegye nevezetes közgyűlése tartása alkalmával kapám kezemhez az 1896. és 1897. évi Névkönyvet, s megvallom, azon időtől fogva sokszor lapozgattam bennük. De, éppen ma, midőn esperesünk körlevele alapján holmi statisztikai adatok pontos elkészítésével bajlódnám, vevém észre, hogy az 1896. évi Névkönyvben Radnóth-ról mi iratott. Ez nem úgy van; én ezt annak idejében nem úgy irtam. Tehát, az igazság érdekében leirom szórul-szóra, a mi a radnóthi anyaegyház legrégibb elrongyolt anyakönyve első levelén, alig olvashatólag magyarul, és latinul is megtudható. Hogy ki irta, nem tudom, de így van írva:

»A Radnóthi Reformata Ecclesiába voltak papok, a mint végére mehettem, ezek«:

Ao. 1610. Franciscus Peres, Radnothius, obiit 1612. Relinquens unicum filium, Franciscum Peres, Radnothius.

Ao. 1640. Stephanus Bánfihunyadius, obiit 1644. 1654. Michael Diosi.

1664. Tothfalusi Gáspár István, m.-vásárhelyi.

1705. Diosi András.

1708. Blasius Ilyefalvi.

1724. Zalányi Mihály. NB. Házánál választottuk el 1725-be őszi pártialison Bánfi Imre urat Nagy Susánnával, 100 forintot fizetett. Pápai, notarius.

1737. Successit Michael Bajtsi, obiit 1758. Successit Paulus Benedek, Dálnoki. NB. 1729-be volt Csernátfalusi András, ebbe az esztendőbe praedikáltam a gogányi nyári pártialisban.

1763. Sámuel Kolumb. Itt két sor latin irás olvashatatlan.

1768. Johannes Szabó, Bibarcfalvi, Successit.

Ao. 1771. Josephus Surányi hinc Successit.

1779. Andreas Mátyás hinc Successit et Balavására ubi praedicavit Evangel. Aos. 25.

Anno 1786. Franciscus Pétsi, kolosvárinus. Itt egy lap latin irás következik, olvashatatlan.

Ao. 1795. Similon Pétsi, de Kolosvár, qui tandem ao. 1805. in Ecla N. Teremiensen, transiit. «

Azután így következik. »Helyébe jött 1805. t. Ertsei János, és elment 1815. Helyébe t. Málnási M. Ferenc jött 1815. esztendőben, ápril. 17-én.«

Hogy Málnási meddig volt papja Radnóthnak, nem tudom, még egy pár ember emlékszik rá, de az irás azonosságából következtetve, 1850-ig, a mikor néhai b. e. Antal püspökünk derék veje, Nagy Sámuel M. Déllőrül letutajozott, azt mondta, azzal hozták le, és paposkodott 1868-ig.

Hogy derék volt, ezt sógora, dr. Antal László ur mondotta, midőn 1868-ban a nyári vizsgán, akkor jurátus voltam M.-Vásárhelytt, magához szólítva, így szólott hozzám: hát, igaz, hogy Radnótra megy papnak, Mooré úr? Az szép, és jó hely, ott sógorom a pap, de a milyen testalkotásu, ha mértékletes életet élne, annak száz évig kellene élni. De, az úr könyörült mindkettőnkön, mert öt-hat évi együttlétnünk után, iszákosságának áldozatul' esvén, mint a radnóthiak mondják, az isten egybe gyűjtötte. Rajtam pedig úgy, hogy mint akkori esperesünk, Benedek bácsi mondotta, ki éppen akkor nálam volt, a »szerencse beütött a konyhámra«.

Tehát, 1868. márc. 25-től, már huszonkilenc éve, én hordozom a gyönyörűséges igát, és könnyű terhet.

Radnóth, 1897. ápr. 5.

Moóré Domokos,
radnóthi református pap.

Képek a parókhjárúl.

Az ernyei papné fiának a zsebe.

Észre sem vettem volna, ha egy véletlen körülmény nem figyelmeztet reá, hogy miféle isten csodája az az ernyei papné fiának a zsebe. Pályázatot mernék rá hirdetni, ha kitalálja valaki, hogy miféle nevezetesség is az az ernyei papné fiának a zsebe.

Pedig csodavalami. Külsőleg olyan, mint az én fiamnak a zsebe: anyja csinálta az apja viseléséből, belsőleg pedig, hogy kézügyben levő hasonlattal éljek, olyan, mint a pap zsákja.

Soha életemben olyan granariumot! Akkor jöttem rá, mikor egyszer az én Józsi barátom (az ernyei papnének az ura), és Leóna barátnőnk (hősünk édes anyja) látóul jöttek: ha élünk-e, vagy meghaltunk?

Még élünk. Sőt, ezen az áldott napon valamivel jobban is élünk, miről Juliska leányomnak öccséhez intézett ezen bölcs eleve-látása is bizonyít: »Tamika, ma jól élünk, mert vendégek vannak.« Örömet még ezzel is megtoldotta: »Kálmán is itt van.«

És úgy is volt. Jól élünk, és Kálmán is itt volt. Csendes beszélgetésnek himes szálait szövögettük mi férfiakul, szőnyegre hozva kulturpolitikát, egyházpolitikát, vámpolitikát, gazdasági politikát, szóval, mindenféle politikát, a mivel csak kezézési rendszerünken segíteni lehetne. Az asszonyok pedig kétnyüstöst, háromnyüstöst, négynyüstöst emlegettek, nyilván azon célzattól, hogy a legközelebbi ruhaelszaggatás idejében (a mi bizonyosan hamar lesz), melyik milyen fajtából stafirozza ki földön, ágon, fákön mázskáló, s ezen falusi sport üzésében nagy mértékű ruhapuzsító gyermekeit.

Mіндеzen magas röptü tárgyalások elől pedig gyermekeink félrehúzódtak oda, hol az ételnek nem csak a szaga tapasztalható, hanem lábosban, ibrikben, serpenyőben maga az eleven étlap látható, a konyhába. Igen alkalmas hely mindenféle játszásra. A kicsi ládáról lehet ugrani. A nagy láda, és az ágy mögé elbujni. A földön táncolni. Mind olyan ártalmatlan dolog. A kicsi ládáról ugorva, nem török ki a láb. A nagy láda mögött is, az ágy alatt is meg lehet kapni, a ki elbujt. A földön pedig nem sarkalják fel a párkettet.

Ezuttal ugyan ezek közül egyiket sem csinálták, hanem valami egyébbel valának foglalatások: az ernyei papnének a fia üritette ki zsebeinek a tartalmát, s rakta meg vele a nagy és a kicsi láda födelét, a lapítóul is szolgáló ágyfedél-rámát s a tásának egy részét.

Egész rakomány. Akár, mint egy Oceánjáró hajón. Azok a pajkos, beszédes ajkak, melyek máskor annyit csevegnek-fecsegnek, mind fázva maradtak most, a nagy csodálkozásnak miatta. Komoly némaság fogott el a nagy gazdagság miatt: kocsist, szakácsnét, pesztrát, gyermekeket; s mikor mi a szokatlan némaságot nem értve, megleptük őket, akkor láttuk csak, hogy mi okozta azt a nagy csodálkozást, és hogy mi mindent pakolt ki az ernyei papnének a fia a zsebéből.

Volt ott egy hosszú nyelvű régi bicska és egy kurta pennaszár, egy lapos karika fából, tizenkét vadgesztenye, egy fa-(ács)plajbász, egy köplajbász darab, egy csomó fonál, két darab kréta, egy könyv, egy kicsi naptár, aztán még egy kicsi könyv, meg egy nótesz, egy lapos sróf, különböző cédulák, és papir-mustrák, apja természetményéből egész magtár: törökbuza, fuszulyka, zab, kender, borsó, lencse; továbbá lámpasróf, egy II. oszt. M.-Vásárhelytől Sáromberkéig szóló kilyukasztott vasuti jegy, fehér, fekete, ing-, nadrág-, füles, fületlen gombok, tükördarab, egy zongora elefántcsont billentyű és egy hegedű »Á« hur.

Fogalmam nem volt ilyen zsebről. És hozzá, mikor visszapakolta, senki sem mondta volna meg, hogy ott egyáltalában van is valami.

És ezek nála csak olyan ártatlan csecsebecsék, gyermeki játékok. Tilalmas dolgokra egyiket sem használja. A bicskával asztalt, széket nem farag össze, a kréta pedig nála nem falfirkálni való. Egyáltalán, tiltott jószág semmi sincs közöttük. Mind igaz keresmény. Egy része pedig éppen emlék, ereklye. Azt a vasuti jegyet pl. a keresztapja hozta ajándékba, mikor a multkor meglátogatta. (Az sem erőltette meg magát.) Minden apróság pedig egy hosszú életnek, (már a milyen hosszú egy hat éves gyermeknek élete) szerzeménye, gondos takarékosággal szedegetve össze mindent, a mi vagy tűzre, vagy papirkosárba, vagy kidobni való volt.

Bezzeg, nem olyan volt az a körlelkész-fiu, ki a multkor őket meglátogatta. Annak nem volt semmi a zsebében, és mégis ártalmas dolgot cselekedett. Kimentek az udvarra, játszani. Ott kapirgált a tiszteletes asszony kendermagos kis jércikéje, egy kedves, okos, szelid állat, akár egy galamb. Árván nőtt fel, s a tiszteletes asszony volt, úgy szólván, a nevelő-anya. Tenyeréből étette, s vendégjogot élvezett a konyhában, irodában, nappaliban, zongorán, mindenütt.

Egyszer csak a körlelkész-urfi egy kis követ veszen fel, s azt mondja Kálmánnak: fogadjunk, hogy egybe eltalálom! S meg sem várva, hogy mibe fogadjanak, célzott, és eltalálta. Éppen a kis bóbítás fejét. Nyomban kimult.

Szegény ernyei papné, úgy megsiratta, mint akár egy gyermeket. De, fia miatt még nem volt oka sirnia soha.

Ne is legyen.

Csekme Ferenc.

Különfélék.

— **Meginnepeltük a keresztyénségnek, az emberiségnek legfölségebb, legmagasztosabb, legerényibb, és legigazabb innepét, a husvétot.** Kielégítettését az emberi lélek örök szomjuságának. Bizonyosságot nyertünk a halhatatlanság, az örökélet felől. A kolozsvári ev. ref. templomokból százával tértek vissza a hívők. A rogyásig voltak telve az áhitatoskodókkal. Ezt az áhitatoskodást nem mesterkedés csinálta. A modern evangyelisták közül egyet láttunk ott. Ez az élő hitélet megnyilatkozása volt. Az a hit, mely negyedfél századon keresztül nem csak fentartotta, de elpusztíthatatlanul lerakta alapjait annak a meggyőződésnek, hogy istennek országa, istennek dicsősége nem bivalkodó szavakban, szentelt-vizes beszédekben, de az akarat ereje által véghez vitt cselekedetekben áll. »Ha a jó cselekedetekben meg nem restülünk, aratunk örök életet. (Gal. 6. 9.)

— **Hogy az Alföldön a názárenusok szektája** egyre terjedt: csodálkoztunk is, nem is. Csodálkoztunk, hogy a józanon gondolkozó kálmánista nép megingott hitében; de ha arra gondoltunk, hogy anyagi terheitől akar megszabadulni, és ezzel a háttérrel, szívesen hallgatta, és hallgatja a modern evangyelistákat, kik a betű-imádással bolondítván őket, elvadul szívben, lélekben, érzéseiben, gondolkozásában, és lesz hitetlen vakbuzgó, hazáját megtagadó hontalan: ez megbotránkoztató ugyan, de nem csodálatra méltó. Utóvégre is, a protestántizmus, a hit mellett, egy kicsikét a józan ész dolga is, és ha ezt egy néhány örjögő megzavarja, hát olyan jelenség, melyet sajnálni lehet, azon segíteni kell is, ha lehet, de zsandárokat elébe állítani, nem lehet. Sokkal fontosabb tünemény ennél, hogy az Alföldön, Bács-Petrovoszellón, hetven család tért át a názárenusokhoz, kik közül 40 római kath. 30 gör. keleti vallású. Attól ne féljünk: Vaszari Kolozs, majd eligazítja a dolgát; a gör. keletiek is majd eligazítják ezt a históriát a maguk érdekében. Ugyan, mit csinálnak a mi egyházkerületeink, a mi püspökeink ennek a pestisnek a megakadályozására? Igen is, értjük, tudjuk. Szabad véleménynyilvánítás; szabad tanítás; lelki függetlenség, tán, az emberi méltóság is! Jól van. Hát, legyünk szabadok, függetlenek,

méltóságosak. De akkor vagy mondják ki mindezeket törvényben, a melyet megtartani, kötelesség; vagy helyezzenek törvényen kívüli állapotba, és akkor eljött a »Kis Tükör«, a »Hajnal« világa. Akkor aztán, szabad a vásár; és ne tessék siránkozni; hanem kinek-kinek pöfögni, dölyfösködni a maga emberségéből, ha tud, és nem az egyházkerületek keservesen kiérdemelt, és csak fogyatékosan megtarthatott filléreiből.

— **A nagyobb, és legnagyobb igazság.** Tisz. Szóts Sándor paptársam, a »Prot. Közlöny« 14-ik számában irt cikkében nem elégszik meg az általam proponált »nagy igazság«-gal, sőt szerénységemet is megmérlegelvén, hiányosnak találta. A saját maga kisebb (értsd: nagyobb) igazságát pedig hiánytalannak állítja. Hát, nehogy a dologban valami tévedés essék, ime, ünnepélyesen kinyilatkoztatom, hogy: eszem ágában sem volt, a szegény papi özvegyek megrövidítésére célozni; sőt illyenszerű tervezet eddigelő még nem is merült fel, csakis bátor voltam a a theologiai fakultás és létesítendő szeretetházat rokonságunkba fogadni és majd a megnyilandó örökösödésnél őket számításba venni, mint méltó utódokat. Ha pedig az én igazságom megengedi, hogy a mi jogos tulajdonunkból, önmegtadadásunk árán is, a már többé szükségét nem szenvedő özvegyek mellőzésével, e két egyházkerületi intézményt segítjük: akkor ez az áldozat annál nagyobb lesz, minél több élvezetről kell lemondanunk. Az említett két egyházkerületi intézmény pedig bizonyára lesz oly jogos utód és örökös, mint az a későbbi nemzedék, a melynek egyetlen fillér hozzájárulása sem leend az egyházkerületi gyámintézet vagyonához. Melyik a nagyobb, melyik a legnagyobb igazság, és e szerint, a legteljesebb szeretet? Sem az enyém, sem a kollégámé, hanem a Jézus Krisztusé, a ki a gyülekezetre tekintve, ezt mondaná: »ime, az én anyám, és az én atyámfiai.« Kutyfalva, ápril. 18. 1897. Nagy Domokos.

— **»Mirjám« című magyar imakönyv jelenik** meg zsidó nő számára, rövid időn, Veszprémben. Vásznonkötésben 3 frt., bőrkötésben 6 frt. Annyi hasznos és haszontalan könyvről emlékezünk meg e rovatban már eddig, de a melyek mind keresztyén felekezetiek voltak, hogy most már Izrael imáit, Izrael hitét is fölemlítjük. Az előfizetésre való felhívás első sora így szól: »Az emberi szív legmagasabb, legnemesebb érzelme az, mely isten felé veszi útját, mely teremtőjét keresi.« Ha ennek megfelelőleg lesznek megírva az imák, bátran olvashatják a keresztyének is. A »Hajnal« lehet, hogy exkommunikálja őket érte, de hát az ilyen hajnal »Lucus a non lucendo«.

— **A nagyenyedi ev. ref. tanítóképzőben** az idei képesítő vizsgálatok, jelesen az irásbeliek május hó 20—22, a szóbeliek június hó 25—26 napjain fognak megtartatni. Folyamodni szándékozik kellőleg fölszerelt kérvényüket május 10-ig terjesszék be az igazgatóság-hoz. Nagy Enyed, 1897. április 14. Nagy Lajos, képezdei igazgató.

Hivatalos rész.

350—1897.

MEGHIVÓ.

A széki egyházmegyének f. évi május hó 4 én d. e. 10 óraker Szamosujvártt rendkívüli közgyűlése lesz, melyre a gyűlés t. tagjait ezennel tisztelettel meghívom.

A közgyűlés egyedüli tárgya a Prot. Közlöny 12-ik számában közzétett 1240 sz. ig.-tanácsú körlevél értelmében véleményes javaslat megállapítása.

Fölkérem lelkész társaimat, hogy ezen közgyűlést a világi képviselő urakkal tudatni sziveskedjenek.

Szék, 1897. apr. 15.

Somkereki Miklós
esperes.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.

Protestáns Közlöny

Az erdélyi egyházkerület hivatalos közlönye.

XXVII. Évfolyam.

Kolozsvártt, 1897. Ápril. 29.

17. szám.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN EGY IVEN.

Előfizetési ára: Egy évre 6 forint, félévre 3 forint, negyed-
évre 1 forint 50 kr.

Szerkesztőségi iroda, hová a kéziratok és előfizetések bérmentve
küldendők: *Külmagyarutca 9. sz.*

Vallásos, és vallás nélküli nevelés.

(Vége.)

A »loyalitás,« ez a jelszava ennek a fiatal embernek, és ez az állami nevelési rendszernek. Loyalitás minden áron, hogy valamiképp bizonyos érzékenységeket meg ne sértsünk, a történelem tanításban, az erkölcsi nevelésben, melynek legmagasabb foka ebben csúcsosodik ki. E loyalitás nem enged, csak a kormányhoz (természetesen, a mindenkori kormányhoz, jönne bár a liberális után azonnal a legszélső radikális) hű embereket növelni; e loyalitás nem enged őszinte, leplezetlen történelmet írni, és tanítani. A mint látjuk ezt péld. a népiskolák ötödik, és hatodik osztálya számára írt, a vallás-, és közokt. miniszter által 14,539—1889. szám alatt engedélyezett Kuttner-Suppan-Laukó »Magyarok Történetében«, a mely közvetlen annak utána, hogy a mohácsi vész utáni időket annyi részletességgel tárgyalja, hogy külön fejezetben leírja (nagyon helyesen) Kőszeget Jurisics Miklóssal, »Temesvárt, Drégelyt, Egert«, »Žrinyi Miklóst« a vár védelmében lépésről lépésre négy lapon, »az új vallás behozataláról« szól mindössze tizenhét sorban, ilyen hűséggel okolván meg annak elfogadását: »A töröknek behódolt faluk pap nélkül maradtak. Pedig nyomorult állapotukban a szegény nép egyedül a vallásban keresett vigasztalást. Szívesen fogadta tehát, ha valaki neki az istenről, a túlvilági életről beszélt; nem kérdezte, nem is tudta, miféle vallásu.« A haza, és egyház szabadságáért, alkotmányáért vívott nagy nemzeti harcokról, és a nagy nemzeti fejedelmek közül az egy Bethlen Gáborról emlékszik meg tizenegy sorban azzal, hogy »Németországban az új vallás behozatala sok háborut, és vérontást eredményezett. Magyarországon különösen részt vett benne (a háboruban) Bethlen G. a kit azonban a protestánsok leveretése békére birt, s a rend végre helyre

állt.« II-ik Rákócy Ferencről ezt mondja: »Ősei Erdély fejedelmei voltak, nagyapja Bécsújhelytt bakó bárdja alatt vesztette életét, atyja pedig alig kerülte ki e sorsot; ő tehát legalkalmasabb volt a fölkelés vezérletére.«(!) A Magyarországot átalakító negyvennyolcas alkotásokról, a nagy szabadságharcról így emlékezik meg: »A nemzet, és uralkodó közt félreértések támadtak; a nemzetiségek a magyar nemzet előrehaladásában a maguk érdekére vesélyt láttak; ennek folytán kiütött a magyar szabadságharc, mely a magyarok harci dicsőségét szaporította, de az ország haladását legalább ötven évvel hátra vetette.«

Hát, az ilyen szellemű történet-tanítással el lehet éni azt, hogy az ifju nemzedék bizonyos józan megvetéssel gondoljon szabadsághős-őseire, mint valami rendfelforgató rebellisekre, és azt, hogy szörnyü józan bölcsességében, és loyalitásában minden előtt meghajoljon, a mi felülről jön, parancsoltatik; de, azt nem, hogy vész idején önálló nemzeti létünk tiszta tudatában határozott bátorsággal cselekvő, és vérrel is áldozni kész legyen.

Tanítóink mint megváltást üdvözölték az államosítást, a mely őket megszabadítja az egyház, illetőleg, a papok gyűlölt zsarnokságától. Volt is okuk, ezt megelégneni. De, ma érezhetik, hogy az a zsarnokság, bár durvább, még sem volt oly nyomasztó, mint az államé, a mely mellett egész egyéniségüket megtagadva, úgy kell mozogniok, mint a gépezet egy kerekének, különben, ha félre lép, összetörik. Amott személyes meggyőződésüket, elveiket szabadon vallhatták; inkább voltak függetlenek, tehát, inkább emberek. Szabad embert pedig csak szabad ember növelhet.

A mai nemzedék nyomrúl-nyomra ijesztőbb közönnyel tud lemondani egyéni függetlenségéről, szabadságáról az anyagi jóllétért, előhaladásért. Ki merné állítani, hogy nem így tenne hazája szabadságával, függetlenségével is?

Ez az állami nevelés elmaradhatatlan folyománya. Ellenben, az egyházak kezeiben az iskolák pártok, érdekek szolgálivá soha nem válnának; a protestáns iskolák határozottan mindenkor általános emberi, és hazai érdekeket ápoltak, és ápolnak.

Az állami nevelési rendszer tehát éppen arra nem alkalmas, a mire kigondolva van: jó hazafiakat növelni.

Hát, vajjon, az általános emberi szempontnak megfelelő-e? Vajjon, embert növelni, alkalmas-e? Erre teljeséggel nem. Nem pedig vallás nélküli nevelési rendszerével.

A népiskolai törvény 57. §-sa szerint, »a községi (természetesen, az állami) népiskolákban is a hit, és erkölcstani oktatásról a hitfelekezetek tartoznak gondoskodni«, a mint ez a hittani oktatásnál (de, csak is ennél) másképp nem is lehet, mivel közös iskolába minden hitfelekezet gyermekei járhatnak. És »a vallásoktatásnak a közös iskolai órákon kívül kell tartatni.« E paragrafus erejével a vallásos nevelés a rendes tanítók kezeiből nem csak ki van véve, hanem egyenesen ki van zárva.

Ha pedig a vallásos nevelés ki van zárva: úgy maga a nevelés van kizárva; mert, most már eljutottam oda, hogy kimondhassam: nevelés vallás nélkül, képtelen valami. A mint hogy az újabb nemzedék nem is tart igényt a nevelő szép címére; ők nem növelnek, még nem is tanítanak már, hanem »előadást tartanak«.

Pedig az elemi iskolákban még nem előadást kellene tartani, még nem is annyira tanítani, mint növelni; akkor kellene az emberben a nemesebb részt, a szívet, lelket formálni, a mikor az még hajlékony, fogékony a szépre, jóra, nemesre, igazra. Az egész embert kellene az elemi iskolai nevelésnek fejleszteni, tehát nem csak az értelmet, hanem az érzést, az akarást is. Ezt pedig tanítás által elérni, nem lehet, hanem csak nevelés által; tehát, vallásos úton.

Sőt, tovább megyek, és azt mondom, hogy több kellene a nevelésből, mint a tanításból; több az érzület-, és akarat-fejlesztésből, mint az értelem erősokolásából. A mai tanrendszer pedig a tanulandók fölhalmozásával egyedül az értelemre akar hatni, a jellem-fejlesztésre sem gondot nem fordít, sem időt nem hagy. És mit eredményez? Micsoda a mai ember örökös okoskodásával, ideges kapkodásával, állhatatlanságával, hitvány akaraterejével, mely minden akadálynál visszaretten, csekély teher alatt is megtörik; micsoda a még most is látható régi nevelési rendszer komoly, kitartó munkásságu, higgadt, nyugodt gondolkozásu, vészt, vihart csöndes, nyugodt lélekkel hordozó embereihez képest? Melyik igazi ember? Ha lelkem elébe idézem a mai embereket (a népből) az ő tudákosságukkal, melylyel küzködni, egy nép közt élő embernek kin, kétségbeesés; azokkal szemben a régi rendszer embereit kevés tudásukkal, de tiszta, józan értelmükkel, mely elég legalább arra, hogy beismerje, miképp papja, és tanítója nála minden esetre, okosabb ember, a mit a mai népbeli nem akar elismerni: még azt is habozás nélkül állítom, hogy az a kevés tanítás, éneklés valamennyi használt énekkel, imádkozás, irás, olvasás, számolás alaposan tanítva, magát az értelemfejlesztést tekintve is, több eredményt ad, mint a mai mindent tanítani akarás. És ez, ha nem a levegőben

járunk, ha nem elméletből dolgozunk, hogy mit, és megnyitni kellene, mennyit volna jó tudni, hanem számot vetünk a lehetőséggel, az idővel, mely a gazdálkodó emberek gyermekeinek iskolára jut, a tehetséggel, a mit az a gyermek az iskolába hoz: egész természetesen fog bebizonyulni; mert nem a sok étel ad erőt, egészséget, hanem a jó emésztés; nem a sok tanulni való fejleszt értelmet, hanem az, a mit az az értelem feldolgozni, képes. Abból a kevésből mindenkinél maradt meg valami, de e sokból a legtöbbször semmi. Nő, egy igen: az, hogy ő magát nagyon okos embernek hiszi. Ezt nem csak falusi észszel állítja így, de így itéli egyetemi katedrán is. Felméri, péld. Neveléstudománya 106-ik lapján ezt mondja: »Az iskolák, a bennök uralkodó polymathia miatt, valóságos értelmi kosztházakká lettek, s abban a mértékben a szellem-művelés műhelyeiként működni, megszűntek. Ma az iskolákban a tudós szerkezetű gép a fő; az értő, és gondolkozó egyén, mellékes dolog. Kontinensünk összes iskoláiban tömeg a tantárgy, gyarló az asszimiláció, sok a tanulás, de kevés a műveltség.« Bizony, azzal a sok tanulással nem növelünk embert, mert, a mint szintén Felméri mondja: »A népnevelés nem azt teszi, hogy a nép gyermekének megtanítsunk mindent, a mit nem tud; hanem azt, hogy megszoktassuk emberileg élni, és érezni; hogy második természetévé tegyük az emberséges magaviseletet.« (Ugyanott, 118. old.) De, hol van ma ez az emberséges magaviselet a népben is, azon kívül, vagy felül is?

Tehát, a mai iskolai rendszer már maga nagyon megnehezíti a tanítás mellett a nevelést még ott is, a hol a vallás-tanítás a rendes tanító kezeiben van. Mivel pedig ez nincs a közös iskolákban, hanem a gyermekek hittani, és erkölcstani oktatása a felekezetekre van bízva, a kik ezt, természetesen, a közös iskolákba járó papjaik által végeztetik: következőképpen, az ily módon végzett hittani, és erkölcstani oktatás, az engedélyezett órák számánál fogva olyan, a milyen; de, csak oktatás lehet, nevelés pedig, a szó igaz, és teljes értelmében, semmiképpen nem lehet. Nem először azért, mert annak a szellemi vegyefolyamatnak, a mely az érintkezés, beszéd, és hallás útján a nevelő, és tanítvány lelkében közlekedik; vagy ha úgy tetszik, annak a delejes áramlatnak mely a tanító lelkéből, az ő arcáról, szemeiből, hangjából, egész lényéből, mint szeretet sugárzik a tanítvány lelke, megszokítás nélkül valónak kell lennie, a mi csak a mindennapi érintkezésnél, és egyugyanazon tanító, nevelővel lehet. Mert nagyon természetes, hogy a gyermeki lélekre annak van több befolyása, a ki vele többször érintkezik. Ha már most egy iskolában a tanítóval nem vallásos lelkű ember, mivel neki vallásos dolgokról beszélgetni, nem muszáj, sőt, hogy esetleg dogmatizálásba merülve, felekezeti érzékenységet ne sértsen, inkább nem is szabad: milyen eredmény lehet a nevelés szempontjából a »hitoktató« bejárásának, könnyű elgondolni, de nyilván mutatja az eredmény is. Ott, a hol nincs felekezeti iskola, sem a vallásosság külső jelei, sem maga a vallásosság nem jelentkeznek olyan hathatósan, mint a felekezeti nevelés mellett. Olyan helyen nincs a nép kezében biblia; azt nem olvassák; annak hiterősítő, jellemképző, szívnemesítő történeteit, példázatait nem ismerik,

nem énekelnek. Annak, a ki felekezeti iskolában növelt nép között nőtt fel, olyan visszatetsző egy templomba sereglő nép látása, mely megy oda énekes könyv nélkül, és ott ül éneklés nélkül; holott felekezeti növelés mellett, a gyülekezet énekétől zengenek a templom boltivei: de, ilyen a mi, egyházkerületünkben, kevés idő múlva, alig lesz. Mennyire megkönnyíti pedig az éneklés a prédikátor munkáját. Olyan az erre nézve, mint a szántó ember munkája a magvetőre: felszántja, megmunkálja, előre elkészíti a földet.

Mivel a hitoktató a közös iskolában csak olyan kisegítő személy: a rendelkező tanító-testületnek van joga, megszabni, hányszor, és hány óra hosszán át van joga neki az iskolában lenni. Nős, mi lesz majd abból, a hol ezt a jogot a tanító-testület éreztetni akarja a gyűlölt pappal? Pedig, bizony e hatalom érvényesíteni akarására is van példa.

Kevés az idő, a mi a közös iskolában a vallás-tanításra, és mondhatnám, semmi, a mi a növelésre engedélyezve van. Ez a rendszer hibája. Nagy hiba. De, hogy kevés a vallás-tanítás a közös iskolákban, annál nagyobb baj, hogy kevés a vallásosság a tanítóknak, minél fogva az egyetlen biztos növelési eszköznek, a vallásosságnak kevés értéket tulajdonítanak. Vallástalan, avagy csak a vallásosság iránt közönyös tanító pedig csak ilyen embereket növelhet. Tényleg, korunk mindig vallástalanabb, a hit iránt közönyösebb lesz. Ezt fájdalmasan panaszolja az olyan magas műveltségű ember, mint Felméri, a kinek ítélete szerint, »korunk jellemző vonása a vallási közönyösség«. (Neveléstud. 613. l.) E vallási közöny alól nem tudják magukat kiragadni még a vallás szolgálói, a lelkészek sem. Gyermeküket ők sem növelik vallásosan. Legátusaink, például, legtöbbször papfuk; de, alig van köztük, a ki énekelni tudna. Egyszer éppen egy negyedéves theologus papfú legátusom volt, a ki az énekes könyvből nem volt képes az éneket kikeresni.

A vallás-tanítással magát a növelést vette ki a törvény tanítóink kezéből. A bibliát, melyben vannak megírva az istennek nagyságos dolgai, mik a gyermeki szívben szent áhitatot, tiszteletet, és bizodalmat támasztanak a legfőbb jó iránt; a bibliát, melyben van az egyetlen tökéletes példánykép, az úr Jézusban megtestesült örök isteni szeretet: semmi könyvvel a nevelésnél fölöslegessé soha nem tesszük, nem is pótolhatjuk. Régi kegyes emberek a biblia-olvasásban találtak enyhületet, erőt; a keresztyénség, és a reformáció hitvalló vértanui szent énekeket énekelve, mentek vadállatok torkába, máglyára, bitóra. Hol az a könyv, melyben a mai iskola növeltje enyhületet találjon? Hol az, melynek énekei lelkét a hitért, igazságért való vértanuság erős lélekkel elszenvedésére buzdítanak?

Egész ember, a ki nem csak értelmes, hanem érző, akaró, és minden körülmények közt nemesen cselekvő legyen, csak vallásos növeléssel képezhetünk. Ha tehát ilyen növelés nincs, úgy a tanítók az ő hivatásuk sokkal nemesebb részének nem élhetnek. Éppen ezért, a tanító-ságnak magának kellene visszakövetelnie a vallás-tanítást, hogy növelhessen, a mint tették ezt több országokban a fönebb említett tanítók. Kehr, góthai szemé-

náriumi felügyelő, a kinek »Die Praxis, der Volksschule« című munkája után dolgozta Környei »A tanító az iskolában« című könyvét, a vallásos növelésről szólva, ezt mondja: »Mebocsáthatatlan pedagógiai hiba, ha az iskolai vallás-tanítás a tanító kezéből kivéttetik, és a papoknak adatik át. Ha a vallás által lehet a szívre, az érzületre hatni: nem képtelen-e még gondolatnak is, megtagadni a jogot a tanítótól, hogy növendékei szívére, érzületére, befolyással legyen?«

Felméri lelkesül a közös iskolákért. »Hasztalan hirdetjük, úgy mond, a nemzet egységét, valameddig a különböző felekezeti iskolák gyakorlatilag elválasztják gyermekeinket egymástól«. (Neveléstud. 613. l.) Igaz. De, a gyakorlat nálunk megbizonyította, hogy a nemzetiségi, és felekezeti választófalak lerontására kidolgozott közös iskolák e falakat le nem rontják, hanem főleg a szegény protestánsokat kozmopolitává, még inkább egyháziatlaná teszik, mivel leginkább ezek veszik igénybe a községi, és állami iskolákat. Igen, ha Magyarországon nem volnának gyűlölködő nemzetiségek, és türelmetlen papás hitűek! Ha a magyar állam úgy átértené a vallás fontosságát az emberi szív, jellem képzésére, a mint azt Wlassics miniszter hangoztatja, és a mint azt Anglia tettel is bizonyítja, a hol a közös iskolákban, a mint éppen Felméri mondja, »bibliát olvasnak, a keresztyén felekezetek szép egyházi énekeit közösen éneklük.«

Felekezeti iskolák fentartása, állam-költséggel megerősítése: ez lett volna nálunk is az iskola-ügynek a történelmi fejlődéshez következetes rendezése; ez lett volna a magyar állam legbiztosabb támaszának, a protestánsizmus lételének biztosítása; ez lett volna a növelés lényegének megfelelő; és ez lett volna az államra nézve pénzügyi tekintetben legkönnyebb módja az ő iskola-körülí köteleességeinek lerovására.

A második ezer év küszöbén.

Mikor lelki szemeim előtt végig vonulnak nemzetünk ezer éves történetének eseményei, s az azokban szerepet vivő egyének alakjai; mikor látom a történelem könyvének ama lapjait, melyekre örökre kitörülhetetlen betűkkel van beírva az eszme, az ige megvalósításáért folytatott küzdelemnek minden fázisa: valami kimagarázhatatlan, kifejezhetetlen érzés hatja át egész lényemet, s úgy tetszik nekem, mint ha a mult dicsőségében megfürdött lelkem megtisztulna minden földi szennytől, saktól. Ekkor érzem, tudom, hogy az igaz idealizmus az, a mi az embert, a föld lektökéletesebb teremtményét, isten képére teremtette teszi; mikor Klio följegyzéseiben reá fordítok azon helyekre, hol a betűk tenger könynek, és vérnek folyásáról beszélnek, hol az igazság letiporva jajong, s az ármány, az erőszak, a fufang, az igazságtalanság üli diadalát, ez sem ver le, sőt fölemel. mert tudom, hogy az emberi önzés, roszakarat gátat ugyan vethet, akadályt gördíthet a jó, és nemes törekvések megvalósítása elé, de csak ideig-óráig, mert az előbbutóbb »sírjából kikél, és eget kér«; mikor a jelent nézem, nem csak a sötét pontokat, fekete pontokat látom nemzeti, társadalmi, és egyéni életünkben, hanem a fénylő sugarak is érintik szemeimet, s az ezek útján szerzett

benyomások erősebbek, mint amazokéi. Ez a felfogás lényege, föntartó eleme a valódi keresztyénségnek, s különösen a protestántizmusnak, mint optimizmus. E felfogásból kiindulva, szólok hozzá röviden az »1897« című cikkhez. (Lásd: folyó évi 4-ik sz.)

Hogy ezredéves dicsőségünk megünneplését nem nézte meg a nép fiai közül senki, ezt egyszerűen tagadom, mivel a mi vidékinken, hol! legsűrűbb a lakosság, legterméketlenebb a föld, s így legszegényebb a nép, nincs egyetlen kis község, nem hogy nagy volna, a honnan úgy a szegény, mint a vagyonosabb földmivelők többen ne rándultak volna föl az ország szívébe, a kiállítás megszemlélése végett. A tanuság, mit ott szereztek; a látottak, a mikben gyönyörködtek: ajakrúl-ajakra száll, mint szent hagyomány, mint tündér-mese. Megengedem, hogy van olyan nagy község, melynek lakói közül senki sem nézte meg a kiállítást, de nem merem állítani, hogy annak oka a kellő felvilágosítás, kellő lelkesítés hiánya volt. Megengedem, hogy nincs meg mindenütt a tiszta, hamisítatlan közszellem; hiányzik sok helyen a munkakedv, s helyét a henyeség váltotta föl: de, azt bűnül róni föl egy egész nemzetnek, nem lehet, nem szabad. Hanem, tulajdonítani kell a kisebb résznek, mely saját jól felfogott érdekében nem tud, vagy nem akar munkálkodni. Ilyen helyen nem: lamentálni, hanem kétségbe nem esve a kóros betegség gyógyíthatatlansága fölött, a szónak hatalmával szunyadozásából fölverni kell a tétlenkedőket, s a megromlott közszellem javításán teljes erővel mindenki tenni tartozik. A miből cikkiró a közszellem megromlását látja, az nem egy uralkodó áramlatnak jelensége, hanem egy mulófélben levő betegségnek utómaradványa. A szabadelvűség hamis, vagy valódi jelszavait emlegethetik éppen úgy, mint a függetlenségit, vagy néppártit, a szerint, ki milyen politikai elveket szívott magába. Egyik ezt látja jónak, másik amazt. Kákán csomót keresni, lehet; de, más kérdés, hogy találunk-e? Sokan nézhetik hamisnak a valódi ékszert, de azért még nem az. Egyik ember szemüveg nélkül is jól lát, a másik szemüveggel is rosszul.

Igaz, nem áll arányban népünk vagyonsága a kiállításon »kifejtett ragyogással«, de, tán nem is volna jó; ott fönncsupán fény volt, de hát nem is vihettünk oda olyat, a mi dicsőségünk nimbuszát a külföld előtt elhomályosította volna; kirakatba nem való kopott ruha, még ha van is a kereskedésben. A kiállítás ragyogása fényes bizonyossága annak a haladásnak, melyet ezer év vérzivatarjai közt minden téren szellemi, és anyagi gazdagságával fölmutatott nemzetünk. Az a kápráztató fény azt bizonyítja, hogy e nép nem oly nyomorult, földhez ragadt szegény, mint cikkiró festi; az tündéries látvány, fény, melyet fölmutattunk; az, mely bevilágít a messze jövőbe, buzdít, lelkesít, tettekhez hevít a helyett, hogy leverne, nyugtalansággal töltene el »1896 után«.

»Lélekvásár, eladás, a magyar nép megvásárolhatósága«, előttem képtelen beszédek. Szabad ország szabad lakosai vagyunk, s ha találhatik olyan, ki eladja meggyőződését, áruba bocsátja szavát: kinek a bűne? A nép vezetőinek, kik nem világosítják föl tettének magyar emberhez nem illő voltárul. Különben is, nem az a bűnös, kit pénzzel kínálnak, s elfogadja, hanem az, a ki

adja. A mi nem a mi nemzetünk bűne, hanem egyeseké, ne akarjuk általánossá tenni; mert a magyar nép, melynek fiaul büszkén valljuk magunkat, erkölcsileg nem megromlott, csak sok tekintetben félre vezetett, s ha megmutatjuk a helyes irányt, ha nem is azonnal, követni fog. Attól pedig nem kell félnünk, hogy megfosztatunk államiságunktól, mivel a haza jólléte megsemmisítésének csak említésénél is, már lánggra gyúl a hazaszeretet, s ha szükség, még a gyermek is, mint megtörtént a multban, »acélt ragad, lovára kap«, s be tudja igazolni, hogy sértetlenül nem lehet bántani a magyart.

Senki sem kerülheti ki sorsát, legyen az egyes ember, vagy egész nemzet, s ha az isteni gondviselés a második ezer évben csatára hívja e nemzetet előbb, vagy később, a mire még eddig, a tényekből ítélve, istennek hála, nincs kilátás, minket készen kell, hogy találjon. »A haza mindenek előtt«, azért milliókat, vért, életet áldozni, nem csak kötelességünk, hanem nemzeti természetünk. Inkább söpörjen el a föld színéről a harc ádáz dühe, akár jószántunkból, akár a viszonyok által kényszerítve megyünk bele, mintsem rabláncra fűzve, lássuk nemzetünk fiait, porba döntve imádott hazánkat. Ilyen esetben nem elcsüggeszt az özvegyek jajkiáltása, az árvák sikoltása, hanem erőt kölcsönöz; ilyen esetben a harctér nem mészárszék, hanem a haza szent oltára, melyen áldozni, hazafiúi szent kötelesség.

De, honnan tudja cikkiró ama rémes hirt, mely a második ezer év elején a háboru iszonyatosságaival fenyeget, mikor őszintén bevallja, hogy egyetlen politikai lapot sem olvas, »mert a legtisztességesebb is mérges, sorvasztó ocsmányságokkal van tele«? Avagy, tán csalahatatlantul jósló szemekkel látja a jövő méhében láthatatlantul fejlődő dolgokat; vagy az »azt mondják«-ot bizonyítékok hiányában tényeknek veszi?

Én nem »irigylem« nem »csudálom« az »1897« című cikk íróját, hanem sajnálom őt; nem mint ha a jelenlegi viszonyokkal teljesen meg lennék elégedve; nem mint ha itt, és amott, és mindenütt javítani, megváltoztatni valót ne látnék, mert jól tudom, hogy nincs semmi tökéletes a nap alatt. Igen, vannak szomorú dolgok, a mik levernek, de csak pillanatra; mert, van reményem, törhetetlen hitem a haladásban, tökéletesbülésben, minek bizonyossága a történelem, az egyéni, társadalmi, egyházi, és nemzeti életünkben, s ez főlemel, megvigasztal.

Társadalmi életünkben is lehet találni kifogásolni valót, de jön idő, mikor a polyvát elfújja az erkölcsi megújulás szele; mikor megnyitja minden ember ajtaját a hajléktalannak, ruhát ad a mezitelennek, »rongyokban didergő koldusnak«, vizet a szomjuhozónak. Vagy tán már itt is van az idő. Igen; már halljuk a szél zúgását, látjuk a keresztyéni szeretet megnyilatkozását; a fölsegítés munkája megindult minden téren; adakozásra nyújtják ki kezüket úgy az egyesek, mint a társulatok. Férfiak, és nők sorakoznak a jótékony, áldozatkészség zászlói alá. Szeretet-, árva-, lelencházak, javító intézetek állíttatnak egyesek, testületek, és az állam jóvoltából. Táncolnak kegyes célra, alapítványokat tesznek iskoláknak, elvesztett kedveseiknek emlékére, a bánatos szívűek. Ezek képezik a kovászt, melynek feladata, áthatni a társadalom, az emberiség tésztaját. E tészta

kelőfélben van, meg is fog kelni, de nem egyszerre. Volt irgalomra képtelen pap, és lévita a keresztyénség hajnalán, de akadt könyörületes szamaritánus, s akadt most, s hova-tovább több, csak buzdítani, lelkesíteni kell az ige gyújtó tüzevel.

Törvénytelenység, ártatlanul szenvedők, az igazság lábba való tiprása, a gazok védelme elő fognak fordulni mindaddig, míg ember lesz a földön, de a szellemi, erkölcsi élet fejlődésével, mindinkább kevesebb lesz azok száma, mert az emberiség haladásával fejlettebbek lesznek a törvények, erősebb az igazságérzet, nagyobb a szeretet, melyek az itt-ott mutatkozó betegségi tünetekre gyógyító balzsamot nyújtanak. Hol a szeretet hatalma kezd hódítani, mint nálunk, ott őszinte az öröm, szent a fájdalom, szűnik az ellenségeskedés, ki esik a gyilkos kezéből a tör, megtér, s lesz a társadalomnak munkás tagja.

Hírlapjaink foglalnak magukban olyat, a mi káros hatással van az ifjuságra, de van ilyen elég a bibliában is, és sokan azt mondják, szükség van az ilyenekre, mivel felmutatni az erkölcstelenséget a maga undorító voltában, a tiszta erkölcsiség meghonosítása érdekében, néha tanácsos.

Szerintem is óvni kell az ártatlan gyermeki kedélyt az erkölcstelenség dermesztő fagyától, s ezt meg is teszi minden szülő, iskola, és egyház. Házasság-törések, erkölcsontró tárcák, kishirdetések, sat. ellen akarta fölvenni a küzdelmet a néhai »Órálló«, s nagy részben mi vagyunk okai halálának. Ne zúgolódjunk a világra, a társadalomra, mert egyesek megtévedése, elesése nem jelenti az egész megromlását.

Hogy egyházunkban is van, a mi árnyat vet reá, kétségtelen, minek oka az, hogy nincs mindenütt lelkesedés, nincs hegyeket mozgató hit, erős akarat, sok bennünk az elnézés a középkor fekete lovagjaival szemben. De, ez még nem azt jelenti, hogy vallástalanok vagyunk, csak közönyösek, lágy-melegek, s az idő mutatja, hogy olvad a jég-kéreg a szívek felett, templomok emelkednek, melyekben az élővizre szomjuhozó lelkek megelégtettek. Gyöngék voltunk; de, most már nem vagyunk azok. Az egyházak munkásainak egy része, a tanítók már elérték az időt, midőn a mezejelhetés gondja nem gyötri annyira, mint eddig. Jöni fog a lelkészek fizetésének a kiegészítése, miben kételkednünk nem szabad, s akkor lesz munkakedv, lesz anyagi erőnk a küzdelem fölvetelére ellenségeinkkel szemben, a vallásosság, egyháziasság, erkölcsiség diadalra juttatása érdekében.

Ama magasztos állás fontosságát, melyre elhivatunk, érezze a cikkiró ne csak a szószéken, midőn ajkaira veszi az urnak igéjét, hanem érezze mindenütt, minden percben; érezze, tudja, erősen higgye, hogy csapásban, és fájdalomban, a hitetlenség, erkölcstelenség, igazságtalanság, közöny, törvénytelenység megnyilatkozásában, éppen úgy, mint az áldásban, örömben, jóllétben, erkölcsiségben, a jók fölmagasztaltatásában isten végére mehetetlen bölcsessége nyilvánul, hogy amazokkal megtérítsen, jó útra vezéreljen, ezekkel megjutalmazzon. Ilyen szemüvegen nézze a világot, az abban nyilvánuló társadalmi, egyházi, és nemzeti életet, s akkor nem nyilatkozik a Hartmann, Schopenhauer hangján, hanem látni

fogja, mint elevenednek meg az eddig élettelennek tetsző csontok; látni fogja, hogy az 1897 év, mint a második ezer év kezdete legalább is kezdete egyszersmind hazánk, nemzetünk, társadalmi, és egyházi életünk nagyobb föllendülésének, a megújulás lelke diadalra juttatásának.

Az egyházmegyéből.

A görögényi egyházmegyéből.

Egyházmegyénk folyó évi ápril. 22-én, d. e. 9 órakor kezdődőleg rendkívüli közgyűlést tartott Szász-Régenben, az egyházmegye tanácskozó termében, egy pár igen fontos ügy elintézése végett.

E gyűlésre papi testületünk tagjai, egy pár öreg szolgatársunk kivételével, csaknem teljes számban jelentek meg, ez által is mintegy bizonyosságot téve a tanácskozás tárgyát képező ügyek nagy horderejéről, és közérdekű voltáról.

S bár fő-, és algondnokaink közül egyet sem volt szerencsénk látnunk e gyűlésen. tisztelet ml. Horváth Mihály főgondnokunknak, ki betegség folytán történt elmaradását, őszinte sajnálatának kifejezése mellett, írásban előre bejelentette, s ki különben minden közgyűlésünken, és egyházmegyei tanács-üléseinken pontosan jelen szokott lenni; jól esett sorainkban üdvözölhetni a világiak közül azokat, a kik ha kevesebb számban is, de a papi testülettel való együttérzés alapján mindig önzetlenül kivánták munkálni anyaszentegyházunk érdekeinek előmozdítását, egyházi ügyeink tisztázását, s a tisztán csak papi érdekeinket célzó, érintő ügyek szükség szerinti védelmét is.

Mielőtt a tanácskozás kezdetét vette volna, Tavasz József, esperesünk buzgón imádkozott.

Ima után, esperesünk üdvözölvén a közgyűlés tagjait, mint egyházmegyénk új vezére, nehéz, de szép, és magasztos hivatása betölthetésére mindnyájunk támogatását kérve, bizalmat, és szeretetet remélve, fölhevta közgyűlésünket, hogy komoly, higgadt, és testületünk tekintélyéhez illő színvonalon álló tárgyalás által tartsuk fenn tanácskozásaink méltóságát, mert csak így érhetünk el maradandó eredményeket. Az után jelezvén azt, hogy egyházalkotmányunknak nem csak szelleme, de egész szervezete biztosítván tanácskozásainkban mindenki meggyőződésének szabad nyilvánítását: igen szépen fejtette ki, hogy a ki azt megszorítaná, az egyenesen egyházi alkotmányunk élete gyökerére vetné a fejszét; azonban, mint esperesünk mondá, nem szabad elfelednünk azt, hogy azon szavakat, melyek ajkainkról elhangzanak, mindig egyházunk, a tárgy, és egymás iránti szeretet kell, hogy áthassa, mert a legfényesebb igazságnak is csak úgy van maradandó hatása, ha nem csak az elme kohójában acéloztatik meg, hanem a szív meleg érzelmein is átszűrődik. A meggyőződés nyílt, határozott, férfias, és tárgyias megnyilatkozása mindig tiszteletet keltő; a személyes indulatok szenvedélyes kitörése, a magán-érdekek harcba dobása a tiszta igazságot is kompromittálja.

Ilyen értelemben hívja föl esperesünk közgyűlésünk figyelmét a tárgyalásra kitűzött közérdekű, s egész önzetlen érdeklődésünket igénylő tárgyakra, nevezetesen: »az egyházkerületi özvegy-árvai gyámintézet«, és a létesülendő »Szeretház« érdekeit célzó 1240. számú igazg.-tanácsli leiratra, illetve körlevélre, mely e lapok 12-ik számában lett közzé téve.

Végül, azon ohajának adva kifejezést, hogy közgyűlésünk bölcsessége meg fogja találni a helyes utat, a melyen célhoz juthat: a közgyűlést megnyitja.

Névsoroivásás után, közgyűlésünk mélt. Horváth Mihály, főgondnok, és tek. Körössy Albert, főszolgabíró, világi képviselő urak betegségükből történt felépülésük feletti örömének jegyzőkönyvileg is kifejezést adván, kezdetét vette atárgyalás.

Első sorban is »Prot. Közlöny« 12-ik számában megjelent 1240—1897. számú igazg.-tanácsi körlevél olvastatott föl egész terjedelmében, hogy egyházmegyénk arra véleményét nyilváníthasson.

Közgyűlésünk csakis beható tanácskozás, és minden irányban kiterjedő megfontolás után mondhatván határozott, és igazságos véleményt: szükségesnek látta felolvasatni az 1876 évi egyházkerületi közgyűlési jegyzőkönyvben foglalt, s már törvénybe iktatott azon alapszabályokat, melyek boldog emlékü Nagy Péter püspökünk alatt állapították meg »az erdélyi ev. ref. egyházkerületi lelkészek, és lelkész özvegy-árvák gyámintézetét« illetőleg.

Ezen alapszabályok teljtartalmu felolvasása után, esperesünk felhívására, kezdetét vette a komoly, és a dolgok mélyére ható tanácskozás.

Közgyűlésünk mind az 1240. számú igazg.-tanácsi javaslatot, mind e javaslat alapjául szolgáló püspöki előterjesztéseket beható tanácskozás tárgyává tevén, s minden tekintetben megvizsgálván, arra a meggyőződésre jutott, hogy a vajda-hunyadi egyházmegye által nyilvánosságra bocsátott véleményezés teljesen megegyezik egyházmegyei közgyűlésünk tagjainak az ez ügyben rendelkezésre álló forrásokból merített tiszta meggyőződésével.

Ennél fogva közgyűlésünk a vajda-hunyadi egyházmegye véleményes javaslatát, mely szerint »az egyházkerületi lelkész, és lelkész özvegy-árva-gyámintézet, eddigi szervezetében, és még meglevő, s megtartható alapforásaival együtt, továbbra is fentartandó: egyhangulag magáévá tette, s határozatilag kimondotta, hogy az Igazgató-Tanácschoz hasontartalmu felíratot intéz, mely szerint az 1240. számú igazgató-tanácsi javaslat a napirendről levéssék.

Azonban, egyházmegyénk ez által a legtávolabbról sem akarván akadályt vetni fáradhatatlan munkálkodásu főpásztorunk ama nemes intencióju törekvése elé, hogy a »Szeretetház« minél hamarább fölépülve, már a legközelebbi jövőben jölvő áldásaiban részeltethesse a szegény árva papfukat, és leányokat: szintén egyhangulag, s a leglelkesebb örömmel kimondotta, hogy nem csak alapítványa által, hanem egyházi, és társadalmi úton is ugy papjai, mint világi egyénei által minden lehető el fog követni, meg fog tenni arra nézve, hogy főpásztorunk emez újabb alkotása, a »Szeretetház«, s annak intézménye valósulást nyerjen, s időtlen időken át hirdesse ugy a főpásztor érdemeit, és nevét, mint a protestáns áldozatkésztséget.

Ezek után, elég tététvén a kepeváltási és tanítói korpótléki ügyekben a közgyűlés elé terjesztett igazgató-tanácsi leiratoknak: a pénztárnoki kaucióra tett rövid interpelláció, s arra az esperes által adott válasz tudomásul vételével, a tárgysorozat kimerítettvén, közgyűlésünk befejezést nyert.

Benedek Árpád,
vajda-szentivávi ev. ref. pap.

TÁRCA.

Az ember erkölcsi természete.

A tizenhat- és tizenhetedik század vallásháborui nemcsak Európa politikai történetére gyakoroltak döntő befolyást, hanem az emberi gondolkozás történetére is. Mennyi határtalan fanatizmust, mennyi vérengző kegyetlenséget és azokból folyó kibeszélhetetlen nyomort látott már a világ a vallásos meggyőzések különfélesége miatt. Az ember összes érzelmei közt, a vallás-gyűlölet bizonyult a legszenvedélyesebbnek. Nem csoda tehát, ha a meddő vallásháboruk után előállott a kérdés: ha vajjon, az egyházi hit a legfőbb cél, a melyre az embernek itt e földön törekedni kell; ha vajjon, a vallás magában foglalja azon igazságokat, melyeknek elsajátítása boldoggá tehet, és ha nem, akkor mi az, mi boldogíthat, mi az erkölcsi jó forrása, lényege, miképpen jön az létre az emberben, és mi által segíthető elő annak kifejlesztése? E kérdés egészen egyháziatlan volt, éles ellentétben a hagyományos hittannal. A sivár vallásháboruk után, egyszerre kérdezősködni kezdettek a jó után is. Theologusok és laikusok egyiránt siettek megfejteni a fölvetett kérdést. Mindjárt kezdetben, két párt keletkezett.

Némelyek azt mondták, hogy az emberek az önös önérték heves harca, és az abból folyó életszükségletek következtében jöttek rá arra, hogy bizonyos szabályokat állapítsanak meg a szabad és nem szabad, a hasznos, és káros, a jó, és rosszra nézve, hogy ez által lehetővé váljék biztos, és rendezett együtt élés a családban, néptörzsben, társadalomban. E gyakorlati szabályok aztán, melyek ugy az egyes, mint az összes jóllétének előmozdítására szolgáltak, beleolvadtak a fiatalabb nemzedékbe, s időről időre folyton fenmaradtak, míg végre az emberiném nem tudott jobbat tenni, mint ezen szabályokhoz föltétlenül alkalmazkodni. Hosszas idők hagyománya bizonyos fenséges fényt, sőt isteni tekintélyt, és föltétlenül kötelező erőt kölcsönzött nekik, holott eredetileg csak segítő eszközök voltak az élet fentartására, szerződés, melyet az egyesek jól felfogott érdekükben egymással kötöttek.

A másik részen, az emberrel vele született erkölcsi természetről beszélnek, melyből elvitázhatatlan szükségszerűleg foly a jó elve és föltétlen kötelező erejének érzése. Ezen állásponton is segítségül kell hívni a tapasztalatot, mert a legnagyobb képességnek is fejlődésre, és tökélyre jutása előtt szüksége van külbenyomásra, növelésre, öngyakorlásra, tapasztalatra. A különbség a két felfogás közt abban áll, hogy az első nézet szerint a jó olyan valami, mit maga az ember hoz létre; a második szerint pedig olyan, mely éppen mint a tudásvágy, vagy az öröm, és bánat érzése, hozzátartozik az ember belső természetéhez. Amott az erkölcsi jó csak eszköz, nyugodt, és békés élet folytatására; itt, valami olyan, melynek önmagában megvan a maga elvitázhatatlan értéke, mert csak ez teszi az embert igazán emberré.

E két ellentétes nézettel, mely felett az ethikusok még ma is vitakoznak, legelőször az angolok léptek fel. Az elsők, kik felette harcra keltek, egy angol filozofus, és egy püspök voltak. A kérdés megérthetése végett mindketten ugyanazon esetet vették föl. Mindketten az emberiség ősrégi idejébe képelték bele magukat, s azt kérdezték:

ha a legelső, természeti állapotban levő ember valamely rengeteg erdőben, vagy nyílt pusztán, hol soha senki sem járt, más emberre bukkan, vajjon, mit teszen?

Hobbes, a filozófus ezt felelé: ez igen egyszerű; azonnal, mint vadállatok, egymásra rohannak, és addig nem nyugosznak, míg valamelyik a másikat láb alól el nem teszi. Éppen így a mai ember is, természeténél fogva teljesen egoista, ki embertársában csak ellenséget lát, ki neki útját állja. Minden ember a másik előtt farkas, »homo, homini lupus«. Lassankint azonban, az emberek belátták, hogy ez a folytonos félelem, és rettegés, tarthatatlan állapot, melyen segíteni kell. Az eszközt igen könnyű volt megtalálni. Mindenik engedett vadállati természetéből, azon kikötés mellett, hogy a többi is így tegyen. Így aztán az emberek egységre léptek, társadalmat alkottak (contract social), mely egyesülésnek a tartalmát az képezi, mit mi jognak, és morálnak nevezünk. Ezen egyezés megtartása felett egy főnek, az államnak kell örködni, a melyet korlátlan despota hatalommal kell felruházni, mert csak a despota hatalom képes a vadállati természetű emberek között rendet tartani. Vagy anarchia, vagy despotizmus: tertium non datur. Az anarchiában az ember farkas, a despota államban angyal, nem isten.

Cumberland, a püspök, ezzel ellentétes álláspontra helyezkedett. Ő is abból a főltevésből indul ki, hogy ha a természeti állapotban levő emberek váratlanul másokkal találkoznak össze, vajjon, mit tesznek? Egymásra rohannak, s egymást megölik? De hát, miért? Egymásnak még semmi rosszat sem tettek; már pedig minden ellenségeskedésnek valami okának kell lenni. Tökéletes béke volt az előtt köztük, s ezt a békét ezután is meg akarják őrizni, mert a jó érzelme az ember veleszületett tulajdonsága; tehát, nem hogy

vadul egymásra rohannának, hanem barátságosan közelednek egymáshoz, s a béke jelül kezét fognak.

Cumberland szerint, tehát, a jó az ember természetéből foly, az ember természeténél fogva jóakarattal viselkedik embertársai iránt; ez a velünk született hajlam, csak a béke boldogító hatásának tapasztalása által erősödik meg.

Az eszt, a melyből a két tudós kiindult, nem valami szerencsésen lett megválasztva. Mert hát ezen emberek, kik most találkoznak először össze, most állanak a harc és béke megválasztása előtt, honnan jönnek? Az ember a családban születik, látja szüleit, testvéreit, rokonait, szomszédait, lassankint hozzá szokik az emberek kölcsönös magatartásához, ifjúságától kezdve látja maga előtt a békét, és harcot, mindkettő egész természetesnek tűnik fel előtte. Jóllehet tehát a példa nem valami szerencsésen lett megválasztva, mindazonáltal látható, hogy miről van szó, arról, ugyanis, ha vajjon az erkölcsi jó csak valami eszesen kidöntött segéd-eszköz az életfolytatáshoz, vagy pedig, az ember természetében gyökeredző feuséges érzelm?

Mindkét felfogásnak számos követője akadt, s még ma is foly a vita, tehát egy eldöntetlen harcról van szó, csatlakozhatunk akár ehhez, akár a másik párthoz. Mi természetesen a második párthoz csatlakozunk, de nem fogunk vonakodni, elfogadni a más nézetet levőktől, ha valami jót és helyeset nyujtanak.

Mindenek előtt meg kell jegyeznünk, hogy a jó, hasznos, és célszerű voltának meggondolása, és a föltétlen kötelességérzet két egymással össze sem hasonlítható dolgok. Azt be lehet bizonyítani, hogy az erkölcsi jó cselekvése hasznos, és szükséges az összes jóllétére, de csak ennyiből még soha sem áll elő annak átérzése, hogy a jót tenni is kell.

(Folytatása következik.)

Nyilatkozat, és kérelem.

Itt közlöm a »Kis Tükör« legközelebbi, ápr. 24-én megjelent számából »Leveles Ládá» rovatában közölt következő nyiltpostát.

»Szász Gerő urnak, Kolossvár. Nem félelemből nem feleltem szidalmaira. Annak egészen más oka volt. Hiszen, én még sokkal hatalmasabb, és sokkal ellenségesebb férfaktól sem félek. Most azonban, mivel látom, hogy nagyon szeretné tudni, miért nem állok össze önnel civakodni, ám, legyen meg kívánsága. Azért, mert méltatlan támadásainak olyan a hangja, hogy én arra nem felelhetek. Továbbá azért, mert építés levén feladatomban, civakodni nem is érek rá. És végül azért, mert önt a gyűlölet, s talán egyéb is, annyira elvakulttá tette, hogy a jó szót úgy sem értené meg. Ez idő szerint tehát, engedje meg, hogy már csak agg kora iránt való kimélelemből is, ne vegyem tudomásul szavait. Mert bizonyos vagyok benne, hogy mihelyt ön jobb belátásra jut: önmaga fogja legjobban óhajtani, bár ne mondta volna, a mit mondott. Addig pedig, míg ez be nem következik, vegye tudomásul egyszer s mindenkorra, hogy minden szavát el nem mondottnak tekintem.

Dr. Kecskeméthy István.

Nó, tisztelt anyaszentegyház, gyönyörködj abban a lendületes stílusban, abban a méltóságosan lenéző, fenhéjjázó hangban, mely a sok áldozattal, még több lelki megpróbáltatások árán,

az én törődéseim árán is, Kolossvárt megalapított modern ev. ref. theol. fakultás tanári székéről hangzik világgá egy hű szolgáló felé, ki ötven esztendővel ez előtt vérét ontotta a hazáért, és negyven esztendő óta csekély tehetségeivel munkálkodott a te javadért, a te dicsőségédért, a te tisztességédért. Így fizet ez a jött-ment fráter a te öreg szolgálódnak.

Ime, oda vagyok állítva én is, a »gyalázatnak ama polcára, melyről élő ember többé soha le nem vesz«, mint a debreceniek. Erre a társaságra büszke vagyok.

A főtiszt. püspök ur két hét óta nincs Kolossvárt. Két hét múlva itthon lesz. Addig türtetem magamat. Felháborodásomat láncokra verem. Ha a főtiszt. püspök ur fog tudni, és akar oly utat találni, melyen fakultásunkat kivezesse e szégyenletes állapotból: megnyugszom rajta, és örvideni fogok, hogy egyházkerületünk becsületét megmentette. Minden alkotásai között ez lesz a legfölségesebb.

Ha nem: akkor jöjjön az özönviz. Fölemelem szavamát még egyszer, utoljára, és megkérdem az egyházkerülettől: hogy dr. Kecskeméthy úr a theol. fakultás tanári katedrájára való-e, vagy megfigyelő osztályba?

Addig is kérem kollégiumaink tanárait, paptársaimat, a Papi Értekezleteket, legyenek szivesek, minél hamarább, minél rövidebben nyilatkozni: akarnak-e Kálvinisták maradni; vagy mennek a modern evangyelistákkal pietistáknak, anapabtistáknak, názárénusoknak, methodistáknak? Egyszerű ember voltam teljes életemben, de igaz. Jelszavam: törni, meg nem hajlani. A ki férfi, követni fog engemet. E nyi-

latkozatok egyelőre csak becses okmányok fognak maradni, s megnyilatkozásai lesznek amaz undornak, melyet az egyházkerület érez e förtelmes játék ellen, melylyel e szédelgők önmagukat teszik neveltségessé, és meggyalázzák magas méltóságra elhivatott fakultásunkat

Kolozsvártt, apr. 26. 1897.

Szász Gerő.

Különfélék.

= April havi pályacikkeink a következők: Találkozás a járatlan úton. Sürgős teendője az Igazg.-Tanácsnak. Modern mártírok. Vallásos, és vallás nélküli nevelés. A második ezer év küszöbén.

Szívesen kérjük olvasóinkat, hogy szavazatukat e cikkek valamelyikére majus. 10-ig beküldeni sziveskedjenek. Igen fontos érdekek követelik, hogy minél számosabban mutassák érdeklődésüket. Ez az érdeklődés élénk cáfolata minden alkalommal annak a hitványságnak, mely az egyházkerületet, és annak papságát fitymálva, maholnap proskribálni fogja, holott már is jelét adta, hogy vele egyáltalában nem gondol.

= E rovatunkban is felhívjuk olvasóinkat, hogy egész figyelmükkel ajándékozzák meg előbb közlött Nyilatkozatunkat, és Kérelmünket. Nagy az, mi itt a kockán forog. Theol. fakultásunknak jó hírneve, dicsőséges jövője, és ama felséges cél, melynek érdekébe fundáltatott. Egyházkerületünk egyetemes papságának, az egyházmegyéknek, és minden önértékes kálvinistának kezébe van letéve, hogy ne csak féltékenyen örködjék ez intézet, mint szemünk félye felett, de éppen ezért a felett is, hogy iránya ép, életerős legyen, és már kezdetében ne kompromittálja a protestáns felvilágosodást amaz élettelen, vérszegény külső formák által, a melyek a keresztyénséget a pápizmus, a babonás, a vakhit igájába hajtotta. Ha egyhangulag tiltakozunk e merénylet ellen, nincs hatalom, mely egy napig is fentarthassa azt a fekélyes állapotot, melyet csak meddő agyvelő, vagy beteges fanatizmus talált ki a végre, hogy táplálékot adjon a külföld miázmái közül hozzánk importált »üdv hadseregének«, és a minden lépten-nyomon felburjánzó szektáknak. Bizunk az erdélyi egyházkerület papságának büszke önértékében, öntudatában, és megvetéssel fogja visszautasítani ezt a merényletet, mely mérget rejtő támadás a józanész ellen. Gondolja meg az erdélyi ref. papság, hogy »ma velem történik a méltatlanság, holnap velem«, és nyilatkozzék büszkén, bátran, önértékesen. Várjuk a nyilatkozatokat. Ha e harcban mi esünk el, az egyházkerület theol. fakultásának sorsa meg van pecsételve.

= »Fehér-Kereszt« szövetség. Olvasóink ne törjék felette fejüket, hogy micsoda »bolond gomba« ez. Nézzék meg a végét, és azonnal tájékozva lesznek. Egy kis nyolcadrés négy oldalos Nyilatlevél, mely egy krajcárért kapható Kolozsvártt: dr. Kecskeméthy István, theol. tanárnál. Budapesten: mélt. Szilassy Aladár urnál, és dr. Szabó Aladár urnál. »Ex uno disce omnes«. A modern evangyelisták egy kegyeskedő kirohanása. Beszél a paráznság ellen, és (tán?) szüzességi szövetséget szervez. E bűn ellen egyedül biztos menedékül ajánlja a »megfeszített, és feltámadott úr Krisztust«; és fenyegét a »gyehenna tüzeivel«. A naivságnak, az együgyűségnek, és a butaságnak oly primitív terméke, a középkornak oly sötét feketesége, hogy tiltakoznunk kell az ellen, hogy az erdélyi egyházkerület theol. fakultásának egy tanára beáll kolportörnek, és arcul üti a pedagogiát, az etikát, és a társadalmi feladatokat összezavarja a theológiával. E kis nyomtatvány névtelenül küldetett be hozzánk ezzel a megjegyzéssel: »Ehhez nem kell kommentár«, és hogy közöljük »ad formam: Zacherlín hirdetés!« Nem fogjuk közölni még most. De az bizonyos, hogy már meguntuk, szégyenelni magunkat az erdélyi egyházkerület oly dolgaiért, a melyeket rendezni, elérkezett

az utolsó idő, és várjuk azt az erős kezet, mely még eddig szerencsés volt. Ugy hisszük, hogy nem várjuk hiában.

= Azt halljuk hiteles forrásból, hogy a tiszántúli egyházkerületben erős mozgalom indult meg, hogy a »Kis Tükör«, és a »Hajnalt«, ezeket a zúglapokat, nem csak visszautasítják, de már igen sokan visszaküldötték. Nagy baj, hogy a sajtószabadság ilyen demonstrációkra is rászorul, de a libertinuskodás, és a paraszt-lázadás ellen a józanész a neki adott fegyverekkel védekezik. Erdélyben is van valószínűleg egy pár példány: nem volna jobb, ha egy se volna? Vessenek számot magukkal az illetők.

= A vallás- és közoktatásügyi miniszter a folyó évi érettségi vizsgálatokhoz egyházkerületi kollégiumainkhoz kormányképviselőknél a következő tanárokat küldötte ki: a zilahi kollégiumhoz dr. Székely György, sárospataki tanárt; a kolozsvárihoz dr. Szadecky Lajos, egyetemi tanárt; a marosvásárhelyihez Szinyei Gerzson, sárospataki tanárt; a szászvárosihoz dr. Szadecky Lajost; a székelyudvarhelyihez dr. Öreg Jánost; a n.enyedihez dr. Ballagi Aladár, budapesti egyetemi tanárt, és a sepsi-szentgyörgyihez dr. Ballagi Géza, sárospataki tanárt.

= Nyilvános köszönet. Birtokos, tek. Szilágyi Leopold ur nemesen érző leányai: Erzsike és Ilonka, konfirmációjuk alkalmából, egyszersmind milleniumi emlékül, istenháza iránti szereterüknek látható tanujelekint egy igen diszes, 140 frt értékű fekete bársony és aranyal gazdagon himzett szőszék-takarót sajátkezüleg készítettek s ezzel a csekelaki reform. egyházat megajándékozták. Ezen nemes tettért, mely önmagában hordja dicséretét, kedves kötelességet vélek teljesíteni, midőn a nyilvánosság ez útján is egyházam nevében hálás köszönetem, s elismerésem kifejezését nyilvánítom. Istennek áldása legyen a fekkölt lelkeletű ifju nőken ez áldozatkészségükért. Csekelakán, 1897. április 21. Vinczi Domokos, csekelaki ev. ref. pap.

Hivatalos rész.

316—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben, a vizaknai egyházközség segédlelkézi állomására ezennel pályázat nyittatik.

Javadalom: 1. Tisztességes lakás, kerttel, és melléképületekkel. 2. Hat hold 1495 négyszögöl szántó, tizenkét hold 180 négyszögöl kaszáló, 34 frt. 20 kr. kataszteri tiszta jövedelemmel, legkevesebb évi haszonbére 300 frt. 3. Tized-kárpótlási töke-kamat helyett az iskolai alap jövedelméből 300 frt. 30 kr. 4. Kameratikum 39 frt. 20 kr. 5. Vallás-tanításért az államtól 160 frt, összesen 800 frt. Továbbá a m. kir. sóbányából 112 kiló só, értéke 12 frt. Stóla; az egyházközség magtárából évenként néhány véka csöves törökbuza, s három-négy hektoliter buza.

Pályázati határnap: 1897. május 10. Folyamodványok az ev. ref. püspöki hivatalhoz küldendők, Kolozsvárra.

Kolozsvártt, 1897. ápril 25.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

378—1897.

PÁLYÁZAT.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerületben a csikvármegyei körlelkézség énekvezér-tanítói állomására ezennel pályázat nyittatik.

Javadalom 1. Az egyházkerületi pénytárból évi 100 frt. 2. A csikvármegyei körlelkézség pénztárból évi 100 frt. 3. Lakáspénz évenként 100 frt. Esetleg hasonló jövedelmű természetbeni lakás. 4. Stóla: énekes temetésért 1 frt. esketésért 1 frt.

Kötelessége a körlelkézség egész területén az énekvezéri teendők végzése, s az egyházi jegyzőség vezetése.

Pályázati határnap: 1897. máj. 22. Folyamodványok nt. Zoltáni Elek, esperes aához küldendők, Lécfalvára (u.p. Maksa).

Kolozsvártt, 1897. ápril 25.

Szász Domokos,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: Szász Gerő.